

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΕΚΑΠΕΝΘΗΜΕΡΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»

ΕΤΟΣ ΜΣΤ'

ΙΩ. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 – 115 21 ΑΘΗΝΑΙ – ΤΗΛ. 72.18.308

1-15 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ 1997

ΑΡΙΘ. 12

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευαγγέλου Δ. Θεοδώρου, 'Ο συγγραφεὺς τῆς «Κλίμακος» ὄσιος Ἰωάννης ὁ Σιναΐτης. — Ἰω. Φουντούλη, Ἀπαντήσεις σὲ λειτουργικὲς, κανονικὲς καὶ ἄλλες ἀπορίες. — Ἀρχιμ. Μακαρίου Βαρθ., Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου. — Πρεσβ. Γερασίμου Ζαμπέλη, Ἡ «λειτουργία» τοῦ Ὁρθοδόξου Πληρώματος τῆς Λευκάδος τὴν περίοδο τῆς Λατινοκρατίας (1331-1797). — Νικ. Χ. Χαράκακου, Ἡ ὀρθόδοξος ἠθικὴ αὐτοσυνειδησία τοῦ συγχρόνου Ἑλληνοῦ. — Ἀλεξ. Μ. Σταυρόπουλου, Ἦρθα, ἀλλὰ... δὲν θὰ μείνω! — Δημ. Φερούση, Θεοδώρα Κομνηνὴ - Βασίλισσα καὶ Μοναχὴ. — Νικ. Κ. Δρατσέλλα, Ἡ ἹΕ' Κατήχησις πρὸς Φωτιζομένους τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἱεροσολύμων. — Λάμπρου Κ. Σκόντζου, Ἡ ἐκκλησιαστικὴ πολιτικὴ τοῦ Ἰωάννου Καποδίστρια. — Φς, Τὸ βιβλίον. — Μ. Μελ., Ἐπικαιρα.

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ
ΤΗΣ
ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ

Ἀθήναι, Ἰασίου 1 — Τηλέφωνο
72.10.734 • Προϊστάμενος Τυπο-
γραφεῖου: Σωκράτης Μαυρογόνα-
τος, Ἡλείου 132 — Πέραμα.

Ὁ συγγραφεὺς τῆς «Κλίμακος» ὄσιος Ἰωάννης ὁ Σιναΐτης

Τοῦ κ. ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Η'

Ὁ κα' «λόγος» τῆς «Κλίμακος» στρέφεται ἐναντίον τοῦ πάθους τῆς κενοδοξίας, τῆς «ἀνοσίῳ οἰήσεως» (Αὐτ., σσ. 239 ἔξ.). Τὸ πάθος αὐτό, ποὺ σημαίνει μεταβολὴν τῆς φυσικῆς τάξεως καὶ «ἡθῶν διαστροφήν», «καμάτων σκορπιστήριον, ἰδρώτων ἀπώλειαν..., ἀπιστίας ἔχγονον, ὑπερηφανίας πρόδρομον, ἐν λιμένι ναύγιον» (Αὐτ.), μοιάζει μὲ τὸ μυρμήγκι μέσα στὸ ἀλώνι, ποὺ εἶναι μὲν μικρό, ἀλλὰ ἀπειλεῖ νὰ κλέψῃ ἀθόρυβα τὸν κόπο καὶ τὸν καρπὸ (Αὐτ.). Ὁ κενοδόξος παρουσιάζεται ὡς πιστός, ἐνῶ εἶναι εἰδωλόλατρη, «Θεὸν μὲν τῷ δοκεῖν (φαινομενικῶς) σεβόμενος, ἀνθρώποις δὲ καὶ οὐ Θεῷ ἀρέσκειν βουλόμενος» (Αὐτ., σ. 286). Ὅπως κάποιον σκουλήκι, ὅταν αὐξηθῇ, βγάζει φτερὰ καὶ πετᾶ στὰ ὕψη, ἔτσι καὶ ἡ κενοδοξία, ὅταν αὐξηθῇ καὶ ὀλοκληρωθῇ, γεννᾷ τὴν ὑπερηφάνεια, «τὴν πάντων τῶν κακῶν ἀρχηγὸν καὶ τελείωσιν» (Αὐτ., σ. 245).

Ὁ κβ' «λόγος» ἀναφέρεται εἰδικῶς στὴν ὑπερηφάνεια, ἡ ὁποία ἐκτὸς τῶν ἄλλων, εἶναι «κατακρίσεως μήτηρ, ...ἀκαρπίας τεκμήριον, βοηθείας Θεοῦ φυγαδευτήριον..., θυμοῦ πηγὴ, ὑποκρίσεως θύρα, δαιμόνων στήριγμα, ἀμαρτημάτων φύλαξ, ἀσπλαγχνίας πρόξενος, συμπαθείας ἄγνοια, δικαστῆς ἀπάνθρωπος, Θεοῦ ἀντίπαλος, βλασφημίας ρίζα» (Αὐτ., σ. 247). Ἡ ὑπερηφάνεια προκαλεῖ τὴ λήθη τῶν ἀμαρτημάτων, «ἐκείνων γὰρ μνήμη ταπεινοφροσύνης (ἐστὶ) πρόξενος» (Αὐτ., σ. 250). Ἡ ὑπερηφάνεια «ἐστὶν ἐσχάτη πενία ψυχῆς», ποὺ παρουσιάζεται κατὰ φαντασίαν ὡς πλουσία καὶ ποὺ νομίζει ὅτι ζῆ στὸ φῶς, ἐνῶ βρίσκεται μέσα στὸ σκοτάδι (Αὐτ.,).

Στὸν κγ' «λόγο» τοῦ θαυμασίου ἔργου του ὁ ὄσιος Ἰωάννης ὁ Σιναΐτης εἰσδύει στὰ βάθη τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, γιὰ νὰ καταπολεμήσῃ τοὺς ἀνεκφράστους λογισμοὺς τῆς βλασφημίας, ποὺ ἔχουν ὡς «ρίζαν καὶ μητέρα» τοὺς τὴν ὑπερηφάνεια. Οἱ βλάσφημοι λογισμοὶ ἐμφανίζονται καὶ κατ' αὐτὴν τὴ διάρκεια τῶν «ἁγίων συνάξεων καὶ κατ' αὐτὴν τὴν φοικτὴν τῶν μυστηρίων ὥραν» (Αὐτ., σ. 253), γιὰ νὰ δυσφημήσουν «τὸν Κύριον καὶ τὰ τελούμενα ἅγια» (Αὐτ.). Οἱ λογισμοὶ αὐτοὶ τροφοδοτοῦνται ἀπὸ τὸν «μισόθειον δαίμονα τὸν ἐκ τῶν οὐρανῶν δραπετεύσαντα» (Αὐτ., σ. 254). Ὁ δαίμων αὐτὸς «οὐ μόνον τὸ θεῖον καὶ τὰ θεῖα πάντα βλασφημεῖ, ἀλλὰ καὶ αἰσχροτάτους

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ, ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ

Τού κ. ΙΩΑΝΝΟΥ ΦΟΥΝΤΟΥΛΗ, Καθηγητού Παν/μίου Θεσσαλονίκης

(Συνέχεια από τὸ προηγούμενο τεύχος)

Τὸ τρίτο ἐρώτημα θέτει ἓνα δυσχερέστατο λειτουργικὸ πρόβλημα, στὸ ὁποῖο ἡ ἀπάντηση οὔτε εὐκολὴ εἶναι οὔτε ἴσως καὶ δυνατὴ, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχουν λειτουργικὰ χειρόγραφα παλαιότερα ἀπὸ τὸν ὄγδοο αἰώνα. Τότε, κατὰ τὸ τέλος τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ, χρονολογεῖται τὸ ἀρχαιότερο σωζόμενο Εὐχολόγιο τοῦ βυζαντινοῦ λειτουργικοῦ τύπου, ὁ Βαρβερινὸς κώδιξ 336. Αὐτὸς παρουσιάζει ἤδη ἀπαρτισμένες τὶς δύο λειτουργίες, τοῦ Μεγάλου Βασιλείου καὶ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου, στὴ σημερινή τους μορφή. Τὴν ἐξέλιξή τους ἀπὸ τὸν Δ' μέχρι τὸν Η' αἰώνα μόνο ἔμμεσα τὴν γνωρίζουμε καὶ

ἀποσπασματικὰ ἀπὸ σποραδικὲς μαρτυρίες πατέρων καὶ ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων.

Ἔτσι λοιπὸν κατὰ τὴν πλήρη τους διαμόρφωση οἱ δύο λειτουργίες παρουσιάζονται νὰ ἔχουν κοινὰ διακονικὰ καὶ κοινὲς ἐκφωνήσεις ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους. Διαφέρουν μόνον ὡς πρὸς τὶς εὐχὲς κατὰ τὸ ἀρχικὸ καὶ ἀρχαιότερό τους μέρος, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν εὐχὴ ὑπὲρ τῶν κατηχομένων μέχρι τέλους, πού εἶναι τὸ «Ἐν εἰρήνῃ προέλθωμεν». Τὸ νεότερο τμήμα, ἀπὸ τὸ «Εὐλογημένη ἡ βασιλεία...» μέχρι καὶ τὴν ἐκφώνηση «Ὅτι ἐλεήμων...» τῆς ἐκτενοῦς καὶ ἀπὸ τὴν ὀπισθάμβωνο καὶ ἐξῆς, εἶναι

τοὺς λόγους καὶ ἀρεπεῖς ἐν ἡμῖν φθέγγεται νοερῶς, ἵνα ἢ τὴν προσευχὴν καταλείψωμεν ἢ ἑαυτοὺς ἀπογνῶμεν (γὰρ νὰ πέσωμε σὲ ἀπόγνωσι)» (Αὐτ., σσ. 254-255). Γι' αὐτὸ πρέπει πάντοτε νὰ εἴμεθα ἔτοιμοι νὰ λέγωμε «Ἔπαγε ὀπίσω μου, σατανᾶ» (πρβλ. Ματθ. δ' 10).

Ὁ κδ' «λόγος» ἐξυμνεῖ τὴν πραότητα καὶ τὴν ἀπλότητα ὡς σπουδαῖα σκαλοπάτια τῆς «Κλίμακος» τῶν ἀρετῶν. Ἡ πραότης προηγεῖται τῆς ταπεινοφροσύνης, ὅπως τὸ φῶς τῆς αὐγῆς προτρέχει τοῦ ἡλίου. («Προτρέχει μὲν τοῦ ἡλίου τὸ προῖνόν φῶς, πάσης δὲ ταπεινοφροσύνης πραύτης πρόδρομος» (Αὐτ., σ. 258). Ἡ πραότης εἶναι «ἀπομονῆς στήριγμα, ἀγάπης θύρα, μᾶλλον δὲ μήτηρ διακρίσεως ὑπόθεσις· διδάξει γάρ, φησί, Κύριος πραεῖς ὁδοὺς Αὐτοῦ (Ψαλμ. κδ' 9)· ἀφέσεως πρόξενος, παρηγοσία ἐν προσευχῇ, Πνεύματος Ἁγίου χωρίον (περιοχή)· ἐπὶ τίνα γάρ, φησὶν, ἐπιβλέψω. ἀλλ' ἢ ἐπὶ τὸν πρᾶον καὶ ἡσύχιον; (Πρβλ. Ἦσ. ξστ', 2)» (Αὐτ., σ. 259). Ἡ πραότης συνδυάζεται μὲ τὴν ἀπλότητα, ἢ ὁποῖα εἶναι συνήθεια καὶ συμπεριφορὰ τῆς ψυχῆς «ἀποίκιλος, πρὸς κακόνιοιαν (κακὸν λογισμό) γινόμενη ἀκίνητος» (Αὐτ., σ. 260) Ἡ ἀρετὴ αὐτὴ εἶναι «ἰλαρὰ ψυχῆς κατάστασις», πού εἶναι ἀπαλλαγμένη ἀπὸ κάθε κακὴ σκέψι (Αὐτ.),

Ὁ ἀρετὰ ἐκτενὴς κε' «λόγος» τῆς «Κλίμακος» προβάλλει τὴν ἀρετὴ τῆς ταπεινοφροσύνης, ἢ ὁποῖα εἶναι «ἀνώνυμος χάρις ψυχῆς» (Αὐτ., σ. 265). Ὅταν ἀρχίζῃ νὰ ἀνθίξῃ μέσα μας ἡ σταφυλὴ τῆς ὁσίας αὐτῆς ἀμπέλου, τότε περιφρονούμε «πάσαν ἀνθρωπίνην δόξαν καὶ εὐφημίαν, θυμὸν καὶ ὀργὴν ἐξορίζοντες» (Αὐτ., σ. 266). Ἡ «νοερὰ ἔλαφος» τῆς ταπεινοφροσύνης διαφυλάττει τὸν συμβιούντα μαζὶ

τῆς ἀπὸ κάθε θανατηφόρο δηλητήριο, ὅπως λ.χ. ἀπὸ τὸ δηλητήριο τῆς ὑποκρισίας, τῆς καταλαλιάς, τοῦ μίσους, τῆς ἀντιλογίας, τῆς ἀπειθαρχίας, ἢ ὁποῖα δικαιολογεῖται μόνον ὅταν πρόκειται γὰρ θέματα πίστεως. Ὅποιος ἐνυμφεῖται τὴν ταπεινοφροσύνη εἶναι «ἡπιος, προσηνής, εὐκατάνυκτος, συμπαθῆς ὑπὲρ πάντας, γαλήνιος (γαλήνιος, ἀτάραχος, φαιδρός, χαρούμενος), εὐήμιος (εὐκολοκυβέρνητος), ἄλυπος, ἀγρυπνος, ἄσκητος καὶ τί δεῖ πολλὰ λέγειν; ἀπαθῆς (χωρὶς πάθη)» (Αὐτ., σ. 268), ἀφοῦ «ἐν τῇ ταπεινώσει ἡμῶν ἐμνήσθη ἡμῶν ὁ Κύριος καὶ ἐλυτρώσατο ἡμᾶς ἐκ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν» (Ψαλμ. ρλε', 23-24) καὶ ἐκ «τῶν παθῶν καὶ τῶν μολυσμῶν» («Κλίμαξ», ἐνθ' ἄνωτ., σ. 268). Ἡ ταπεινοφροσύνη ἐξ ἄλλου εἶναι «σκέπη θεία» «πύργος ἰσχύος ἀπὸ προσώπου ἐχθροῦ», «βασιλείας (οὐρανοῦ) πύλη», «ἀκύμαντος λιμῆν» (Αὐτ., σσ. 271-273). Ἡ ταπεινώσις καὶ ἡ ἀγάπη ἀποτελοῦν ἱερὸ ζεύγος ἀρετῶν: «Ἰερά ξυνωρίς, ἀγάπη καὶ ταπεινώσις· ἢ μὲν γὰρ ὑποῖ, ἢ δὲ τοὺς ὑψωθέντας διακρατοῦσα οὐδέποτε τίπτειν ἔα (ἀφήνει)» (Αὐτ., σ. 274).

Γιὰ τὴν ἀξία τῆς ταπεινοφροσύνης ὁ ὁσιος Ἰωάννης ὁ Σιναΐτης προσθέτει χαρακτηριστικῶς, ὅτι, ἐνῶ εἶναι πολλοὶ ἐκεῖνοι, πού πέτυχαν τὴ σωτηρία τους χωρὶς προφητικὰ χαρίσματα καὶ ἐλλάμψεις καὶ θαυματουργίες («ἀνευ προροήσεων καὶ ἐλλάμψεων καὶ σημείων καὶ τεράτων»), ἀντιθέτως χωρὶς τὴν ταπεινοφροσύνη «οὐδεὶς ἐν τῷ νυμφῶνι ποτε εἰσελεύσεται» (Αὐτ., σ. 276). Ἡ ταπεινοφροσύνη εἶναι «σίφων οὐράνιος (σίφουνας, ἀνεμοστρόβιλος οὐράνιος), ἐξ ἀβύσσου ἀμαρτημάτων εἰς οὐρανὸν ἀνενεγκεῖν ψυχὴν δυνάμενος» (Αὐτ., σ. 280).

(Συνεχίζεται)

εὐεξήγητο γιατί εἶναι τὸ ἴδιο, ἀφοῦ προσετέθη σὲ διάφορες φράσεις ἐκ τῶν ὑπέρων. Ὁμοίως τὸ ἴδιο ἰσχύει καὶ γιὰ τὴν ἀκολουθία τῆς προσκομιδῆς, τῆς προθέσεως, καθὼς καὶ γιὰ τὸ «Οὐδεὶς ἄξιος...» καὶ τὸ «Πρόσχευ Κύριε...», ποὺ προέρχονται ἀπὸ τὴν λειτουργία τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου τοῦ Ἀλεξανδρινοῦ λειτουργικοῦ τύπου. Οἱ ἄλλες ἐννέα εὐχές, ποὺ ἀποτελοῦν τὸ ἀρχικὸ κείμενο τῶν λειτουργιῶν καὶ κατανέμονται σὲ τρεῖς τριάδες (Εὐχὴ ὑπὲρ τῶν κατηγουμένων, εὐχὴ πιστῶν Β' – εὐχὴ προσκομιδῆς, εὐχὴ τῆς ἀναφορᾶς, εὐχὴ πρὸ τοῦ «Πάτερ ἡμῶν» – εὐχὴ ἐν τῷ διακονικῷ ἐν τῷ συστείλαι τὰ ἅγια), ἐνῶ εἶναι διαφορετικὲς στὸ κείμενό τους ἔχουν τὶς ἴδιες ἐκφωνήσεις, μὲ μιὰ μόνο ἐξαιρέση, τὴν εὐχὴ «ἐν τῷ διακονικῷ», ποὺ δὲν ἔχει ἐκφωνήση γιατί λεγόταν ἀπὸ τὸν ἱερέα κατ' ἰδίαν. Ἀκόμα καὶ οἱ παρεμβλλόμενες στὴν εὐχὴ τῆς ἀναφορᾶς ἐνδιάμεσες ἐκφωνήσεις («τὸν ἐπινίκιον...», οἱ λόγοι τῆς συστάσεως τοῦ μυστηρίου – τὸ ὅτι εἰσάγονται στὴν λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου μὲ τὸ «Ἐδωκε...» γίνεται ἀπλὰ γιὰ νὰ ὑπάρξει κάποιο σημεῖο διαφοροποιήσεως – «Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν...», «Ἐξαιρέτως...», «Ἐν πρώτοις...», «Καὶ δὸς ἡμῖν...» καὶ «Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη...») εἶναι οἱ ἴδιες καὶ στὶς δυὸ λειτουργίες. Ποιὰ ἐξήγηση μπορεῖ νὰ δοθεῖ γιὰ τὴν ταυτότητα αὐτῆ τῶν ἐκφωνήσεων, ἀκόμη βέβαια καὶ τῶν διακονικῶν καὶ τῆς ἐν γένει κοινῆς πορείας τῶν δύο λειτουργιῶν ὡς πρὸς τὶς τελετουργικὲς πράξεις, τὴν σειρὰ τῶν εὐχῶν καὶ τῶν κοινῶν τυπικῶν διατάξεων; Καὶ γιὰ νὰ μείνουμε μόνο στὶς ἐκφωνήσεις. Εἶναι ἀδύνατο νὰ δεχθῶμε ὅτι δυὸ συγγραφεῖς συνέπεσαν ἀπολύτως στὸ νὰ συντάξουν τὶς ἐκφωνήσεις τῶν εὐχῶν τους. Οἱ ἐκφωνήσεις, κατὰ συνέπειαν, ἢ προέρχονται ἀπὸ κοινὴ προϋφισταμένη παράδοση ἢ ἀνήκουν σὲ μιὰ ἀπὸ τὶς δύο λειτουργίες καὶ χρησιμοποιήθηκαν καὶ ἀπὸ τὸν συγγραφέα τῆς ἄλλης. Ὡς πρὸς τὴν πρώτη λύση, θὰ μπορούσε νὰ σκεφθεῖ κανεὶς ὡς πηγὴ τὴν λειτουργία τοῦ ἁγίου Ἰακώβου, ἀν καὶ διαφέρει ἀπὸ τὶς βυζαντινὲς καὶ ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸ τῶν εὐχῶν καὶ ὡς πρὸς τὶς ἐκφωνήσεις, ποὺ εἶναι σαφῶς πιὸ ἀνεπτυγμένες σ' αὐτή. Ἄραγε αὐτὲς ἔχουν συντηθεῖ στὶς βυζαντινὲς λειτουργίες ἢ ἀντίθετα ἔχουν ἀναπτυχθεῖ στὴν λειτουργία τοῦ Ἰακώβου; Εἶναι ὀλόκληρο φιλολογικὸ πρόβλημα. Καὶ πάλι ὁμως θὰ πρέπει νὰ δεχθῶμε τὴν παρέμβαση κάποιου, τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ἢ τοῦ Χρυσοστόμου, γιὰ τὴν διαμόρφωση τοῦ νέου κειμένου. Εἴτε ὁμως ἔτσι εἶτε ἄλλιῶς, κάποιος ἀπὸ τοὺς δύο πρέπει νὰ προηγήθηκε. Τὸ ὅτι ὁ Χρυσόστομος εἶναι νεότερος, δὲν σημαίνει τίποτε, γιατί ἡ λειτουργία τοῦ Χρυσοστόμου κατὰ βάση εἶναι ἡ ἀρχαία λειτουργία τῆς Ἀν-

τιοχείας, ποὺ εἶναι μᾶλλον παλαιότερα τῆς λειτουργίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου.

Ἄν προσέξουμε τὸ κείμενο τῶν εὐχῶν σὲ συσχετισμὸ μὲ τὴν ἐκφωνήση καὶ κατ' ἀρχὴν ἀποδεχθῶμε ὡς δεδομένο, ὅπως καὶ εἶναι, ὅτι οἱ εὐχές τῶν δύο λειτουργιῶν μας εἶναι ἀρχαιότατα καὶ δοκιμώτατα κείμενα καὶ, κατὰ συνέπειαν, οἱ ἐκφωνήσεις πρέπει νὰ συμφωνοῦν μὲ τὸ κείμενο τῶν εὐχῶν, τότε μπορούμε νὰ ἀνιχνεύσουμε κάποιες λύσεις. Ἡ πρώτη διαπίστωση εἶναι ὅτι πολλῶν εὐχῶν οἱ ἐκφωνήσεις ταιριάζουν καλλίτερα μὲ τὸ κείμενο τῆς λειτουργίας τοῦ Χρυσοστόμου παρὰ μὲ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Ἐπὶ παραδείγματι: Ἡ ἐκφωνήση τῆς β' εὐχῆς τῶν πιστῶν «Ὅπως ὑπὸ τοῦ κράτους σου πάντοτε φυλαττόμενοι...» δὲν ἐναρμονίζεται τόσο μὲ τὰ αἰτήματα τῆς λειτουργίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ποὺ ἀφοροῦν μόνο στὴν καταξίωση τῶν λειτουργῶν γιὰ τὴν τέλεση τοῦ μυστηρίου, ὅσο μὲ τὴν ἀντίστοιχη εὐχὴ τῆς λειτουργίας τοῦ Χρυσοστόμου, ποὺ ἀφορᾷ στοὺς ἱερεῖς καὶ στὸ λαὸ καὶ ἀναφέρει γενικότερα αἰτήματα ποὺ μόνο μὲ τὴν κραταιὰ προστασία τοῦ Θεοῦ μπορούν νὰ ἐπιτευχθοῦν. Στὴν εὐχὴ δὲ τῆς ἁγίας ἀναφορᾶς ἡ ἐκφωνήση ποὺ εἰσάγει τὸν ἐπινίκιο ὕμνο («Τὸν ἐπινίκιον ὕμνον ἄδοντα...»), στὴν μὲν λειτουργία τοῦ Χρυσοστόμου ἄμεσα συνδέεται μὲ τὰ προηγούμενα, ἐνῶ στὴν λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ἤδη στὸ «κέκραγεν» ὑπάρχει ὅλη ἡ παρακάτω φράση τῆς ἐκφωνήσεως («ἄδοντα, βοῶντα, κεκραγότα καὶ λέγοντα»), ἀκόμα καὶ ἡ ἴδια ἡ λέξη («κέκραγεν» – «κεκραγότα»). Ἐπίσης στὴν ἴδια εὐχὴ τὸ «ἐν πρώτοις μνήσθητι, Κύριε, τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν», στὴν μὲν λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου εἰσάγεται μετὰ ἀπὸ πλῆθος αἰτημάτων, ἐνῶ στὴν λειτουργία τοῦ Χρυσοστόμου βρῖσκεται ἀμέσως μετὰ ἀπὸ τὴν αἴτηση ὑπὲρ τῶν βασιλέων, ποὺ εἶναι ἡ ὀρθὴ καὶ παραδοσιακὴ θέση στὰ εἰρηνικὰ καὶ ὅπου ἄλλου, τοῦ μνημοσύνου τοῦ ἀρχιερέως. Αὐτὰ βέβαια εἶναι μόνο ἐνδείξεις, ποὺ εἶναι ὁμως ἀρκετὲς γιὰ νὰ στηρίξουν, ὅπως νομίζω, τὴν θέση ὅτι τὰ κοινὰ στοιχεῖα τῶν δύο λειτουργιῶν μας, τουλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ στὶς ἐκφωνήσεις, προέρχονται καὶ ταιριάζουν καλλίτερα στὴν λειτουργία τοῦ Χρυσοστόμου παρὰ στὴ λειτουργία τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Τὰ κείμενα τῶν δύο λειτουργιῶν ἐναλλάσσονται μέσα σὲ σταθερὸ σχῆμα ἐκφωνήσεων, διακονικῶν καὶ τυπικῶν διατάξεων, ὅπως γίνεται μέχρι σήμερα, κατὰ τὴν ἀρχαία Ἀλεξανδρινὴ τάξη, καὶ στὸν Κοπτικὸ λειτουργικὸ τύπο μὲ τὶς τρεῖς λειτουργίες τῆς Ἐκκλησίας τῆς Αἰγύπτου, δηλαδή τοῦ ἁγίου Μάρκου, τοῦ Μεγάλου Βασιλείου καὶ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου.

Αὐτὰ τὰ λίγα καὶ γιὰ τὸ τρίτο ἐρώτημα.

Η ΚΟΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

Τοῦ Ἀρχιμ. κ. ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΒΑΡΛΑ

Διευθυντοῦ Οἰκονομικῶν Ρ/Σ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος

Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου ἀποτελεῖ μία ἀπὸ τῆς ἐπιφανέστερας ἑορτῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ὁ θάνατος τῆς Θεοτόκου, φυσικὴ ἀναγκαιότητα, δὲ μαρτυρεῖται στὴν Ἁγία Γραφή, ἀποτελεῖ ὁμως ἀναπόσπαστο τμῆμα τῆς Χριστιανικῆς παραδόσεως ἀπὸ τοὺς πρώτους ἡδη αἰῶνες καὶ κατακλείει τὴν παραδοξότητα ποὺ συνδέεται μὲ τὸ πρόσωπο τῆς Θεοτόκου, τῆς ὁποίας ὁπως «ὁ τόκος παράδοξος» καὶ «ἡ γέννησις ὑπὲρ φύσιν καὶ ἔννοιαν», ἔτσι καὶ ἡ Κοίμησις ὑπῆρξε «ἔνδοξος καὶ ὄντως ἱερὰ καὶ πανεύφημος»¹.

Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἰδίᾳ τῶν πρωτοχριστιανικῶν χρόνων, ἔχουν ἐπηρεασθεῖ ἀπὸ τὰ Ἀλόκρυφα, τὰ ὁποῖα παρὰ τῆς σχετικῆς ὑπερβολῆς, ἐμπερικλείουν μιὰ ἀναμφισβήτητη ἱστορικὴ ἀλήθεια.

Ἐορτολογικὰ ἡ ἑορτὴ τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου ἐμφανίζεται περὶ τὸ 460 καὶ καθιερῶνεται ἐπίσημα ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα Μαυρίκιο, κατὰ τὰ τέλη τοῦ βου αἰῶνα.

Ἡ ἀρχαιότερη μαρτυρία περὶ τοῦ θανάτου τῆς Θεοτόκου εὐρίσκεται στὸν Ἐπιφάνιο Κύπρου, ὁ ὁποῖος χωρὶς νὰ ἀρνεῖται τὸ θάνατό της, δὲ βεβαιώνει τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἀθανασία της, ἀφοῦ «τὸ τέλος αὐτῆς οὐδεὶς ἔγνω»².

Παρὰ τὴ θέση αὐτῆ τοῦ Ἐπιφανίου ἡ Γραφὴ ἀποσιωπᾷ κατ' αὐτὸν τὰ τοῦ θανάτου τῆς Θεοτόκου μετερχόμενη παιδαγωγικὸ κατὰ κάποιον τρόπο μέσον πρὸς ἀποτροπὴ ἀκροτήτων³ ἀφενὸς καὶ ἀφετέρου «διὰ τὸ ὑπερβάλλον τοῦ θαύματος, ἵνα μὴ εἰς ἔκπληξιν ἀγάγη τὴν διάνοιαν τῶν ἀνθρώπων... ἵνα μὴ τις ἐν ὑπονοίᾳ γένηται περὶ αὐτῆς σαρκικῶν πραγμάτων»⁴.

Καὶ διὰ τὴν Θεοτόκο, ἡ Ἐκκλησία θεωρεῖ τὸ θάνατο ὡς φυσικὸ καὶ ἐπόμενο τῆς καὶ εἰς αὐτὴν ὑπάρχουσας θνητότητας, ἡ ὁποία ἀπέρρευσε ἀπὸ τὸ προπατορικὸ ἁμάρτημα⁵.

Τὸ τέλος τῆς Θεοτόκου, ὅποιο καὶ ἂν ἦταν, εὐρίσκεται σὲ συνάρτηση πρὸς τὸ τέλος τῶν ἁγίων καὶ ἀποδεικνύει περὶτρανα, ὅτι «οἱ ἅγιοι ἐν τιμῇ, ἢ ἀνάπαυσις αὐτῶν ἐν δόξῃ, ἢ ἀπεντεῦθεν αὐτῶν ἐκδημία ἐν τελειότητι, ὁ κληρὸς αὐτῶν ἐν μακαριότητι, ἐν μοναῖς ἁγίαις, ὁ χορὸς μετ' ἀγγέλων, ἡ δίαίτα ἐν οὐρανῷ, τὸ πολίτευμα ἐν θείαις Γραφαῖς, τὸ κλέος ἐν τιμῇ ἀνεκιάσῳ καὶ διηγεκεί, τὰ βραβεῖα ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν»⁶.

Ἀναμφιβόλως ὁ θάνατος τῆς Θεοτόκου φέρει τὰ κοινὰ γνωρίσματα τοῦ ἀναπόφευκτου γιὰ κάθε ἄνθρωπο θανάτου. Χαρακτηριστικὴ ἐν προκειμένῳ εἶναι ἡ θεολογικὴ ἀποψη τοῦ Μοδέστου Ἱεροσολύμων, ὁ ὁποῖος δεχόμενος ὅτι τὸ σῶμα τῆς Θεοτόκου ὑπέκειτο εἰς τὴν διὰ τῆς ταφῆς διαφθορὰ, προεφυλάχθη μετὰ ταῦτα ἀπὸ τὸν Υἱὸ αὐτῆς ὁ ὁποῖος τιμητικῶς τὴν ἀπέκδυσε τοῦ φθοροῦ καὶ τὴν ἐνέδυσσε τὸ ἄφθορο⁷, ὀριζομένης κατὰ τὸν τρόπο αὐτὸ τῆς ἀναστάσεως τῆς Θεοτόκου.

Ἡ Θεοτόκος παρὰ τὸ ὅτι διὰ τῆς γεννήσεως τοῦ Θεοῦ καὶ Λόγου ὑπερβαίνει τοὺς φυσικοὺς νόμους, ὑποκύπτει στὸ θάνατο, ὑπόκειται δηλαδὴ ὁπως προείπαμε στὸ γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἀναμενόμενο τέλος, μὲ προοπτικὴ «ἀποθεμένη τὸ θνητόν, τὴν ἀφθορᾶν ἀμφιάσασθα»⁸.

Μετὰ τὸ θάνατο ἐπομένως παραδίδεται «νομίμῳ ταφῇ», δὲν ἐναπομένει ὁμως ὑπὸ τὸν θάνατο, οὔτε διαλύεται ἀπὸ τὴ φθορὰ⁹.

Ἔτσι ὁ τόπος τῆς καταπαύσεως τῆς Θεοτόκου ὁρᾶται καὶ κατανοεῖται ἀπὸ τοὺς ἀξιωμένους τῆς ὑπάρχουσας ἐκεῖ θεοειδοῦς καταστάσεως¹⁰.

Ἡ δυνατότητα γνώσεως τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ διὰ τῆς μετάνοιας ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, δὲν αἰρεῖ ὀριστικὰ τὸ θάνατο, χωρὶς βεβαίως νὰ ἐξαιρεῖται ἀπὸ αὐτὸν ἡ Θεοτόκος, ἡ ὁποία εἶναι κατὰ πάντα ἄνθρωπος¹¹.

Διὰ τοῦ θανάτου τῆς Θεοτόκου διαπιστώνεται ὁ τέλειος ἐξ αὐτῆς ἄνθρωπος Χριστὸς ὡς «ἐξ ἀψευδοῦς Μητρὸς, ὑποκειμένης νόμοις φυσικῶν ἀναγκασμάτων»¹² χωρὶς βεβαίως ὁ θάνατος νὰ ἀποτελεῖ ἰδιάζον μυστήριον.

Ἔτσι καὶ ἡ Θεοτόκος διὰ τοῦ θανάτου ὁδεύει πρὸς τὴν ἀγήρω μακαριότητα, ἀφοῦ καὶ δι' αὐτὴν ὁ θάνατος, ἂν καὶ χαρακτηρίζεται «παλινζῶϊας μυστήριον»¹³ ὑπάγεται εἰς τὴν φύση τοῦ ἀνθρώπου τοῦ πεσότος εἰς τὴν φθορὰ καὶ τοῦ ἐκ ταύτης ἀπορρεῦσαντος φυσικοῦ νόμου τοῦ θανάτου.

Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου χαρακτηρίζεται μυστήριον καὶ μάλιστα «ὑπερένδοξον καὶ πάσαις οὐρανίαις δυνάμεσι καὶ βροτοῖς ἀκατάληπτον»¹⁴, χωρὶς βεβαίως ἐξ αὐτῆς νὰ ἐπέρχεται ἡ λύτρωσις τοῦ ἀνθρώπου, καθ' ὅσον αὐτὴ πραγματοποιεῖται μόνον διὰ τοῦ θανάτου τοῦ ἀναστάντος Χριστοῦ. Ἔτσι λοιπὸν δυνάμεθα νὰ λέμε, ὅτι τὸ σῶμα τῆς Θεοτόκου «κατετέθη ἐν τάφῳ» καὶ κατέστη τοῦ λοιποῦ

οὐράνιο και ἀφθαρτο, ἀποτελοῦν ἕκτοτε «παλιν-ζωϊας μυστήριον».

Ἀπὸ τῆ φύση αὐτῆ τοῦ θανάτου τῆς Θεοτόκου ἐρμηνεύεται ἡ ἀνθρωπότητά της, ἡ ὁποία διδάσκει-ται ἀπὸ ὁλόκληρη τὴν Ἐκκλησία¹⁵.

Διὰ τοῦ θανάτου της ἡ Θεοτόκος «ἀρχὴν λαμβάνει δευτέρας υπάρξεως ὑπὸ τοῦ δόντος αὐτῆ τὴν ἀρχὴν τῆς προτέρας υπάρξεως»¹⁶.

Ζῶσα και λειτουργοῦσα κατὰ φύσιν ἡ Θεοτόκος, ἀποθνήσκει κατὰ φύσιν, «λαθοῦσα κἀνταῦθα τοῦ ἄρχοντος τοῦ σκότους, ὡς ἐν τῷ τίκειν ἀπέδρα τὰ τῶν μητέρων»¹⁷.

Τὸ σῶμα τῆς Θεοτόκου, δὲν ὑφίσταται τῆ φυσιολογικῆ φθορά. Ἔτσι ἔχομε ἀδιάφθορο κύηση - ἀδιάφθορο κοίμησι, ὡς ἐννοιεῖς ἐνδὸς και τοῦ αὐτοῦ μυστηρίου, τῆς νίκης ἐπὶ τῶν νόμων τῆς φύσεως, διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ ἐκ τοῦ παρθενικοῦ σώματος αὐτῆς ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ και Λόγου¹⁸.

Εἶναι χαρακτηριστικῆ ἡ ἀποψη τοῦ Γερμανοῦ Α', Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ὁποῖος δὲ θεωρεῖ ἱκανὸ τὸ θάνατο νὰ καυχηθεῖ ὡς πρὸς τὴ Θεοτόκο γιατί αὐτῆ ἐκνοφόρησε τὴ Ζωή¹⁹.

Ἐπομένως ἡ Θεοτόκος διὰ τῆς Κοιμήσεώς της μετέστη πρὸς τὴν ζωὴ, ἀφοῦ ἦτο ἡ Μητέρα τῆς Ζωῆς. Ἔτσι ὁλοκληρώνει τὸ μυστήριον τοῦ θανάτου με τὴν ἐσχατολογικῆ της τελείωσι και κατατάσσει τὴ Θεοτόκο εἰς τὸ γένος τοῦ πρώτου Ἀδάμ «παρά-πέμποντος εἰς ἀρὰν και θάνατον και ὑπὸ ποιήν ἄμαρτίας»²⁰.

Σὲ πολλὰς πατριζὲς ἀναφορὰς γίνεται λόγος και περὶ ἀνάστασεως τοῦ σώματος τῆς Θεοτόκου. Ἡ ἀνάστασις εἶναι «φύσεως ἐπανόρθωσις» και «ἀνθρώπου μετασκευή»²¹, θεωρούμενη ὡς ἡ ἔσχατη συνέπεια τῆς θεώσεως τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Αὐτῆ ἔχοντας συντελεσθεῖ ἐκ τῶν προτέρων εἰς τὴν Θεοτόκο, θὰ ἐπισυμβεῖ και εἰς τοὺς ἁγίους, ἀναλογικά, κατὰ τὴν ἐσχατολογικῆ τους τελείωσι.

Ὁ Θεόδωρος ὁ Στουδίτης δὲν προσδιορίζει τὴ μετάστασι τῆς Θεοτόκου σὲ σχέση με τὴν ἐσχατολογικῆ κατάστασι τῶν ἀνθρώπων²².

Ἰβριστες τῆς Θεοτόκου θεωρεῖ ὁ Ἰωάννης Εὐχαΐτων τοὺς ἀναφερομένους εἰς τὴν ταφή της και ἀσχολομένους με τὴν τύχη τοῦ θεοδόχου σώματός της, ὑποστηρίζοντας ὅτι θὰ ἐπροξενεῖτο ζημία, ἐὰν κατίσχυε ὁ θάνατος τῆς ἀπαρχῆς τῆς ζωῆς και ὁ τάφος κρατοῦσε δέσμη «τὴν τοὺς τάφους κενώσαν τῷ τάφῳ τῷ ζωηφόρῳ»²³. Δέχεται ὅμως, ὅτι ἄμωμος ἡ ψυχὴ και τελείως ἀφθαρτο τὸ σῶμα τῆς Θεοτόκου, φέρεται με τὴν προσήκουσα τιμὴ ἀπὸ δορυφοροῦντες ἁγγέλους εἰς αἰῶνια κατάπαυσι και λήξῃ²⁴. Ἀπὸ τὸ χῶρο αὐτὸ τῆς αἰώνιας κατα-

παύσεως, οὐδέποτε παύει «οὐδ' ἀποστᾶσα... τῶν καθ' ἡμᾶς»²⁵.

Ἡ Θεοτόκος γνωρίζει ἐκ τῶν προτέρων, ἐπειδὴ ἐγέννησε τὸ Θεό, τὸ στάδιο τῆς μεταστάσεώς της, ἡ ὁποία εἶναι «σημειοφόρος και θαυματοποιὸς με-τάστασις»²⁶.

Εἰς τὸ τέλος τῆς ζωῆς της ἡ Θεοτόκος μμεῖται τὸν ποιητὴ και Θεὸ και Υἱὸ της. «Ὡς δὲ οὗτος ἀπέθανεν ὑπὲρ φύσιν διότι ἀνέστη τοῦ μνήματος, οὕτω και ἡ Θεοτόκος, ὑπέκυψεν μὲν διὰ τοῦ θανάτου της εἰς τὴν φύσιν και αὐτῆ ὅμως ὑπὲρ φύσιν, διότι μετὰ τὸν θάνατον, ἐνωθεῖσα ἡ ἀγιωτάτη ψυχὴ αὐτῆς μετὰ τοῦ Παναχράντου σώματος ἀνελήφθη σύσσωμος εἰς τοὺς οὐρανούς συνδιαιωνίζομένη και συνδοξαζομένη αἰώνως μετὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτῆς»²⁷.

Μεθίσταται, λοιπόν, ἡ Θεοτόκος εἰς τὸν οὐρανὸ και ὁ χορὸς τῶν ἁγίων τὴν ὑποδέχεται λέγοντας «δεῦρο πρὸς ἡμᾶς ὡς θεῖον και ζωηφόρον κειμήλιον. Ἐλθὲ ποθοῦσιν ἡμῖν, ἡ τὸν πόθον ἡμῶν ἐκπεράνασα»²⁸.

Ἡ μετάστασις τῆς Θεοτόκου ὁμολογεῖται ἀπὸ τὸν Ἰωάννη τὸ Δαμασκηνὸ ὡς μετάθεσις ἀπὸ τὰ ἐπίγεια εἰς τὴν ἄνω Ἱερουσαλήμ, ὅπου εὐρίσκεται ἡ Ἐκκλησία τῶν Πρωτοτόκων²⁹, αὐτὸ δὲ χαρακτηρίζεται ὡς ἰδιαίτερη χάρις πρὸς τὴν Θεοτόκο.

Κατὰ τὸν Φιλόθεο Κόκκινον ἡ ἀνάστασις - μετάστασις τῆς Θεοτόκου ἐπισυμβαίνει, διότι χωρὶς τὴν ἀνάστασις τοῦ σώματος και εἰς μόνῃ τὴν ψυχὴ δὲν ἐξασφαλίζεται ἡ θέωσι³⁰, ἡ ὁποία σημειώνομε ἐμεῖς, ἔχει ἤδη συντελεσθεῖ εἰς τὴν Θεοτόκο. Ἡ ἐπιποθούμενη ἐνωσις ἀνθρώπου - Θεοῦ, ἀδύνατη γιὰ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους στὴν παρούσα ζωὴ, εἶναι δεδομένη γιὰ τὴ Θεοτόκο, ἡ ὁποία ὑπερβαίνει τὸ θάνατο ἐνωθεῖσα με τὸ Θεὸ και τῆς ὁποίας τὸ ὄνομα «τὴν ἐπωνυμίαν ὑπερέβη»³¹. Ἔτσι τὸ σῶμα τῆς Θεοτόκου ἀποβαίνει «ἡ ἀπαρχὴ τοῦ ἐν Χριστῷ θεωθέντος Ἀδαμιαίου φυράματος»³².

Ἀποθνήσκοντας ἡ Θεοτόκος τὴν μὲν ἄχραντη ψυχὴ της «παρατίθησιν» εἰς τὰ χέρια τοῦ Μονογενοῦς της Υἱοῦ, τὸ δὲ ὑπεράγιο και πανάχρονο σῶμα της «τῷ δι' αὐτῷ καταλαγέντι Θεῷ και Πατρὶ κόσμῳ πλοῦτον παρέχεται ἀναφαίρετον, εἰ και αὐτῷ ἀνεκφράστῳ τρόπῳ τοῖς ἄνω συνήφθη και ὅλως σύνεσι τῷ ὅλως αὐτῇ κατοικήσαντι και θεῖον οἴκῳ ἐργασασμένῳ και τῆς αὐτοῦ θεοπρεποῦς ἐνοικήσεως ἄξιον»³³.

Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ τὸ παρθενικὸ της σῶμα, ὄλο ἅγιο, ὄλο ἄγνό, καθίσταται κατοικήτήριο τοῦ Θεοῦ. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ και ἐκφεύγει ἀπὸ τὴ χοϊκὴ ἀνά-λυσι, ἀφοῦ ἔχει ἤδη καταστει θεοδόχος και ἐμψυ-χος ναὸς τοῦ Μονογενοῦς της Υἱοῦ και δὲν εἶναι

ἐκ τούτου δυνατὸν νὰ κρατηθεῖ ἀπὸ τὸ θάνατο.

Ἡ ἀνάστασις τῆς Θεοτόκου, θεμελιώνεται στὴν ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ. Ὁ Υἱὸς τῆς ὡς Θεὸς Παντοδύναμος «εἰργαστο τὴν ἔγερσιν ἐκ τοῦ μνημείου τῆς Παρθένου». Ἡ ἐξαίρετη αὐτὴ τιμὴ καὶ οἰκονομία, ἡ ὁποία ἐπιφυλάχθηκε γιὰ τὸ πρόσωπο τῆς Θεοτόκου, ὀφείλονται στὸ ἔργο τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρωπίνου γένους τὸ ὁποῖο ἐπιτελέσθηκε ἐπικουρικῶς δι' αὐτῆς, κατ' ἐξοχὴν δὲ εἰς τὸ γεγονὸς τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Θεοῦ Λόγου μέσῳ τοῦ ὁποίου ἡ ἀνθρωπότητα «συνήφθη ὑποστατικῶς, μετὰ τὴν Τριαδικὴ Θεότητα»³⁴.

Ὁ ἀναστημένος Χριστός, ὁ ὁποῖος ἐδόξασε διὰ τῆς ἀναστάσεώς Του τὸ ζωοποιὸ τάφο Του, δοξάζει καὶ τὸ ζωοπαράδεκτο μνημα τῆς Παναγίας μητέρας Του³⁵.

Ἡ γῆ ὑποδεχόμενη τὸ σῶμα τῆς Θεοτόκου δὲν συμπεριφέρθηκε πρὸς αὐτὸ, ὅπως καὶ πρὸς τὰ ἄλλα σώματα, ἀλλὰ σὲ σχέσιν πρὸς ὅ,τι δέχθηκε ἀπὸ αὐτὴν. Ἡ συμπεριφορὰ αὐτὴ τῆς γῆς κατὰ τὸν Ἰσίδωρο Θεσσαλονίκης ἀπέβλεπε «ἵνα δείξῃ κρείττον ἢ κατὰ τὰ ἀνθρώπινα σώματα, καὶ οἶον κατὰ πολὺ τῷ δεσποτικῷ ἔοικέναι σώματι»³⁶.

Ζῶσα ὡς ἄνθρωπος καὶ ἀποθνήσκουσα ὁμοίως ὡς ἄνθρωπος ἡ Θεοτόκος, διαβεβαιώνει τὴν τελειότητα τοῦ προελθόντος ἀπὸ αὐτὴν Χριστοῦ³⁷, συγχρόνως δὲ ἀναδεικνύει τὴν εἰς αὐτὴν ὑπάρχουσα χάρις τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία τὴν κατέστησε «κορυφὴν καὶ τελείωσιν», ὅπως ἀκριβῶς τὴν κατέστησε ἐπίσης γνήσια ἐκπρόσωπο τοῦ ἐκπεσόντος ἀπὸ τῆς χάρις τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου πραγματοποιεῖται ἡ διὰ τῆς νέας ἐνανθρωπήσεως νέα αὐτὴ ἀρχὴ τῆς πλάσεως.

Εἶναι χαρακτηριστικὴ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ ἀποχὴ τοῦ Μοδέστου Ἱεροσολύμων, κατὰ τὸν ὁποῖον «ἡ κρείττων ἐπουράνιος πατρίς» εἰς τὴν ὁποία μετέβη ἡ Θεοτόκος εἶναι ὁ Παράδεισος, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ ἐδέχθη τὸ πρῶτο τὴν Θεοτόκο, τέθηκε στὴ συνέχεια στὴ διάθεσίν μας³⁸.

Οἱ πατερικὲς ἀναφορὲς στὸ γεγονὸς τῆς Κοιμήσεως τῆς Θεοτόκου, ἀποτελοῦν ἐγκώμια ἀνυπερβλήτου ποιητικῶ καὶ θεολογικῶ βάρους, καθιστάμενες λαμπρὲς χριστολογικὲς συνθέσεις. Ἔτσι καταδεικνύεται κατὰ τὸν καλύτερο τρόπο ἡ χριστολογικὴ διάστασις τοῦ ὄρου Θεοτόκος.

Ἡ μετάστασις τῆς Θεοτόκου δὲν ἀποτελεῖ στοιχεῖο μόνον τῆς ἀποδιδομένης πρὸς αὐτὴν ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ τῆς τιμῆς, ἀλλὰ πληροὶ κατὰ τρόπο σαφῆ ὅλες τὶς περὶ ἀγιότητος ἀξιώσεις, σὲ τρόπο ὥστε νὰ δι-

δάσκειται ὡς κάτι τὸ θαυμαστὸ μὲν, ἀλλὰ φυσικὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἀγιότητος τῆς Παρθένου.

Διὰ τοῦ τρόπου αὐτοῦ πιστοποιεῖται ὅτι «ὄντως εὔρε χάριν ἢ ἀξία τῆς χάριτος»³⁹, «ἢ ἐξ ἀρχαίων ἐκλεχθεῖσα γενεῶν κατὰ πρόγνωσιν (τοῦ Θεοῦ)»⁴⁰, εἰς τὸ «γενέσθαι παναγίαν Μητέρα αὐτοῦ»⁴¹.

Πίστις τῆς Ἐκκλησίας εἶναι οἱ σχετικὲς μετὰ τὸ θέμα τῆς μεταστάσεως καὶ τῆς μὴ χοϊκῆς φθορᾶς τοῦ σώματος τῆς Θεοτόκου, σύμφωνα μετὰ τὶς ὁποῖες «Ἡ Παρθένος ἢ ἄχραντος καὶ γηίνους μὴ προσομιλήσασα διάθεσιν, ἀλλ' οὐρανίους ἐντραφεῖσα νοήμασιν οὐκ εἰς γῆν ἀπελήλυθεν, ἀλλ' ἔμψυχος ὄντως οὐρανὸς χρηματίσασα, ταῖς οὐρανίους σκηναῖς ἐνοικιῆται»⁴², ὅπου «Χριστὸς ὁ Θεὸς ὁ προσκαλεσάμενος αὐτὴν, ἐνέδυσσε ἀφθαρσίαν σύσσωμον καὶ ὑπερενδόξως ἐδόξασε τοῦ γενέσθαι κληρονόμον, ὡς Παναγίαν Μητέρα αὐτοῦ»⁴³.

Ἔτσι ἡ Θεοτόκος «γυνὴ, τῶν οὐρανῶν ὑπερβᾶσα τὴν φύσιν τῆ καθαρότητι» ἀξιώθηκε νὰ διαφύγει τῆ φθορᾶ καὶ τῆ διαφθορᾶ τοῦ τάφου, ἀφοῦ τὸ σῶμα τῆς κατέστη «ὄλον Θεοῦ κατοικητήριον, ὡς δὲ ἐκ τούτου ἀλλότριον χοϊκῆς ἀναλύσεως. Ἐναλλαγὴν μὲν ὡς ἀνθρώπινον πρὸς ἄκραν ἀφθαρσίας ζωὴν, σῶον δὲ τοῦτο καὶ ὑπερένδοξον, ζωοτελὲς καὶ ἀκοίμητον»⁴⁴.

Ἡ Θεοτόκος φυλάξασα κατὰ τὴ γέννησις τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τὴν παρθενία τῆς, κατὰ τὴν Κοίμησίν τῆς δὲν ἐγκατέλειψε τὸν κόσμον, τὸν ὁποῖο προσομιλεῖ καὶ ὑπὲρ τοῦ ὁποίου πρὸς εὐεβείει εἰς τὸν Υἱὸν καὶ Θεὸν τῆς.

Βεβαίως ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία δὲν υἰοθέτησε γιὰ τὴ Θεοτόκο τὶς ἀκρότητες τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὶς ὁποῖες ἡ Θεοτόκος μετέστη ζῶσα εἰς τοὺς οὐρανοὺς ὡς ἐκτὸς ἀμαρτίας συλληφθεῖσα, ἢ ὑπέστη θάνατο ὁ ὁποῖος δὲν ὑπόκειτο δὲ φθορᾶ κατ' ἀντιστοιχία πρὸς αὐτὸν τοῦ Θεάνθρωπου Λυτρωτῆ. Ὅλα αὐτὰ εἶναι ἄγνωστα εἰς τὴν παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας μας.

Γιὰ μᾶς τοὺς Ὁρθοδόξους ἡ Θεοτόκος ἐγεννήθη φέρουσα τὰς συνεπείας τῆς προπατορικῆς ἀμαρτίας, ἐξαγνίζετο καθ' ὅλο τὸ στάδιο τῆς ζωῆς τῆς, ἡ ἀμαρτία εἰς αὐτὴν παρέμεινε ἀνενέργητος, ἀπέθανε ὡς ἄνθρωπος, δὲν ὑπέστη φθορᾶ, καὶ σώζει διὰ μόνων τῶν πρὸς εὐεβείων τῆς.

Ἡ μετάστασις τῆς ἀνεξαρτήτως τοῦ θαυμαστοῦ τρόπου κατὰ τὸν ὁποῖο συντελέστηκε, δὲν ὑπερβαίνει τὰ ὅσα ὀροθετήθηκαν εἰς τὴν ἀνθρώπινη δυνατότητα περὶ σωτηρίας καὶ ἀγιασμοῦ, ἀφοῦ κατὰ τὴν ἐπιτυχή ἔκφρασις τοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου, τὸ εἰς αὐτὴν μυστήριον τῆς θείας σαρκώσεως ἀφοροῦσε

είς τὸ «καταξιωθῆναι (αὐτήν) τῆς αὐτοῦ βασιλείας»⁴⁵ καὶ εἰς οὐδένα τῶν ὑπολοίπων ἀνθρώπων.

1. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου*, Ὁμιλία Α' PG 96,704A.

2. Βλ. *Κατὰ Ἀντιδικομαριανιτῶν*, PG 42,716C «...οὐ λέγω ὅτι ἀθάνατος ἔμεινεν, ἀλλ' οὔτε διαβεβαιούμαι εἰ τέθηκεν...».

3. Βλ. Ἀμαλίας Σπουρλάκου - Εὐτυχιάδου, «*Ἡ Παναγία Θεοτόκος τύπος Χριστιανικῆς ἀγιότητος*», Ἀθήνα 1990, σελ. 65, ὑπ. 2.

4. Ἐπιφανίου, *ἐνθ' ἄνωτ.*, 716BC.

5. Βλ. σχετικὴ ἐπισήμανση, στὸ Χριστοφόρου Κοντάκη, «*Ἡ διδασκαλία τῶν Πατέρων περὶ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ τῆς ὀφειλομένης πρὸς αὐτὴν τιμῆς*», Θεσσαλονίκη 1994, σελ. 274-275.

6. Ἐπιφανίου, *ἐνθ' ἄνωτ.*, 737CD.

7. Μοδέστου Ἱεροσολύμων, *Ἐγκώμιον εἰς τὴν Κοίμησιν*, PG 86³,3308.

8. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Εἰς τὴν Κοίμησιν*, 8 PG 96, 713D.

9. Τὸ σῶμα τῆς Θεοτόκου δὲν ὑφίσταται φθορά. Τοῦτο θεωρεῖ παράδοξο μὲν, φυσικὸ δὲ ὁ Γερμανὸς Α' Κωνσταντινουπόλεως (βλ. *Εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου*, 6 PG 98, 345D-348A), ἐπειδὴ «ὁ κενωθεὶς (ἐν τῇ Θεοτόκῳ) Θεὸς ἦν ἀπ' ἀρχῆς καὶ ζωὴ προαιώνιος καὶ τὴν Μητέρα τῆς ζωῆς σύνοικον ἔδει τῆς Ζωῆς γεγονέναι, καὶ καθάπερ ὕπνον τὴν Κοίμησιν ὑπολαβεῖν καὶ ὡς ἐγρήγορον ὑποστῆναι τὴν μετάστασιν ὡς Μητέρα τῆς Ζωῆς».

10. Ἀνδρέου Κρήτης, *Εἰς τὴν Κοίμησιν*, Ὁμιλία Α, PG, 97,1056A.

11. Βλ. σχετικῶς Μ. Ἀθανασίου, *Κατὰ Ἀρειανῶν* 3,33 PG 26,323AB. Ἀνδρέου Κρήτης, *Λόγος Α'*, *Εἰς τὴν Κοίμησιν*, PG 97,1052. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, *Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου πίστεως*, 4,24 PG 94, 1209C. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, *Πεύσεις καὶ Ἀποκρίσεις*, PG 90,788B.

12. Γερμανοῦ Α', *Κωνσταντινουπόλεως*, *ἐνθ' ἄνωτ.*, 354CD.

13. Θεοδώρου Στουδίτου, *Ἐγκώμιον εἰς τὴν Κοίμησιν*, PG 99,728C.

14. Μοδέστου Ἱεροσολύμων, *Ἐγκώμιον εἰς τὴν Κοίμησιν*, PG 86³,3277B.

15. Βλ. χαρακτηριστικὰ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ὁμιλία Β' *εἰς τὴν Κοίμησιν*, PG 96,744B. «Θεοῦ Μητέρα τὴν παρθένον ταύτην γινώσκοντες, τὴν ταύτης πανηγυρίζομεν Κοίμησιν, οὐ Θεὸν ταύτην φημιζόντες· ἄπαγε, τῆς ἑλληνικῆς τεθρῆείας τὰ τοιαῦτα μυθεύματα· ἐπεὶ καὶ θάνατον αὐτῆς καταγγέλομεν».

16. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ὁμιλία Γ', *Εἰς τὴν Κοίμησιν*, PG 96,757C.

17. Ἀνδρέου Κρήτης, Ὁμιλία Β', *Εἰς τὴν Κοίμησιν*, PG 97,107BA.

18. Βλ. ἐνδεικτικὰ Μοδέστου Ἱεροσολύμων, *ἐνθ' ἄνωτ.*, 329A. Ἀνδρέου Κρήτης, *ἐνθ' ἄνωτ.*, 1081D, «Ὡς γὰρ τικτοῦσης ἢ νηδὺς οὐ διέφθορτο, οὕτω θανούσης ἢ σάρξ οὐ διόλωλεν. Ὡ τῶν θαυμάτων! Ὁ τόκος διέφυγε τὴν φθορὰν καὶ ὁ τάφος τὴν διαφθορὰν οὐ προσήκατο». Βλ. ἐπίσης Γερμανοῦ Α' *Κωνσταντινουπόλεως*, *ἐνθ' ἄνωτ.*, 361CD. Βλ. καὶ Θεοδώρου Στουδίτου, *ἐνθ' ἄνωτ.*, 724A «τὴν ὡς μητέρα λο-

χεύουσαν ὀρᾶ ὡς ἄφθορον παρθενεύουσαν, ἐπειδὴ Θεὸς ἦν τὸ γεννώμενον. Τοῦτο οὖν καὶ ἐπὶ τῇ ζωηφόρῳ Κοιμήσει, ἐξαλλάπτουσα τῶν λοιπῶν, εἰκότως μόνη ἔχεις τοῦ συναμφότερου τὸ ἄφθορον» ὡς καὶ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ὁμιλία Α' *εἰς τὴν Κοίμησιν*, PG 96,716B «ἥς γὰρ τικτοῦσης ἢ παρθενία μεμνήρηκε, ταύτης μεθισταμένης ἀδιάλυτον τὸ σῶμα πεφύλακται» ὡς καὶ *ἐνθ' ἄνωτ.* 741B «ἔδει τῆς ἐν τῷ τικτεῖν φυλαξάσης τὴν παρθενίαν ἀλώβητον, ἀδιάφθορον τηρηθῆναι τὸ σῶμα καὶ μετὰ θάνατον». Βλ. σχετικὴ παραπομπὴ εἰς Χριστοφόρου Κοντάκη, *ἐνθ' ἄνωτ.*, σελ. 281 καὶ ὑποσ. ἐκεῖ 202.

19. Βλ. Λόγον Α', *εἰς τὴν Κοίμησιν*, PG 98,361C.

20. Κυρούλλου Ἀλεξανδρείας, *Κατὰ Νεστορίου Γ'*, 3 PG 76,144B.

21. Νικολάου Καβάσιλα, *Ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ*, PG 150, 541C.

22. Βλ. σχετικὰ, *Ἐγκώμιον εἰς τὴν Κοίμησιν*, PG 99, 720D.

23. *Λόγος εἰς τὴν Πάνσεπτον Κοίμησιν τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου*, PG 120,1096C.

24. *Ἐνθ' ἄνωτ.*, 1097A.

25. *Ἐνθ' ἄνωτ.*, 1109C.

26. Θεοδώρου Στουδίτου, *ἐνθ' ἄνωτ.*, 729A.

27. Νικοδήμου Ἀγιορείτου, *Ἐορτοδρόμιον*, σελ. 652.

28. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ὁμιλία Β' *Εἰς τὴν Κοίμησιν*, PG 96,733D.

29. Ὁμιλία Γ', *Εἰς τὴν Κοίμησιν*, PG 96,756A.

30. Βλ. Β. Ψευτογκᾶ, *Φιλοθέου Κοκκίνου, Εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου*, 26,44, σελ. 104-105 καὶ 118.

31. *Εἰς τὴν Κοίμησιν*, εἰς Παναγιώτου Νέλλα, *Ἡ Θεομήτωρ*, σελ. 204-206.

32. Γερμανοῦ Α', *Κωνσταντινουπόλεως*, Ὁμιλία Β', *Εἰς τὴν Κοίμησιν*, PG 98,349A.

33. Ἀντωνίου Λαρίσης, *Λόγος 4 εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου*, σελ. 60.

34. Βλ. σχετικῶς Β. Ψευτογκᾶ, *Ἡ ἀνάσταση - μετάστασις τῆς Θεοτόκου*, σελ. 661.

35. Γερμανοῦ Α', *Κωνσταντινουπόλεως*, *Λόγος Α'*, *Εἰς τὴν Κοίμησιν*, PG 98,345D.

36. *Εἰς τὴν γέννησιν τῆς Θεοτόκου*, PG 139,36B.

37. Βλ. Γερμανοῦ Α' *Κωνσταντινουπόλεως*, *ἐνθ' ἄνωτ.*, PG 98,345CD.

38. *Ἐνθ' ἄνωτ.*, 3305B. Χαρακτηριστικῶς, ἐπισημαίνομε ὅτι ὁ ληστής δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς ὁ πρῶτος οἰκίτηρος τοῦ Παραδείσου, ἀφοῦ εἰς αὐτὸν (εἰσήλθε) μόνον ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, ἐπομένως δὲν μετέχει ὡς ἐνιαία ψυχοσωματικὴ ὄντοτητα.

39. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ὁμιλία Α', *Εἰς τὴν Κοίμησιν*, PG 96,709B.

40. Μοδέστου Ἱεροσολύμων, *Ἐγκώμιον...*, *ἐνθ' ἄνωτ.*, 3297A.

41. Μοδέστου Ἱεροσολύμων, *ἐνθ' ἄνωτ.*, 3284A.

42. Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ὁμιλία Β', *Εἰς τὴν Κοίμησιν*, PG 96,725B.

43. Μοδέστου Ἱεροσολύμων, *Ἐγκώμιον...*, *ἐνθ' ἄνωτ.*, 3289C.

44. Γερμανοῦ Α' *Κωνσταντινουπόλεως*, Ὁμιλία Α', *Εἰς τὴν Κοίμησιν*, *ἐνθ' ἄνωτ.*, 345B.

45. *Κατὰ Κολλυριδιανῶν*, 7, PG 43,749D-752A.

Η «ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ» ΤΟΥ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΠΛΗΡΩΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΛΕΥΚΑΔΟΣ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΔΟ ΤΗΣ ΛΑΤΙΝΟΚΡΑΤΙΑΣ (1331-1797)

Τοῦ Πρῶβ. κ. ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΖΑΜΠΕΛΗ

Εἶναι ξεκαθαρισμένο πιά γεγονός καὶ ἀποτελεῖ κοινὴ διαπίστωση, πὼς ἡ περίοδος τῆς Λατινοκρατίας στὰ Ἐπτάνησα καὶ εἰδικότερα στὴ Λευκάδα, ἦταν περίοδος τυραννίας αἰχμαλωσίας ταπεινώσεων καὶ σκληρῶν διωγμῶν¹. Οἱ «φωτισμένοι» Εὐρωπαῖοι κατακτητὲς στόχευαν στὴν ἀλλοίωση τοῦ Ὁρθόδοξου ἤθους καὶ ὕφους, τὸ ὁποῖο δημιουργεῖ καὶ διατηρεῖ τὴν ζῶσα καὶ ἀγρυπνὴ συνείδηση στὸν ἄνθρωπο, προκειμένου στὴ συνέχεια νὰ προχωρήσουν στὴν ὀλοκληρωτικὴ ἐθνικὴ ὑποταγὴ τοῦ γένους. Μὲ τὴν διπλωματικὴ ἐμπειρία, ποὺ διέθεταν, διέβλεπαν πὼς ὁ κεντρικὸς ἄξονας ὁ ὁποῖος στηρίζει τὴν προσωπικὴ καὶ τὴν ἐθνικὴ ταυτότητα τοῦ Ρωμοῦ εἶναι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία. Γι' αὐτὸ μὲ πρωτοφανῆς πάθος χτυποῦσαν τὴν σπονδυλικὴ στήλη τοῦ γένους προκειμένου νὰ πετύχουν τὸ ἀνόσιο ἔργο τους, ποὺ ἀπέβλεπε στὴν ὀλοκληρωτικὴ ὑποταγὴ τῆς Ρωμηοσύνης κάτω ἀπὸ τὴ Λατινικὴ ἔξουσία.

Ἄν καὶ τὸ διάστημα διωγμοῦ τοῦ Ὁρθόδοξου Ἐπισκόπου ἀπὸ τὴν Λευκάδα ἦταν ἐλάχιστο², ἀναφορικὰ πάντα μὲ τὰ ὑπόλοιπα Ἐπτάνησα³, μόλις 31 χρόνια, ἐν τούτοις τὸ ὠστικὸ κύμα τῆς Λατινικῆς ἔξουσίας μὲ τὸ ἰδιόμορφο πάθος τῆς Φραγκικῆς κυριαρχίας ἐπιχείρησε νὰ «λειτουργήσῃ» καὶ ἐδῶ σὰν δραστηρικὸ διασπαστικὸ στοιχεῖο τοῦ Ὁρθόδοξου φρονήματος τοῦ λαοῦ. Ἐξάλλου «ἡ πολιτικὴ τῶν Φράγκων ὑπῆρξε καὶ δικαίως, ἐπιφοβὸς καὶ ὑποπτος»⁴. Ἔτσι τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας μας βρέθηκε στὸ ἐπίκεντρο μιᾶς παράλογης καὶ δεινῆς ἐπίθεσης⁵. Ἡ ὁποία δὲν ἀναφέρεται μονάχα στὴν Ἐκκλησιαστικὴ διοίκηση.

Στόχος τῶν κατακτητῶν τώρα εἶναι ἡ πνευματικὴ αἰχμαλωσία τῶν Ὁρθόδοξων κατοίκων τοῦ νησιοῦ. Ὑστερα μάλιστα ἀπὸ τὴν πανηγυρικὴ ἀποτυχία τῆς προσπάθειάς τους νὰ ἐγκαταστήσουν Λατινικὸ κλήρο⁶. Γιὰ νὰ πραγματοποιηθεῖ τοῦτος ὁ ἀκέφαλος πόθος τους συνέβαλαν καὶ πραγματοποιήσαν «μεγαλόπνοο» ἔργο ἀφελληνισμοῦ καὶ ἀπορθοδοξοποίησης τοῦ λαοῦ. Ἐνα ἔργο ποὺ διακρίνει τὸ ἀλόγιστο πάθος τῆς Παπικῆς ἔξουσίας καὶ ὁ βαθυκάριδος στόχος - πόθος γιὰ μόνιμη παραμονὴ στὸν χῶρο αὐτόν⁷.

Ἡ τακτικὴ τῆς δράσης αὐτῆς τῶν Φράγκων δὲν σταμάτησε καὶ ὅταν ἐπανήλθε ἀργότερα Ὁρθόδοξος ἐπίσκοπος στὸ νησί. Τὴν ἴδια καὶ ἀπαράλλακτη τακτικὴ θὰ ἀκολουθήσουν καὶ οἱ Ἐνετοὶ κατακτητὲς (1684-1797). Ἄλλοτε, βέβαια, πὺ ἀνυποχώρητοι στὸ «πιστεύω» τους καὶ ἄλλοτε πὺ ἐλαστικοί. Πάντοτε ὅμως ἐκπρόσωποι καὶ φορεῖς τοῦ πνεύματος τοῦ Παπισμοῦ, ποὺ παραμένει σταθερὰ προσηλωμένο στὶς προσωποπαγεῖς ἀρχὲς τῆς «Ἀγίας Ἐδρας».

Πρῶτη, λοιπόν, προσπάθεια τῶν Λατίνων κατακτητῶν εἶναι ὁ διασπορὸς τοῦ λαοῦ μας. Μὲ τὸ τέχνασμά τους αὐτὸ θὰ δώσουν τὴν εἰκόνα στοὺς λαοὺς ἔξω τῆς Ρωμηοσύνης, γιὰ ἓνα γένος ἠθικὰ καὶ πνευματικὰ διαβρωμένο. Τὸ ὁποῖο σπαράσσεται ἀπὸ ἀσυγκράτητες ἐνοχικὲς κρίσεις καὶ οἱ ὁποῖες — ὅπωςδήποτε — ὀφείλουν τὴν αἰτία τῆς δημιουργίας τους στὴν τρομακτικὴ «ἀποτυχία» καὶ τὴν πρωτοφανῆ «ἀδυναμία» τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἔτσι ὁ λόγος τοῦ αὐτοῦ στόχευε νὰ παρουσιάσει τὴν Ὁρθόδοξη πίστη καὶ ζωὴ σὰν ἓνα ἀποτυχημένο καὶ ἀπολιθωμένο παρακλάδι τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Δὲν ἄργησε ἡ μορφή αὐτὴ τοῦ διασπορῶντος νὰ μπεῖ σὲ λειτουργία. Ἡ «ἐνημέρωση» τῶν λαῶν — ἰδίως στὸν μαρτυρικὸ χῶρο τῆς Δύσης — ἦταν προφορικὴ ἀρχικὰ καὶ ἀργότερα τὴν παρέλαβαν οἱ διάφοροι περιηγητὲς, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ περισσότεροι ἦταν φανατισμένοι Λατίνοι, ὥστε νὰ διαφυλαχθεῖ, σὰν γραπτὸς λόγος, δημιουργώντας ταυτόχρονα καὶ τὴν ἀνάλογη προβληματικὴ.

Ἀξίζει νὰ ἀναφέρουμε μερικὲς τέτοιες καταγραφές, γιὰ τὴν ἀποκαλύπτουν τὴν «καθαρότητα» τῆς χριστιανικῆς πίστεως τῶν Λατίνων καὶ τὴν «ἄμετρη ἀγάπη» τους στὸν ἄνθρωπο. Ταυτόχρονα μπορούμε νὰ ζυγίσουμε τὴν κρουστικὴν θέσιν τῆς Ὁρθοδοξίας ἀπέναντι στὸν πολύμορφο δυναστεύμενο ἄνθρωπο.

Ὁ Γερμανὸς προσκνητὴς μοναχὸς Felix Faber, ποὺ ταξίδεψε τὸ 1480 καὶ τὸ 1484 στὴν Κρήτη, γράφει μὲ ἀνθελληνικὸ μένος: «Οἱ Λατίνοι καὶ οἱ Ἕλληνες ἀλληλομισοῦνται σὲ τέτοιο σημεῖο ποὺ ὄλες οἱ χριστιανικὲς νίκες κατὰ τῶν Τούρκων θὰ

είναι μάταιες ἂν δὲν ἐξοντωθοῦν πρῶτα οἱ Ἕλλη-
νες».

Ὁ φανατικὸς καθολικὸς Γενικὸς Προβλεπτὴς
Κρήτης Giacomo Foscarini (1574-1577) ἔγραφε σὲ
ἐκθεσὶ τοῦ γιὰ τὴν ἐμμονὴ τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ
στὴν ὀρθόδοξη πίστη τοῦ καὶ τὸ μίσος κατὰ τῶν
Φράγκων: «Ξέρει ὁ καθέννας σὲ τί διαφωνεῖ τὸ ὀρ-
θόδοξο δόγμα μὲ τὴν καθολικὴ λατρεία καὶ πόσο
ἐπίμονα διατηροῦν τὸ δόγμα τους οἱ Ἕλληνες. Με-
ρικοὶ ἂπ' αὐτοὺς τόσο μισοῦν τοὺς Φράγκους ἐξ
αἰτίας τῆς θρησκείας, πού δὲν θεωροῦν λιγότερο
ἀνίερη τὴ λατρεία τους ἀπὸ ἐκεῖνη τῶν Τούρκων ἢ
τῶν Ἑβραίων. Κι ἂν καμὰ φορὰ γίνεи καθολικὴ
λειτουργία στὶς ἐκκλησίες τους, τὶς θεωροῦν ἀφο-
ρεσμένες καὶ δὲν λειτουργοῦν σ' αὐτὲς ἂν δὲν τὶς
πλύνουν προηγουμένως, παρ' ὅλο πού στοὺς ὀρθό-
δοξοὺς ὑπάρχει ἐλάχιστος ζῆλος».

Ὁ Γάλλος περιηγητὴς Thevenot ἔγραφε τὸ
1656, ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶναι «ἄπιστοι, ὑποκριτὲς καὶ
δεισιδαίμονες καὶ μισοῦν περισσότερο τοὺς Φράγ-
κους παρὰ τοὺς Τούρκους».

Ὁ βαρῶνος de Nointel, πρεσβευτὴς τῆς Γαλ-
λίας στὴν Κωνσταντινούπολη κι ἓνας ἀπὸ τοὺς
σπουδαιότερους περιηγητὲς τοῦ 17' αἰῶνα, ἔγρα-
φε ἀπὸ τὴν Ἀθήνα σὲ ἐπιστολὴ τοῦ (17 Δεκεμ-
βρίου 1674) γιὰ τοὺς Ἕλληνες: «Ἡ λύσσα τῶν Ἑλ-
λῆνων (κατὰ τῶν Φράγκων) εἶναι κάτι ἀνεξήγητο.
Ὅπωςδήποτε δὲν πρέπει νὰ τοὺς ἐμπιστευτεῖται κα-
νεῖς: Οἱ σπουδασμένοι μάλιστα χρησιμοποιοῦν τὶς
γνώσεις τους γιὰ νὰ καταπολεμοῦν μὲ ὅλα τὰ μέ-
σα τὴν Καθολικὴ Ἐκκλησία. Πρέπει νὰ μάθῃ ὅλος
ὁ κόσμος ὅτι ὁ Τούρκος βρῆκε τὸν καλύτερο τρό-
πο νὰ ἐπιβληθῇ στοὺς Ἕλληνες κι ὅτι μόνο τὸ ρα-
βδὶ μπορεῖ νὰ τοὺς σωφρονίσῃ».

Θὰ τελειώσουμε τὴν ἀποδεικτικὴ μας αὐτὴ πο-
ρεία μὲ ἀπόσπασμα κειμένου τοῦ Ἀθανάσιου Γόρ-
διου, λόγιου τοῦ 17' αἰῶνα:

«Λόγιασε πὼς εὐρισκόμεθα ἡμεῖς οἱ τῆς ἀνατο-
λικῆς ἐκκλησίας ὀρθόδοξοι ὡσὰν νὰ ἤμεσθε ἀνά-
μεσα εἰς δύο μεγάλες συννεφιάς. Καὶ ἀπὸ τὸ μέ-
ρος τῆς μεσημβρίας καὶ τῆς ἀνατολῆς νὰ εἶναι ἓνα
μεγάλο σύγνεφον, μαῦρο καὶ σκοτεινὸ ὡσὰν τὸ
ψηλαφητὸν σκότος ἐκεῖνο τῆς Αἰγύπτου, ἢ παντε-
λῆς ἀσέβεια τοῦ Μωάμεθ, ὅπου ἐπεριλάβε καὶ ἐ-
σκέπασε σχεδὸν τὰ τρία μερικὰ τῆς γῆς καὶ τὰ
ἐξόφωσε τελείως μὲ τὴν ἐσχάτην ἀσέβειαν. Ἀπὸ
δὲ τὸ μέρος τῆς Δύσεως νὰ εἶναι ἄλλο μεγάλο σύ-
γνεφον, νὰ φθάνῃ ἕως αὐτὸν τὸν αἰθέρα εἰς τὸ
ὑψος καὶ εἰς τὸ πλάτος, νὰ σκεπάζῃ ὅλην τὴν δύ-
σιν καὶ τὸ ἡμῶν τοῦ βορείου κλίματος, σκοτεινὸν

καὶ αὐτὸ καὶ ζοφῶδες, ἔχον μέντοι καὶ ὀλίγην
διαύγειαν, πάνυ ὀμιχλώδη, πολὺ τὸ πλάνον ἐμφε-
ρομένην. Αὐτὴ ἐστὶν ἡ τῶν Λατίνων δοκοῦσα καὶ
ὀνομαζομένη χριστιανοσύνη, ἐμπεπλησμένη δὲ οὐ-
σα πάσης αἰρέσεως καὶ καινοτομίας, σμίγμα οὐσα
πασῶν τῶν πάλαι αἰρέσεων, ἂν καὶ δοκῇ εἶναι ὀ-
λίγον τι, διὰ τὸ μὴ εἶναι τοὺς ἐλέγχοντας, καθὼς
εἶχον αἱ πάλαι αἰρέσεις τοὺς ἀγίους ἐκείνους πα-
τέρας ὅπου ἔστεκαν μέχρις αἵματος καὶ ἔλεγχαν
τὰς αἰρέσεις μὲ τὰς οἰκουμενικὰς καὶ τοπικὰς συν-
όδους, καὶ ἰδίᾳ ἕκαστος μὲ λόγους καὶ ἐπιστολὰς
πολλάς, μὲ τὰ ὅποια παντοιοτρόπως ἀνέτρεπον τὰς
αἰρέσεις μὲ τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν...

«Καὶ τέτοιας λογῆς αὐταὶ αἱ θανατηφόροι ἀ-
σθένειαι, μία ἀπὸ τὸ μέρος τῆς ἀνατολῆς καὶ ἡ
ἄλλη ἀπὸ τὸ μέρος τῆς δύσεως, ὡσὰν δύο μεγάλα
σκοτίδια καὶ συγνεφία ἐνάδια ἐκατασκέπασαν
καὶ ἐξόφωσαν σχεδὸν ὅλην τὴν οἰκουμένην, καὶ
δὲν ἀπόμεινε σῶμα ὑγιὲς καὶ μέρος φωτεινόν, εἰ-
μὴ ὀλίγον τίποτε ἀνάμεσα εἰς τὰς δύο συγνεφίας
νὰ εἶναι ὀλίγον ξάστερον καὶ νὰ λάμπῃ ὁ ἥλιος
καὶ αὐτὸς ὄχι καθαρὸς, ἀλλὰ νὰ εἶναι ἐξ ἡμισείας
λαμπόμενος καὶ θερμόψυχος».

Ἡ ἐξορία —γιὰ νὰ ἐπανεέλθουμε στὸ θέμα—
καὶ ἡ διαπόμπευση τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ τοῦ κλή-
ρου στόχο εἶχαν νὰ ἀδρανοποιήσουν τὴν ὅποια
ἀντίδραση στὸ διωκτικὸ τους ἔργο, ἀφοῦ βασικὴ
ἐστία πολεμικῆς τους ἦταν οἱ κληρικοὶ, πολλοὶ ἀπὸ
τοὺς ὁποίους ἦταν μορφωμένοι καὶ εἶχαν τὴν δυ-
νατότητα νὰ ἔλθουν σὲ ὀξύτατες θεολογικὲς δια-
μάχες μὲ τὸν Λατινικὸ κλῆρο¹⁰. Ἀποτελοῦσαν ὁ-
μως καὶ τὴν ζωντανὴ πνευματικὴ δύναμη τῆς Ὀρ-
θοδοξίας, ἐνώπιον τῆς ὁποίας δὲν εἶχαν τὴν ἀντο-
χὴ νὰ σταθοῦν οἱ κληρικοὶ τῶν κατακτητῶν.

Στὴ συνέχεια θὰ βρεθοῦμε μπροστὰ σὲ μιὰ ἀ-
νοικτὴ ἐπίθεση ἐνάντια σὲ κάθε προσπάθεια μορ-
φωτικῆς ἀναστύλωσης τοῦ λαοῦ μέσα ἀπὸ τὴν πο-
λυδύναμη πνοὴ τῆς Ἑλληνορθόδοξης ἀγωγῆς. Μὲ
ἀπολυτότητα καὶ φανατισμὸ ἀπαγορεύεται ἡ ὑπαρ-
ξη καὶ ἡ λειτουργία σχολείων στὸ νησί. Ὀλόκληρη
ἡ περίοδος τῆς Λατινοκρατίας ἦταν περίοδος διω-
γμοῦ τῆς παιδείας, πού ὀδηγοῦσε σὲ μιὰ πρωτοφα-
νὴ ἀτομικὴ καὶ κοινωνικὴ ἐξαγρίωση.

Τὴν κρίσιμη αὐτὴ γιὰ τὸν τόπο καὶ τὸν λαὸ
ῶρα, ὅπου ποικίλα ἰδεολογικὰ καὶ κοινωνικοπολι-
τικὰ ρεύματα ἀπὸ τὸν πνευματικὰ θολωμένο καὶ
ἠθικὰ ἀδύναμο χῶρο τῆς Εὐρώπης, εἶχαν ἀρχίσει
νὰ εἰσρέουν στὴν μικρὴ κοινωνία τοῦ νησιοῦ, κά-
ποιοι ἱερωμένοι μὲ τὶς μικρὲς πνευματικὲς τους
δυνάμεις ἀνέλαβαν τὸ μεγάλο ἔργο τῆς πνευματι-

κῆς καὶ ταυτόχρονα ἐθνικῆς στήριξης τοῦ λαοῦ. Μὲ κίνδυνο τῆς ζωῆς τους ἀνοίγαν τὶς πόρτες τῶν μοναστηριῶν¹¹ ἢ καὶ τῶν ἐνοριῶν, γιὰ νὰ μεταγγίσουν τὴν λειτουργικὴ πνοὴ τῆς Ἐκκλησίας μας, ἢ ὁποῖα πρόσφερε καὶ διατηροῦσε ἀναστάσιμες ἐλπίδες στοὺς μικροὺς Λευκαδίους. Πρόσφερε, κύρια καὶ πρωταρχικά, τὴν ἐθνικὴ αὐτοσυνειδησία καὶ τὴν βεβαιότητα τῆς κυριαρχικῆς παρουσίας τοῦ Ρωμαίου πνεύματος μέσα στὴν ἀρτηριοσκληρωτικὴ καὶ πολυδύναμη ἀνελεύθερη κοινωνία τῆς Εὐρώπης. Τοὺς ἀπεκάλυπτε ταυτόχρονα τὴν διαχρονικὴ δυναμικὴ τοῦ Ἑλληνορθόδοξου πνεύματος, ποὺ μεταφέρει ἐντὸς του τὴν κρυστάλλινη καὶ ἀμόλυπτη ἀγωγή, γιὰ τὴν πνευματικὴ ἰσορροπία καὶ ἠθικὴ ἀντοχὴ τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν λαῶν.

Ἡ Ἐκκλησία μας, λοιπόν, μέσα στὸν πολύμορφο καὶ πολυδύναμο σάλαγο τοῦ ἐθνικοῦ κινδύνου, ποὺ συστηματικὰ καὶ μεθοδικὰ διακινούσε ὁ λατινικὸς ἐπεκτατισμὸς καὶ ὁ φανατισμὸς τοῦ παπικοῦ ὄχλου, ἀπετέλεσε «τὸ τοιμέντο ποὺ ἔδесе τὶς δομὲς καὶ τοὺς ἀρμυροὺς γιὰ τὴν ἐπιβίωση τοῦ γένους» διαφύλαξε ἑλληνικὰ ἔθιμα καὶ παραδόσεις, ἐμψύχωσε μὲ τοὺς ἀπλοϊκοὺς φτωχοπαπάδες τὸν χειμαζόμενο λαό, συνέβαλε στὴ διάσωση τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσας, ἐνέπνευσε πολιτιστικὲς ἐκδηλώσεις στὴν περιοχὴ προπαντὸς τῆς θρησκευτικῆς λαϊκῆς τέχνης καὶ γενικώτερα εἶχε ἀπήχηση στὴν πνευματικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ τοῦ ἔθνους¹².

Ἄς μὴ ξεχνᾶμε τὴν μακρὰ ἀλυσίδα τῶν ἱερωμένων τοῦ τόπου μας, οἱ ὁποῖοι —πέρα ἀπὸ τὴν παιδευτικὴ ἀδυναμία μερικῶν— κατόρθωσαν νὰ κρατήσουν ὄρθιες τὶς συνειδήσεις τῶν Λευκαδίων κρυστάλλινη καὶ διαυγὲς τὸ Ἑλληνορθόδοξο ὕφος καὶ ἦθος τους· ζωντανὴ τὴν ἀγωνία τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ τόπου. Πέτυχαν νὰ γίνουν οἱ ἀμόλυπτοι διδάσκαλοι καὶ φυσικοὶ ἡγέτες τοῦ πολυπάθου λαοῦ μας, οἱ ὁποῖοι «διὰ πολλῶν θλίψεων» καὶ ἐπίμονων ἀγώνων κράτησαν ἐλεύθερο τὸν εὐσεβῆ καὶ εὐγενῆ αὐτὸν λαὸ καὶ τὸν ὀδήγησαν μὲ σταθερότητα, συνέπεια καὶ Ἑλληνορθόδοξο φρόνημα στὴν ἀδιατάρακτη συνέχιση τῆς μαρτυρικῆς ἱστορικῆς του πορείας. Καὶ αὐτὸ σὲ μιὰ στιγμὴ τῆς ἱστορίας μας, ποὺ «ὄλα τὰ ὀσκιαζε ἢ φοβέρεα καὶ τὰ πλάκωνε ἢ σκλαβιά» τῆς λατινικῆς βίας.

Ἡ Ἐκκλησία ἐγίνε τὸ ζωηφόρο κανάλι, τὸ ὁποῖο συνεχῶς ἔτρεφε τὸν «πεινασμένο» καὶ «διψασμένο» λαό. Οἱ ἐκπρόσωποί της —τουλάχιστον οἱ περισσότεροι— δὲν εἶχαν σπουδάσει σὲ φημισμένες σχολὲς τῆς Δύσης. Εἶχαν ὅμως βαθιὰ συναί-

σθησι τοῦ χρέους καὶ τῆς ἱστορικῆς τους ἀποστολῆς. Γι' αὐτὸ θὰ τοὺς συναντήσουμε ταπεινοὺς «παιδευτὲς» τοῦ λαοῦ μέσα σὲ πρωτόγονα σχολεῖα. Ἡ σιωπηροὺς διακόνους τῆς ἱατρικῆς —ὀπωσδήποτε λαϊκῆς ἱατρικῆς— προσθέτοντας ἔτσι ἓνα λιθαράκι στὸ ἐργῶδες οἰκοδόμημα τῆς δυσῆθους ὑγείας (σωματικῆς - ψυχικῆς) τοῦ ἀνθρώπου.

Χαρακτηριστικὰ δείγματα αὐτῆς τῆς διακονίας τῶν ἱερωμένων εἶναι τὰ λεγόμενα «γιατροσοφία»¹³, ποὺ μέχρι σήμερα ἀποκαλύπτουν τὴν πολυμέτρη ἀγωνία τῆς Ἐκκλησίας μας γιὰ τὸν δοκιμαζόμενο λαὸ τοῦ Θεοῦ.

Εἶναι, πάντως, πολὺ χαρακτηριστικὸ τὸ γεγονός, ποὺ ἀναφέρει ὁ ἱστορικὸς: «Γιὰ παιδεῖα στὴ Λευκάδα κατὰ τὴν περίοδο τῆς Ἑνετοκρατίας μόνο καταχρηστικὰ μποροῦμε νὰ μιλοῦμε. Παιδεῖα ὡς κλάδος τῆς διοικήσεως ποτὲ δὲν ὑπῆρξε ἐπὶ Ἑνετῶν καὶ ποτὲ ἡ μόρφωση τῶν ὑποτελῶν δὲν ἦταν μέλημά τους. Ἀντίθετα μάλιστα οἱ Ἑνετοὶ ἐχθρεύονταν αὐτὴ τὴν παιδεῖα»¹⁴. Καὶ ὄχι μονάχα στὸ διάστημα τῆς Ἑνετοκρατίας. Ἀπὸ τὸ 1330 ξεκινᾶει αὐτὸ τὸ ἀντιπαιδευτικὸ μέτρο. Ὅταν τὸ νησι πάτησαν οἱ Φράγκοι. «Γιὰ συστηματικὴ ἐκπαίδευση στὸ νησι αὐτὰ τὰ χρόνια δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ κανένας λόγος. Οὔτε καὶ ὑπῆρξε κανένα κρατικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν δημόσια ἐκπαίδευση»¹⁵.

Ἡ σκληρότερη φάση τῆς λατινικῆς κυριαρχίας ἦταν ἡ Ἑνετοκρατία¹⁶. Κάτω ἀπὸ τὸν ἰσοπεδωτικὸ ὀδοστρωτήρα αὐτῆς τῆς ἐξουσίας ὁ λαὸς ζοῦσε κυκλωμένος ἀπὸ τὰ ἀδυσώπητα κτυπήματα τῆς αἱμάτων ἀγωνίας του γιὰ τὴν ζωὴ τὴν δική του καὶ τοῦ γένους. Πορευόταν τὸν προσωπικὸ του Γολγοθᾶ ἐλπίζοντας στὴν Ἀνάσταση. Τὴν ἐλπιδοφόρα αὐτὴ προσημονία τὴν μετᾶγγιζε ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία μὲ τοὺς ταπεινοὺς κληρικοὺς της. Πολὺ δίκαια, λοιπόν, σημειώθηκε, πὺς στὴν Ἐκκλησία, «σὰν σὲ τρυφερὴ μάννα, εὕρισκαν οἱ ὑπόδουλοι Ρωμηοὶ ὑποστήριξη καὶ προστασία»¹⁷. Ὅπως παρατηρεῖ ὁ Κων/νος Λομβάρδος ἡ Ἑνετοκρατία «ἐπέφερεν συνεπείας ὀλεθριωτέρας τῆς κατὰ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα τουρκικῆς. Τοὺς λαοὺς τῶν νήσων ἐστέρησε παντὸς δικαιώματος καὶ τοὺς μετεχειρίσθη ὡς δούλους»¹⁸.

Μέσα στὴν πυρωμένη ἔρημο τῆς Λατινοκρατίας ἡ Ἐκκλησία παρέμεινε ἡ πνευματικὴ ὄαση καὶ τὸ ἀκύμαντο λιμάνι τῶν ψυχῶν. Ἐκεῖ εὕρισκαν ἀνάπαυση οἱ Λευκάδιοι, ὅταν οἱ τρικυμίες τῆς καθημερινότητος ὄρθωναν ἀπειλητικὰ κύματα μπροστά τους. Εἶναι —πράγματι— ὁ εἰρηνικὸς καὶ πνευματικὸς Μωϋσῆς τοῦ γένους τῶν Ρωμηῶν. Βέβαια

«τὸ ἔργον τῆς ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίας ἀνέκοψεν ἐν ἀρχῇ τοῦ ἰγ' αἰῶνος ἡ Φραγκοκρατία, ἡ ὁποία δὲν ἠδυνήθη νὰ κατακτήσῃ τὴν καρδίαν τῶν Χριστιανῶν Ἑλλήνων οὐδὲ νὰ ἐπιδράσῃ ριζικῶς ἐπὶ τὸν Χριστιανικὸν Ἑλληνισμόν»¹⁹.

Μὲ τίς φωτισμένες παρεμβάσεις τῆς ἡ Ἐκκλησίας μας ἔδιδε τὸ μέτρο καὶ τὴν ποιότητα τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, διασφαλίζοντάς του τὴν προσωπικότητα ἀπὸ τὴν φθορὰ καὶ τὴν πολύμορφη λεηλασία. Διασφάλιζε ταυτόχρονα καὶ τὴν κοινωνία ἀπὸ τὸν πελώριο κίνδυνον τοῦ ἠθικοῦ καὶ πνευματικοῦ ἐκφυλισμοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀλλοτριώσεως. Ἐξάλλου «ἡ Ἑνετικὴ Πολιτεία ἐθεώρει τὸ ἄτομον ὡς ἀνήκον ἀποκλειστικῶς εἰς τὸ κράτος κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν ἀρχαίων πολιτειῶν» διὸ συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχὴν ταύτην, αἱ πλεῖστοι τῶν θέσεων ἦσαν ἄμισθοι, οὐδεὶς δ' ἠδύνατο ν' ἀρνηθῇ τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἐκλεγόμενος ὑπὸ τοῦ Συμβουλίου ἐπὶ ποιῆ ὑπερόγκων προστίμων»²⁰.

Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ριζοσπάστης βουλευτὴς Γεώργιος Ἰακωβάτος - Τυπάλδος²¹, γνωρίζοντας τὴν σημαντικὴ συμβολὴ τῆς Ἐκκλησίας στὴν μεγάλη ὑπόθεση τῆς ἐλευθερίας τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ τόπου, θὰ τονίσει ἀργότερα: «Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ὑπῆρξεν ἡ κιβωτὸς τῆς ἐνότητος τῶν Ἑλλήνων»²². Γνώριζε πολὺ καλὰ τὸ μαρτύριον τοῦ λαοῦ ἀπὸ τὴν δυναστεία τῶν κατακτητῶν. Οἱ ὅποιοι, «... διέκοψαν τὴν συνέχειαν τοῦ λαοῦ μὲ τῆς ἱστορίας τῶν προγόνων του, ὅπως μετὰ τῆς καταγωγῆς αὐτοῦ ἀπολέση καὶ τὰς ἀρετάς του. Ἐπιμένοντες δὲ εἰς τὴν τυραννικὴν πολιτικὴν των, τοῦ νὰ τηρῶσιν εἰς τὴν ἀμάθειαν καὶ εἰς τὸν λήθαργον τὸν δυστυχῆ τοῦτον λαὸν ἐπὶ ἔτη πολλά, ὅχι μόνον δὲν συνέστησαν σχολεῖα, ἀλλὰ ἀποσκοποῦντες νὰ ἐπαναφέρωσιν εἰς τὴν νηπιότητα καὶ τὸ μηδὲν τὸ πλήθος, δὲν μετέφρασαν οὔτε τοὺς νόμους του, ἵνα ἐπὶ παντὸς μείνῃ βάρβαρος. Ἐν γένει, ἡ γλῶσσα καὶ τὰ ἦθη τῶν Ἑνετῶν ἀπεσκοράκισαν τὴν σπουδὴν τῶν Ἑλληνικῶν γραμμάτων»²³.

Ἐξάλλου «οἱ Ἑνετοὶ κρατήσαντες ἐπὶ πολλὰ ἔτη τῆς Λευκάδος οὐδὲν καλὸν ἔπραξαν πρὸς βελτίωσιν τῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς καταστάσεως αὐτῆς» μεταχειρίσθησαν ἀπ' ἐναντίας πᾶν μέσον τυραννικόν, ὅπως ἐκνευρίσωσι καὶ ταπεινώσωσι τὸν λαόν, ἐμπυχώνοντες (sic) τὸ σχίσμα τῶν κατοίκων καὶ ἐμπνέοντες μεταξὺ αὐτῶν τὴν δυσπιστίαν, τὴν δικαιοσύνην ἐπώλουν ἐπὶ μείζονι προσφορᾷ, ὅπως αὐξάνωσι τὰ ἀδικήματα καὶ διαφθείρωσι τὰ ἦθη. Οὐδέποτε ἐφρόντισαν νὰ εἰσαγάγωσι καὶ ἐμπυχώ-

σωσι τὰς τέχνας, τὸ ἐμπόριον, τὴν βιομηχανίαν καὶ τὴν γεωργίαν. Καὶ τοῦτο ἔπραξαν, ὅπως διὰ παντὸς φυγαδευθῶσιν ἐκ τῆς πατρίου γῆς αἱ τέχνη, τὰ γράμματα καὶ ἡ φιλοσοφία»²⁴.

(Συνεχίζεται)

1. Δὲς σχετικὰ: π. Γερασ. Ζαμπέλη, Ἡ Ἐνορία στὴ Λευκάδα τὴν περίοδον τῆς Λατινοκρατίας, περιόδ. Ἐφημέριος, τεύχη 12, 13, 14, 15, 16/1993 καὶ τοῦ ἰδίου, Σύντομη ἱστορία τῆς τοπικῆς μας Ἐκκλησίας, σέ συνέχειες σὺν περιόδ. Ἐνοριακὸς λόγος καὶ τοῦ ἰδίου, Οἱ ἱεροὶ Ναοὶ Εἰσοδίων καὶ Εὐαγγελισμὸς Λευκάδος, Λευκάδα 1991.

2. Πάνου Γ. Ροντογιάννη, Ἱστορία τῆς νήσου Λευκάδα, τ. Β', Ἀθήνα 1982, σελ. 797.

3. Π. Χιώτη, Ἱστορικὰ ἀπομνημονεύματα τῆς Ἐπτανήσου, τ. 6ος, σελ. 32. Καὶ Ἡλία Τσιτσέλη, Κεφαλληνιακὰ σύμμικτα, τ. Β', Ἀθήνα 1960, σελ. 28.

4. Ἡλία Τσιτσέλη, Κεφαλληνιακά..., τ. Β', σελ. 23.

5. Παν. Χιώτη, Ἱστορικά..., τ. 6ος, σελ. 27. — Πρβλ. Ἡλία Τσιτσέλη, Κεφαλληνιακά..., τ. Β', σελ. 27.

6. π. Γερ. Ζαμπέλη, Σύντομη ἱστορία τῆς τοπικῆς μας Ἐκκλησίας, «Ἐνοριακὸς λόγος», Ἰαν.-Φεβρ.-Μάρτ. 92, τεύχ. 26, σελ. 15.

7. πρβλ. Ἡλία Τσιτσέλη, Κεφαλληνιακά..., σελ. 51.

8. Κυριάκου Σιμόπουλου, Ξένοι ταξιδιώτες στὴν Ἑλλάδα, τ. Α', Ἀθήνα 1984, σελ. 147.

9. Εἰς Κυριάκου Σιμόπουλου, Ξένοι..., τ. Α', σελ. 155.

10. Πρβλ. Ἰάκωβου Ἐμ. Καμπανέλλη, Ἡ ἱερὰ Μητρόπολις Παροναξίας διὰ μέσου τῶν αἰώνων, Ο.Ν.Α.Σ., Ἀθήνα 1991, σελ. 42.

11. π. Γερ. Ζαμπέλη, Ὁ μοναχισμὸς στὴ Λευκάδα, ἀνέκδοτη ἐργασία.

12. Γιῶργον Διζικιρκίη, Ὁ νεοελληνικὸς διαφωτισμὸς καὶ τὸ εὐρωπαϊκὸ πνεῦμα (1750-1821), ἔκδ. Φιλίππότη, Ἀθήνα 1984, σελ. 52.

13. Πρβλ. Πανταξὴ Κοντομίχη, Ἡ λαϊκὴ Ἱατρικὴ στὴ Λευκάδα, ἔκδ. Γρηγόρη, Ἀθήνα.

14. Παν. Γ. Ροντογιάννη, Ἱστορία..., τ. Α', Ἀθήνα 1980, σελ. 664.

15. Ἐρμ. Λούντζη, Περὶ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως τῆς Ἐπτανήσου ἐπὶ Ἑνετῶν, ἐν Ἀθήναις 1856, σελ. 170.

16. Κων. Γ. Μαχαρᾶ, Ἡ Λευκάς ἐπὶ Ἐνετοκρατίας, Ἀθήνα 1951.

17. π. Γ. Δ. Μεταλληνῶ, Παράδοσι καὶ ἀλλοτριώσι, ἔκδ. Δόμος, Ἀθήνα, σελ. 87.

18. Κ. Λομβάρδου, Ἀπομνημονεύματα, Ζάκυνθος, 1870, Α', σελ. 37.

19. Γερασ. Ἰ. Κονιδάρη, Ἐκκλησιαστικὴ ἱστορία τῆς Ἑλλάδος, τ. Β', ἐν Ἀθήναις 1970, σελ. 169.

20. Γερασ. Ἐ. Μαυρογιάννη, Ἱστορία τῶν Ἰονίων νήσων, τ. Α', ἐν Ἀθήναις 1889, σελ. 44.

21. π. Γεωργ. Μεταλληνῶ, Πολιτικὴ καὶ Θεολογία, ἔκδ. Τέριος, Κατερίνη 1990.

22. Γ. Ἰακωβάτου, Ἀγορεύσεις, σελ. 74.

23. Ἐφημερὶς «Λευκάς», ἔτος Α', φύλ. 2ον, σελ. 3, 1866, ἄρθρο, «Αἶτια καὶ ἀφορμαὶ τῆς παρουσίας ἠθικῆς καταστάσεως τῆς Λευκάδας».

24. Ἐφημ. «Λευκάς», φύλ. 2/25.2.1866, σελ. 3.

Η ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΗΘΙΚΗ ΑΥΤΟΣΥΝΕΙΔΗΣΙΑ ΤΟΥ ΣΥΓΧΡΟΝΟΥ ΕΛΛΗΝΟΣ

Τοῦ κ. ΝΙΚ. Χ. ΧΑΡΑΚΑΚΟΥ, Θεολόγου - Φιλολόγου

Ἡ ἐποχή μας κλυδωνίζεται ἀπὸ ἀντιπνευματικά ρεύματα καὶ ἀμιγῶς κοσμικὲς ἐπιδιώξεις. Ἔτσι, δὲν εἶναι παράδοξο τὸ φαινόμενο νὰ διχάζεται ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου σὲ θεωρητικὲς ἐπιταγὲς καὶ πρακτικὲς «κοινωνικὲς» συμπεριφορὲς, ποὺ ἔρχονται σὲ ἄμεση ἀντίθεσι πρὸς τὰ ἠθικὰ κελεύσματα, ποὺ τοῦ ὑπαγορεύει ἡ συνείδησή του. Βαθμιαίως αὐτὸς ὁ διχασμὸς τὸν ἀποκόπτει τόσο ἀπὸ τὸν ἴδιο τὸν ἑαυτό του ὅσο καὶ ἀπὸ τὴν ἐν Χριστῷ κοινωνία του μὲ τοὺς συνανθρώπους του. Ἡ κοινωνία θυσιάζεται πρὸς χάριν τῆς «κοινωνικότητος».

Τὰ ἐποχικὰ ματεριαλιστικὰ ρεύματα ἔχουν ἀρχίσει νὰ ἀλλοτριώνουν καὶ τὴν ἰδιοσυστασία τοῦ συγχρόνου Ἑλλήνου, ποὺ ὡς βιοθεωρητικὴ ὄντοτης συναπτομένη πρὸς τὴν Παράδοσι κατὰ φύσιν ἔχεται στερεῶς τοῦ ἠθικοῦ δυναμιμοῦ τῶν ἐλληνορθοδόξων Ἀξιῶν. Καὶ ὅμως! Ὁ θνεῖα πρὸς τὴν Παράδοσί μας ρεύματα ἔχουν εἰσβάλει στὴν χώρα μας, στρέφοντα τὴν νεοελληνικὴ συνείδησι στὸν καταναλωτισμὸ καὶ στὴν ἐμπρακτὴ ὑλοκρατία. Ἡ εὐδαιμονιστικὴ ἀλλοτρίωσις τοῦ συγχρόνου Ἑλλήνου συνάπτεται πρὸς τὴν ὀλονέν καὶ μεγαλυτέραν προσχώρησίν του στὶς ἀποπροσωποποιητικὲς διεργασίαις τῆς ἐξορθολογισμένης ρασιοναλιστικῆς καθημερινότητος. Αὐτὴ ἡ συγκεκριμένη εὐδαιμονιστικὴ ἀλλοτρίωσις, στερουμένη σαφῶν ἰδεοθεωρητικῶν θεμελιῶν, διασπᾷ τὴν συνοχὴ τοῦ νεοελληνικοῦ προσώπου, τὸ ἀποξενώνει ἀπὸ τὸν πλησίον καὶ τὸ περιχαρᾶ κενὸς σὲ ἕναν νοσηρὸ ἀτομικισμὸ. Ὁ ἀτομικισμὸς ὅμως αὐτὸς εἶναι καθ' ὅλοκληρίαν κενὸς νοήματος, καθ' ὅσον ὁ εὐδαιμονισμὸς ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἀπορρέει, εἶναι ἐπίσης κενὸς νοήματος.

Εὐεπίφορη στὸν ἐπηρεασμὸ ἀπὸ τὴν ματεριαλιστικὴ νοοσύνησι τοῦ συγχρόνου καταναλωτισμοῦ εἶναι ἰδιαίτερος ἡ ἑλληνικὴ νεολαία. Γι' αὐτὸ, ἡ ὑπὸ τὴν Προεδρίαν τοῦ Μακαριωτάτου Ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Σεραφεῖμ συγκληθεῖσα στὶς 16.12.92 Ἱερὰ Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, διὰ τῆς Ἐγκυκλίου 2546 συμπεραίνει ὅτι «κυρία αἰτία ἐξαπλώσεως τῆς σημερινῆς μάλιστα τῶν

ναρκωτικῶν εἶναι ὁ ἐγωῖσμὸς καὶ ἡ περιέργεια νὰ δοκιμάσουν οἱ νέοι ἄλλους τρόπους ψυχαγωγίας, καθὼς καὶ ἡ ἀπόδρασις καὶ ἡ φυγὴ ἀπὸ τὴν πραγματικότητα καὶ τὴν ἀλήθειαν, ἡ διαφυγὴ εἰς τὸν ἀπατηλὸν κόσμον τῆς φαντασίας, γεγονὸς δημιουργοῦν τὴν σχιζοφρένειαν...»¹.

Ὁ κατακερματισμὸς τοῦ ἀνθρωπίνου προσώπου μπορεῖ νὰ ἐκληφθῆ καὶ ὡς μορφὴ συγχρόνου δαιμονισμοῦ. Ἄλλωστε, στὴν Καινὴ Διαθήκη «...ὑπάρχουν οἱ περιγραφὲς τῶν δαιμονιζομένων, οἱ ὁποῖες περιγράφουν ἀνθρώπους ποὺ θυμίζουν πολὺ σχιζοφρενεῖς»². Δαιμονοπλήττεται ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος διότι χάνοντας τὴν ἀγάπη του γιὰ τὸν πλησίον ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὸν Πλάστη του, τὸν Θεό, καθιστάμενος ὑποχείριον τῶν ἐφαμάρτων ἐπιθυμιῶν του.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἡθικὴ Θεολογία ἀγαπᾷ τὸν ἄνθρωπο. Γι' αὐτὸ, «...μὲ τὴ Θεία Ἐνανθρώπησι φανερώθηκε ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ»³, γιὰ νὰ σώσῃ ὅλους τοὺς ἀνθρώπους». Ὅταν ὁ ἴδιος ὁ ἄνθρωπος δὲν θέλῃ νὰ σωθῆ, αἰχμαλωτίζεται εἰς τοὺς πλοκάμους τῆς ἁμαρτίας.

Ἡ ἀποστασιοποίησι τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου ἀπὸ τοὺς συνανθρώπους του, ἡ ἀποπροσωποποίησί του μέσα στὴν πολυδαίδαλη ἐφάμαρτη κοινωνικὴ πραγματικότητα, ἀποτελεῖ κατ' οὐσίαν συνέπεια τῆς ὑπερβολικῆς ἐγωμανίας του. Πλειστάκις ἡ ἐν λόγῳ ἐγωμανία παρουσιάζεται μὲ τὸν μανδῦα τῆς «ἀξιοπρεπείας», τοῦ «φιλοτίμου». Ὅμως στὸν βαθύτερο πυρήνα τῆς εἶναι ἀμιγῆς ἐγωῖσμὸς, σατανοκίνητος, ἀρνησίχριστος, ἀπάνθρωπος. Ἔτσι, ὁ ἄνθρωπος κλείνεται στὸν ἀρνητικὸ ἑαυτό του φυγαδεύων ἀπὸ τὸ εἶναι του τὴν ἀγάπη γιὰ τὸν Θεὸ καὶ τὸν πλησίον. Ἡ ὑπερηφανεία του τὸν ἀπομονώνει· «ὁ Θεὸς ὑπερηφάνους ἀντιπάσσει, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν» (Ἰακ. 4,6). Αἴτιο τῆς αὐτονομήσεως τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν Θεὸ «...εἶναι ὁ ἀνθρώπινος ἐγωκεντριζισμὸς. Ἐὰν ὁ ἄνθρωπος εἶχε τὴν τέλεια ἀγάπη δὲν θὰ τὸν ἐνοχλοῦσε τίποτα ἀπ' ὅ,τι κάνουν οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι. Ὅπως βλέπουμε τοὺς Ἀγίους ποὺ δὲν τοὺς ἐνοχλεῖ τίποτα... ἡ προέλευσι αὐτῆς τῆς δυσκολίας εἶναι ὁ ἐγωκεντριζισμὸς τους»⁴. «Ἐποίησε κράτος ἐν βραχίονι αὐτοῦ, διεσκόρπισεν ὑπερηφάνους διανοίᾳ καρ-

δίας αὐτῶν» (Λουκ. 1,51). Στὴν ἐγωμανιακὴ ὑπερηφάνεια ἀντιτίθεται καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος· «ἔσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι φίλαντοι, φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι, γονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀχάριστοι, ἀνόσιοι, ἄστοργοι, ἄσπονδοι, διάβολοι, ἀκρατεῖς, ἀνήμεροι, ἀφιλάγαθοι, προδόται, προπετεῖς, τετυφωμένοι, φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι, ἔχοντες μόρφωσιν εὐσεβείας, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἠρημένοι. καὶ τούτους ἀποτρέπου. ἐκ τούτων γὰρ εἰσιν οἱ ἐνδύοντες εἰς τὰς οἰκίας καὶ αἰχμαλωτίζοντες γυναικάρια σεσωρευμένα ἁμαρτίας, ἀγόμενα ἐπιθυμίαις ποικίλαις, πάντοτε μανθάνοντα καὶ μηδέποτε εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν δυνάμενα. ὃν τρόπον δὲ Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρῆς ἀντέστησαν Μωϋσεῖ, οὕτω καὶ οὗτοι ἀντίστανται τῇ ἀληθείᾳ, ἄνθρωποι κατεφθαρμένοι τὸν νοῦν, ἀδόκιμοι περὶ τὴν πίστιν, ἀλλ' οὐ προκόψουσιν ἐπὶ πλεῖον· ἡ γὰρ ἄνοια αὐτῶν ἐκδηλὸς ἔσται πᾶσιν, ὡς καὶ ἡ ἐκείνων ἐγένετο. Σὺ δὲ παρηκολούθηκός μου τῇ διδασκαλίᾳ, τῇ ἀγωγῇ, τῇ προθέσει, τῇ πίστει, τῇ μακροθυμίᾳ, τῇ ἀγάπῃ, τῇ ὑπομονῇ, τοῖς διωγμοῖς, τοῖς παθήμασιν, οἷά μοι ἐγένοντο ἐν Ἀντιοχείᾳ, ἐν Ἰκονίῳ, ἐν Λύστροις, οἷους διωγμοὺς ὑπήνεγκα! καὶ ἐκ πάντων με ἐρρύσατο ὁ Κύριος. καὶ πάντες δὲ οἱ θέλοντες εὐσεβῶς ζῆν ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ διωχθήσονται· πονηροὶ δὲ ἄνθρωποι καὶ γόητες προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, πλανῶντες καὶ πλανώμενοι. σὺ δὲ μένε ἐν οἷς ἔμαθες καὶ ἐπιστώθης, εἰδὼς παρὰ τίνος ἔμαθες, καὶ ὅτι ἀπὸ βρέφους τὰ ἱερὰ γράμματα οἶδας, τὰ δυνάμενά σε σοφίσαι εἰς σωτηρίαν διὰ πίστεως τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ. πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν, πρὸς ἔλεγχον, πρὸς ἐπανόρθωσιν, πρὸς παιδείαν τὴν ἐν δικαιοσύνῃ, ἵνα ἄρτιος ἦ ὁ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρητισμένος» (Β' Τιμ. 3, 2-17).

Ἡ ἐλληνικὴ νεολαία δὲν φέρει τὴν ἀποκλειστικὴ εὐθύνη γιὰ τὴν ἠθικὴ καὶ πολιτιστικὴ ἀλλοτριώσι της. Χιλιάδες χιλιάδων εἶναι οἱ ἀποδυναμωτικοὶ γιὰ τὴν διακράτησί της στὸ ἐλληνορθόδοξο Ἔθνος πειρασμοί. Οἱ περισσότεροι ἔχουν ἔξωθεν τὴν προέλευσι. Ὁ τουρισμὸς, φερ' εἰπεῖν, «...στὴν πατρίδα μας ἔχει συντελέσει στὴν ὑποβάθμιση τῶν ἠθικῶν ἀξιῶν μεταξὺ τοῦ Λαοῦ μας, τῶν νέων μας, μάλιστα δὲ στὴ διασάλευση τῶν θεμελιῶν τῆς παραδοσιακῆς μας οἰκογενείας»⁵.

Ἔτσι ὁ νέος, ἐναγκαλιζόμενος ἐξωελληνικὰ πρότυπα καὶ ἀντροθωδῶς κατευθύνσεις, ἀπο-

κόπτεται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία καὶ, δεσμευόμενος σὲ ἀρνητικὴς μορφὲς κίβδηλης ψυχαγωγίας, ἀποκοινωνικοποιεῖται. «Ἀντί... ὁ ἄνθρωπος νὰ εἶναι στραμμένος στὸν ἑαυτό του ναρκισσιστικὰ καὶ νὰ ζεῖ παρὰ φύση, στρέφεται καὶ πάλι πρὸς τὸν ἄλλον. Γιατί ἡ φύση τοῦ ἀνθρώπου εἶναι τέτοια ὥστε νὰ ζεῖ μόνο ὅταν εἶναι στραμμένος πρὸς τὸν ἄλλον. Γιὰ νὰ ἀποκατασταθεῖ ἡ κανονικὴ του κατάστασι πρέπει νὰ ἀποκατασταθεῖ ἡ ἐκκλησιαστικότητά του. Ἐκκλησιαστικοποίησι εἶναι ἡ στροφὴ πρὸς τὸν ἄλλον. Λοιπόν, ποῦ ἄλλου μπορεῖ νὰ γίνῃ αὐτὴ ἡ θεραπεία, παρὰ μέσα στὴν Ἐκκλησία!»⁶. Μέσα στὴν Ἐκκλησία ἐπανευρίσκειται ἡ ἐν Χριστῷ ὄντοτης τοῦ προσώπου, ἀποκαθισταμένης τῆς κοινωνίας μὲ τὸν Θεὸ καὶ τοὺς συνανθρώπους.

Ὁ ἰσοθεϊστικὸς ἐγωϊσμὸς τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου εἶναι αὐτό, ποῦ τὸν ὀδηγεῖ στὴν ἀποπροσωποποίησι, στὴν ἀποκοινωνικοποίησι, στὴν ὑπαρξιακὴ περιθωριοποίησι. Εἶναι αὐτός, ποῦ μετατρέπει τὶς κοινωνίες σὲ σύγχρονες Βαβέλ. «Δεῦτε καὶ καταβάντες συγγέωμεν αὐτῶν τὴν γλώσσαν, ἵνα μὴ ἀκούσωσιν ἕκαστος τὴν φωνὴν τοῦ πλησίον. Καὶ διέσπειρεν αὐτοὺς Κύριος ἐκεῖθεν ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς· καὶ ἐπαύσαντο οἰκοδομοῦντες τὴν πόλιν καὶ τὸν πύργον. Διὰ τοῦτο ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτῆς σύγχυσις» (Γέν. 11, 7-9). Στὴν ἀνάπτυξι αὐτῶν τῶν συγχρόνων Βαβέλ συμβάλλει καὶ ὁ τουρισμὸς, εἰς τὸν ὅποιον «...δὲν κυριαρχοῦν τὰ θετικὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὴν ἀλληλογνωριμία, ἐνῶ θὰ μπορούσε, ἀλλὰ ἡ μετάδοσι, κατὰ κανόνα, τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ρυπαρότητος. Ἡ ἀλλοίωσι τῆς πολιτιστικῆς μας ταυτότητος καὶ τῆς πνευματικῆς μας κληρονομίας, εἶναι πᾶ μὴ ἄθλιβερὴ πραγματικότητα. Κι ὅμως πολλὰ θὰ μπορούσαμε νὰ ὠφεληθοῦμε, προβάλλοντας τοὺς μοναδικοὺς θησαυροὺς τῆς φυλῆς μας»⁷.

Ὡς προαναφέραμε, οἱ σύγχρονες καταναλωτικὲς κοινωνίες θυμίζουν Βαβέλ. Καὶ τότε «οἱ ἄνθρωποι ὕψωναν τὸν πύργον· καὶ παραλλήλως ὕψωναν τὸ ἀνάστημά των ἐναντι τοῦ Θεοῦ. Νέα αὐτῆ ὄψις τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος. Ἐθεώρησαν, οἱ ἀπώτεροι αὐτοὶ ἀπόγονοι τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Εὔας, ὅτι θὰ μπορούσαν νὰ ὑψωθοῦν καὶ νὰ φθάσουν μέχρι τοῦ οὐρανοῦ, ὡς ἄλλοι θεοὶ ἐπὶ τῆς γῆς, χειραφετημένοι ἀπὸ τοῦ Ὑψίστου. Καὶ αἱ συνέπειαι τῆς θρασύτητος αὐτῆς δὲν ἐβράδυναν νὰ ἐπέλθουν. Δὲν ἠνέχθη ὁ Θεὸς τὸ τόλμημα. Καὶ τοὺς διέσπασε. Τοὺς διεσκόρπισε. Καὶ ἐματαιώσε τὰς προθέσεις τῶν

ιταμών ανθρώπων»⁸. Ὁ ἰσοθειστικός ἐγωϊσμός ἀποκόπτει τὸν ἄνθρωπον καὶ ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ ἀπὸ τὸν κόσμον.

Εὐλόγως γεννᾶται τὸ ἐρώτημα: ὁ Μοναχὸς δὲν ἀποκόπτεται ἀπὸ τὸν κόσμον; Ἡ ἀπάντησις στὸ ἐν λόγῳ ἐρώτημα εἶναι ἀρνητική. «Εἶναι ἀφέλεια νὰ πιστεύουμε ὅτι ὁ Ἀσκητὴς εἶναι ἀποκομμένος ἀπὸ τὸν κόσμον. Διότι ἡ ἀποκοπή ἀπὸ τὸν κόσμον δὲν εἶναι τοπική. Εἶναι πνευματική, εἶναι συναισθηματική. Κανένας δὲν εἶναι πιὸ κοντὰ στὸν κόσμον ὅσο ὁ Ἀσκητὴς. Γιατὶ ὁ Ἀσκητὴς εἶναι ἓνας ἄνθρωπος ἀπελευθερωμένος ἀπὸ τὸν ἐγωκεντρισμὸ του»⁹.

Ὁ ἐποχικὸς εὐδαιμονισμὸς μᾶς ὁδηγεῖ στὸ συμπέρασμα ὅτι «...οἱ πνευματικὲς καὶ θρησκευτικὲς ἀξίες μᾶς ἀφήνουν ἐν πολλοῖς ἀνυποψίαστους. Ὁ ἀτομισμὸς, ὁ εὐκόλος πλουτισμὸς, ὁ καθημερινὸς εὐδαιμονισμὸς, τείνουν νὰ ἐξαφανίσουν τὴν κοινωνικὴ συνείδηση, τὴν ἐθνικὴ πεποίθησι καὶ τὸ ἑλληνορθόδοξο ἦθος, ποὺ ἦταν μιὰ μόνιμη ἱστορικὴ προοπτικὴ γιὰ τὸ μέλλον». Μόνον ὁ ἠθικὸς δυναμισμὸς τῶν ἑλληνορθόδοξων Ἀξιῶν ἐξασφαλίζει στὸν σύγχρονο Ἕλληνα τὴν ὀρθόδοξον ἠθικὴν αὐτοσυνειδησίαν.

Ἄλλωστε, «ὁ τρόπος ποὺ ὁ ἄνθρωπος ἀπαλλάσσεται ἀπὸ ὅλα τὰ συμπτώματα τῆς φθορᾶς εἶναι ἡ ἐπιστροφή στὴν πηγὴ τῆς ζωῆς»¹¹. Ἡ ἐπάνοδος τοῦ ἀνθρώπου στὸν Θεὸ γίνεται ὅταν φωλιάσῃ μέσα στὸν ἐσώτερο πυρῆνα τοῦ ψυχικοῦ κόσμου τοῦ ἀνθρώπου ἡ ἐν Χριστῷ Ἀγάπη¹².

Ἡ αἰχμαλωσία στὴν ἁμαρτία φυγαδεύει τὴν Ἀγάπην· «καὶ πολλοὶ ψευδοπροφήται ἐγερθήσονται καὶ πλανήσουσι πολλοὺς, καὶ διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν ψυγήσεται ἡ ἀγάπη τῶν πολλῶν» (Ματθ. 24, 11-12). Τὸ ἴδιο καὶ ὁ ἐγωκεντρισμὸς· «ἀλλ' οὐαὶ ὑμῖν τοῖς Φαρισαίοις, ὅτι ἀποδεκατοῦτε τὸ ἡδύοσμον καὶ τὸ πηγανὸν καὶ πᾶν λάχανον, καὶ παρέρχεσθε τὴν κρίσιν καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ» (Λουκ. 11,42)· «ἀλλ' ἐγνώκα ὑμᾶς ὅτι τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς» (Ἰω. 5,42). Χριστιανὸς εἶναι ὁ ἀγαπῶν· «ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις» (Ἰω. 13,35). Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἀγαπᾷ τὸν ἄνθρωπο ὡς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, καθ' ὅτι ἡ ἀγάπη Του γιὰ μᾶς εἶναι ἀντανάκλασι τῆς πρὸς τὸν Υἱὸν Του ἀγάπης τοῦ Θεοῦ Πατρὸς· «καθὼς ἠγάπησέ με ὁ πατήρ, καὶ γὰρ ἠγάπησα ὑμᾶς. μείνατε ἐν τῇ ἀγάπῃ τῇ ἐμῇ. ἐὰν τὰς ἐντολάς μου τηρήσητε, μενεῖτε ἐν τῇ ἀγάπῃ μου,

καθὼς ἐγὼ τὰς ἐντολάς τοῦ πατρὸς μου τητήρηκα καὶ μένω αὐτοῦ ἐν τῇ ἀγάπῃ» (Ἰω. 15, 9-10)· «ἀγαπάτε ἀλλήλους» (Ἰω. 15,17)· «καὶ ἐγνώρισα αὐτοῖς τὸ ὄνομά σου καὶ γνωρίσω, ἵνα ἡ ἀγάπη ἦν ἠγάπησάς με ἐν αὐτοῖς ἡ, καὶ γὰρ ἐν αὐτοῖς» (Ἰω. 17,26).

Ὑμνο ὀλοκληρωμένο στὴν ἐν Χριστῷ Ἀγάπῃ ἔχει συνθέσει ὁ ἀπόστολος Παῦλος. «Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἠχῶν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον. καὶ ἐὰν ἔχω προφητεῖαν καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν, καὶ ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥστε ὄρη μεθιστάνειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἰμι. καὶ ἐὰν ψωμίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου, καὶ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμα μου ἵνα καυθήσομαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι. Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται, ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ, ἡ ἀγάπη οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται, οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λογιζεται τὸ κακόν, οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ· πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει· ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει. εἴτε δὲ προφητεῖαι, καταργηθήσονται· εἴτε γλώσσαι, παύσονται· εἴτε γνῶσις, καταργηθήσεται. ἐκ μέρους δὲ γινώσκωμεν καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν· ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλος, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται. ὅτε ἦμεν νήπιος, ὡς νήπιος ἐλάλουν, ὡς νήπιος ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐλογιζόμεθα· ὅτε δὲ γέγονα ἀνὴρ, κατήργηκα τὰ τοῦ νηπίου. Βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον· ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην. νυνὶ δὲ μένει πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, τὰ τρία ταῦτα· μεῖζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη» (Α' Κορ. 13, 1-13).

Ἡ εἰς Χριστὸν Πίστις διατρανοῦνται «διὰ τῆς ἀγάπης! Δηλαδή, ὁ ἄνθρωπος, ποὺ βρίσκεται ἀποκομμένος ἀπὸ τὸν Θεὸ, θὰ ἐπιστρέφει σ' αὐτόν, ὅταν νιώσει τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ. Καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος τὴν νιώθει μέσα ἀπὸ τὴν ἀγάπην τῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ δὲν ἔρχεται οὐρανοκατέβατη. Μέσα ἀπὸ τὴν ἀγάπην τοῦ ἀνθρώπου ὁ ἄνθρωπος βιώνει τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ»¹³. Χωρὶς τὴν ἐνεργὸν βίωσιν τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, ὁ ἄνθρωπος καταδυναστεύεται ἀπὸ τὸν πονηρὸ.

Ἡ ἐγωμανία τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου δημιουργεῖ καὶ τίς σύγχρονες Βαβέλ. Ὅπως συμβαίνει καὶ στὴν σύγχρονη ἐποχὴ, «...ἐκεῖ, εἰς τὴν

Βαβέλ, δὲν ἐπρόκειτο περὶ τῆς φυσιολογικῆς ἀναπτύξεως καὶ ἐξελιξέως τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας. Τὰ κίνητρα ἦσαν ἄλλα. Ἠθέλησαν νὰ ἐναντιωθοῦν οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ νὰ ἀναμετρηθοῦν μὲ Αὐτόν! Αὐτὴ δὲ ἡ σατανικὴ πάλιν διάθεσις ἐκίνησε τοὺς ἀνθρώπους νὰ στηριχθοῦν εἰς τὸν ἑαυτὸν τους καὶ στὶς δυνάμεις τους· καὶ νὰ ἀγνοήσουν τὸν Θεόν»¹⁴. Τοῦναντίον, ἡ Πίστις εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἡ προσήλωσις τοῦ πιστοῦ *verbis et facto* στὶς ἀξιολογικὲς κατευθύνσεις τῆς Ὁρθοδόξου Ἡθικῆς Θεολογίας τὸν ἐνώνουν μὲ τὸν συνάνθρωπο καὶ πραγματώνουν ἔτσι τὴν ἐν Χριστῷ συνύπαρξιν καὶ ἀλληλοπεριχώρησιν μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς κοινωνίας, ὄντων εἰκόνων Θεοῦ.

Ὁ ὀρθόδοξος χριστιανὸς πιστὸς ὀφείλει, στὰ πλαίσια τῆς ὀρθοδόξου ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ ἠθικῆς τοῦ αὐτοσυνειδησίας, νὰ ἀποφεύγῃ «ὄ,τι εἶναι καταστροφικόν»¹⁵. Ὅ,τι ἐπαυξάνει τὸν ἐγωϊσμό του. Ὁ ἐγωϊσμός εἶναι κακὸς σύμβουλος καὶ στὸν καθημερινὸ ἐν Χριστῷ ἠθικὸ ἀγῶνα τοῦ πιστοῦ. «Ὁ σοφός... καὶ μυαλωμένος ἄνθρωπος, ἐπειδὴ φοβεῖται τὰς παγίδας, ἀποφεύγει τὰς ἀφορμὰς τοῦ κακοῦ καὶ ἀπομακρύνεται, ἐνῶ ὁ ἀσύνητος, ἐπειδὴ ἔχει ὑπέρομετρον αὐτοπεποιθήσιν, ἔρχεται εἰς ἄφοβον ἐπικοινωνίαν καὶ συναναστροφὴν μὲ τοὺς ἀθετοῦντας τὸν θεῖον νόμον, καὶ παρασύρεται ἀπὸ αὐτοὺς εἰς τὸ κακόν»¹⁶.

Ἐπίσης, δὲν βοηθεῖ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ὀρθοδόξου ἠθικῆς αὐτοσυνειδησίας τοῦ πιστοῦ ἡ ἔλλειψις ἀγάπης ἐναντι τῶν παραβαινόντων τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία μας «...εἶναι ὁ χώρος μέσα στὸν ὁποῖον χωρᾶνε ὅλοι οἱ ἄνθρωποι, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ποῖόν εἶναι τὸ ποιόν τους, ἢ κατάστασή τους κ.λπ. Τὸ πρόβλημα εἶναι ὅτι μέσα στὴν Ἐκκλησία ἀκριβῶς ἐκεῖνο ποῦ φαίνεται ἐναντίον της, εἶναι ὑπὲρ της. Διότι, δηλαδή, δὲν εἶναι ἁμαρτία μόνο, νὰ πορνεύω, ἀλλὰ εἶναι ἁμαρτία ἐπίσης νὰ μισῶ τοὺς πόρνους»¹⁷. Ὁ ὀρθόδοξος πιστὸς ἀγωνιστὴς δὲν μισεῖ. Δὲν κατακρίνει. Δὲν τιμωρεῖ. Προσεύχεται γιὰ τὴν ἠθικὴν ἐν Χριστῷ μεταστοιχείωσιν τοῦ ἀρνητικῶς διακειμένου πρὸς τὴν εἰς Χριστὸν Πίστιν. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος μισῇ τὸν κατὰ τὴν γνώμην του ἁμαρτάνοντα, «...ἐπιλέγει ἀντὶ τῆς ἀγάπης τὸν αὐτοναρκισισμὸν...»¹⁸.

Τὸν πιστὸ ἐμποδίζουν εἰς τὴν ὀρθόδοξον ἠθικὴν αὐτοσυνειδησίαν του «τὸ ρεῦμα τῆς ἀπιστίας — εἰς τὸν ἰδεολογικὸν τομέα —, ὁ ὑλισμὸς, ἡ θρησκευτικὴ ἀδιαφορία, διάφορες ἀνατρεπτικὲς θεωρίαι καὶ κινήσεις...»¹⁹. Τὰ βίαια ἐπαναστατικὰ ρεύματα, ἰδιαίτερος ἐπικίνδυνος γιὰ τὴν νεολαία, ἀπομακρύνουν τὸν σύγχρονον Ἕλληνα

ἀπὸ τὸ κατὰ Χριστὸν φρόνημα, καθιστώντας τὸν ἄβουλο πῶς νὰ σκακιέρῃ τὸν καταλυτικὸν μηδενισμόν. Τὸ ἀξιοπαρατήρητον εἶναι ὅτι αὐτὰ κατ' ἀκριβείαν τὰ σύγχρονα βίαια ἐπαναστατικὰ ρεύματα ὑποκινοῦνται ἀπὸ τὸν καταναλωτικὸν εὐδαιμονισμόν, χωρὶς νὰ διέπωνται ἀπὸ κοινωνιστικὸν ἔστω ἰδεοθεωρητικὸν σκοπὸν. Ὁ γουλιγκανισμὸς, φερ' εἰπεῖν, ἀποτελεῖ βανασουργία κατὰ τοῦ φιλάθλου πνεύματος. Εἶναι ἀρνητικὴ διέξοδος στὰ καλλιεργούμενα ἀπὸ τὴν καταναλωτικὴν κοινωνία ἀδιέξοδα. Εἶναι ἡ ἄλλη ὄψις τῆς ἐξαναγκαστικῆς ἀπραξίας. Στὰ πλαίσια τῆς ἐν λόγῳ ἀρνητικῆς διέξοδου παρατηροῦνται ἀκόμη «τάσεις ἀσυδοσίας· ρεύματα ἀχαλινωσίας· πειρασμοὶ τῆς νεότητος· ἀπαιτήσεις προώρου χειραφετήσεως· ἐκδηλώσεις ἐξαλλοσύνης...»²⁰. Αὐτὰ ὅλα εἶναι συνέπειαι τῆς ἀντιδράσεως στὴν καταπίεσιν τοῦ καταναλωτισμοῦ. Γι' αὐτὸ, «προκαλοῦν, δελεάζουν, παρασύρουν τὰ νιάτα, μὲ σύνθημα καὶ ἔμβλημα τὴν φυγὴν ἀπὸ τὸ «κατεστημένο»»²¹. Ποιὸ κατεστημένο ὅμως; Κατεστημένο, μὲ τὴν ἀρνητικὴν ἐννοιοδότησιν τοῦ ὄρου, δὲν εἶναι οἱ Ἀξίαι, ποῦ ἀπορρέουν ἀπὸ τὴν ἑλληνορθόδοξον Παράδοσιν. Κατεστημένο εἶναι τὸ κράτος τῶν παλαιῶν ἀνθρώπων, τῶν ὑποτεταγμένων στὴν ἁμαρτία καὶ στὸν σατανά. Ἐχθρὸς αὐτοῦ τοῦ κατεστημένου εἶναι μόνον ἡ Ὁρθόδοξος Χριστιανικὴ Ἡθικὴ.

(Συνεχίζεται)

1. Ἐγκύκλιος 2546, Ἐκκλησία 70 (1993) 9.

2. Φιλοθέου Φάρου, Πρωτοπρεσβυτέρου, Πράξις ἐλευθερίας ἢ στροφή πρὸς τὸν ἄλλο...: Συνέντευξις, περιοδικὸ «Κ.Α.Π.», Σεπτέμβριος 1993, σελ. 16.

3. Εὐαγγ. Δ. Θεοδώρου, «Ἐπεφάνη ἡ Χάρις τοῦ Θεοῦ», Ὁ Ἐφημέριος 42 (1993) 3.

4. Φιλοθέου Φάρου, ἐνθ' ἄν.

5. Παντελεήμονος, Μητροπολίτου Θήρας, Ἐπιπτώσεις τοῦ τουρισμοῦ: Τὰ θετικὰ καὶ ἀρνητικὰ ἐνὸς φαινομένου, Ἐκκλησία, ἐνθ' ἄν., σελ. 17.

6. Φιλοθέου Φάρου, ἐνθ' ἄν.

7. Παντελεήμονος, ἐνθ' ἄν.

8. Νικοδήμου (Βαλληνοῦ), Μητροπολίτου Πατρῶν, Μηνύματα Τριωδίου, Ὁ Ἐφημέριος, ἐνθ' ἄν., σελ. 4.

9. Φιλοθέου Φάρου, ἐνθ' ἄν.

10. Νικοδήμου (Βαλληνοῦ), ἐνθ' ἄν.

11. Φιλοθέου Φάρου, ἐνθ' ἄν.

12. Προσεχώς, σὲ ἄλλο μελέτημά μας, θὰ ἀσχοληθοῦμε μὲ τὴν ἠθικὴ οὐσία τῆς ἐν Χριστῷ Ἀγάπης.

13. Φιλοθέου Φάρου, ἐνθ' ἄν.

14. Νικοδήμου (Βαλληνοῦ), ἐνθ' ἄν.

15. Φιλοθέου Φάρου, ἐνθ' ἄν., σελ. 18.

16. Νικοδήμου (Βαλληνοῦ), σελ. 5.

17. Φιλοθέου Φάρου, ἐνθ' ἄν.

18. Αὐτόθι.

19. Νικοδήμου (Βαλληνοῦ), ἐνθ' ἄν.

19. Νικοδήμου (Βαλληνοῦ), ἐνθ' ἄν.

20. Αὐτόθι.

21. Αὐτόθι.

Ἦρθα, ἀλλά... δὲν θὰ μείνω!

Τοῦ κ. Α. Μ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΥ, Ἀναπλ. Καθηγητοῦ τοῦ Παν/μίου Ἀθηνῶν

Ἐγκατάσταση

Δὲν ξέρω πῶς, ἀλλὰ αὐτὲς τὶς ἡμέρες στριφογυρίζει συνέχεια στὸ μυαλό μου μιὰ φράση ποὺ προέρχεται ἀπὸ ἓνα σχετικὰ πρόσφατα παιγμένο θεατρικὸ ἔργο. Θαρρῶ πῶς ὁ τίτλος του ἦταν: *Ἦρθα, καὶ θὰ μείνω!* Πρόκειται γιὰ μιὰ κοπέλα ποὺ κατὰ λάθος μπαίνει στὸ διαμέρισμα κάποιου ἀγνώστου καὶ δὲν λέει νὰ τὸ κουνήσει. Ἐπιναλαμβάνει μὲ περισσὴ αὐτοπεποίθηση: *Ἦρθα, καὶ θὰ μείνω!* Δὲν χρειάζεται νὰ δώσω τὴν ἱστορία.

Νομίζω, πῶς ἀρκεῖ νὰ σᾶς πῶς ὅτι αὐτὴ ἡ φράση μοῦ θυμίζει τὴ στάση ὄλων μας ὡς κατοίκων τοῦ πλανήτη γῆ. Ἄπαξ καὶ βολευτοῦμε, οὔτε κἂν ποὺ μᾶς περνάει ἀπὸ τὸ νοῦ ὅτι εἴμαστε περαστικοί. Ὅτι σήμερα εἴμαστε κι αὔριο δὲν εἴμαστε. Αἰσθανόμαστε ὅτι εἴμαστε ἐδῶ αἰώνιοι κι οὔτε ποὺ θὰ μᾶς ἀγγίξει τίποτα. Παίρνουμε τὸν τίτλο τοῦ «μονίμου κατοίκου»... ἐσωτερικοῦ κι οὔτε ποὺ ἀφήνουμε περιθώρια νὰ σκεφτοῦμε ὅτι μπορεῖ νὰ ὑπάρχει καὶ ἐξωτερικό, κάτι ἄλλο δηλαδή, κάτι διαφορετικό. Ἡ μόνιμη ἀπάντησή μας: ἕτερον οὐδέν!

Σὰν ὁ κόσμος νὰ εἶναι μονο-διάστατος, ἐπίπεδος, νὰ ἔχει χάσει τὶς ἄλλες του διαστάσεις. Ὅριζόντιος, λοιπόν, μὲ χαμένες ἄλλες ὀριζουσες, χωρὶς ὀρίζοντες καὶ προσανατολισμούς. Περιχαρακωμένος, χωρὶς δυνατότητες διαφυγῆς, διήθησης, εισπήδησης, στεγανός, ἀδιάβροχος, ἀπεριχώρητος.

Βολεμένος ὁ ἄνθρωπος στὰ ὄριά του οὔτε ποὺ τοῦ πάει ἡ σκέψη, ὅτι πίσω ἀπὸ τὰ τείχη ποὺ ἔχει ἢ τοῦ ἔχουν ὑπερψώσει ὑπάρχει κάτι ἄλλο, κάτι διαφορετικό. Οὔτε ποὺ ὑποψιάζεται, ὅτι κάπου μπορεῖ νὰ

ὑπάρχει καὶ νὰ ξαναβρεθεῖ ἡ ὁδὸς τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἀπολεσθέντος παραδείσου. Οὔτε ποὺ θυμᾶται, ὅτι κάποτε ἀποστάτησε καὶ εἶπε —ἐξακολουθεῖ ἄλλωστε νὰ τὸ λέει— τὸ «ὄχι» ἐκεῖνο ποὺ τὸν ἔθεσε ἐκτὸς κοινωνίας μὲ τὸ Θεό. «Ἐξεβλήθη καὶ κατώκισεν ἀπέναντι τοῦ παραδείσου» (Γένεση γ' 24). Τὸν κράτησαν σὲ ἀπόσταση, ἀλλὰ πῆρε καὶ αὐτὸς τὶς ἀποστάσεις του. Ἄντὶ γιὰ «στάση» αὐτὸς ἔκανε πλήρη «ἐγκατάσταση». Οὔτε ποὺ λογαριάζει αὐτὸ τὸ «ἀπέναντι».

Ἀπάτωρ καὶ ἀμήτωρ;

Ἐφόσον αὐτὸς ὑπάρχει, ἄρα δὲν ὑπάρχει τίποτε ἄλλο, οὔτε ἀπέναντι, οὔτε πάνω οὔτε κάτω οὔτε μπρὸς οὔτε πίσω οὔτε ἀριστερὰ οὔτε δεξιὰ. Ὁ ἄνθρωπος στέκει σὰν ἓνας Οἰδίποδας, ποὺ σύμφωνα μὲ τὸν ψυχαναλυτικὸ μῦθο σκοτῶνει τὸν πατέρα (τὸν Θεὸ-Πατέρα), γιὰ νὰ οἰκειοποιηθεῖ τὴ μητέρα (τὴ Γῆ, τὸν κόσμον ἐν προκειμένῳ), μόνος, χωρὶς ἀναφορὰ, χωρὶς ἀναφορές.

Ξεγράφει τὴν πατρότητα· ὁ κόσμος γίνε-ται ἓνας «κλωνοποιημένος» κόσμος κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσή μας. «Δὲ θὰ σὲ ποῦμε πιὰ Πατέρα» ἀντηχεῖ ὁ στίχος τοῦ ποιητῆ (Γ. Βερίτης). Οἱ ἀναφορές μας ἀπευθύνονται πλέον σὲ πρόσωπα τῆς ἱστορίας: στὸν Γκρέκο, στὸν Μπολιβάρ κ.ἄ. Ὁ Νερούντα ἀπευθυνόμενος στὸν τελευταῖο ἀναφωνεῖ: «Πατέρα μας ποὺ βρῖσκεσαι στὴ γῆ». Δὲν χρειάζομαστε πιὰ καμὶ εὐχὴ, κανενὸς πατέρα. Τὰ πάντα γίνονται «δι' εὐχῶν μας» ὅπως τραγουδάει γνωστὴ καλλιτέχνης: «Δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων ἡμῶν». Διαγράφεται μιὰ λέξη: πατέρων. Ὁ Μελχισεδὲκ

ἀντὶ νὰ εἶναι εἰς τύπον Χριστοῦ, ἀπάτωρ καὶ ἀμήτωρ, γίνεται δικός μας τύπος. Τί εἰρωνεῖα!

Ἐχοντας χάσει, βέβαια, τὴν αἴσθησι ἐνὸς Πατέρα «ἐξ οὗ πᾶσα πατριὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομάζεται» (Ἐφεσίους γ' 15), ἀναζητοῦμε ἄλλες πατριῆς — ἢ μᾶλλον πατριούδους — γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἔρευνα τῶν γενεαλογιῶν ἀποτελεῖ σήμερα ὄχι μόνο εὐγενὴ διερεῦνησι τῆς οἰκογενειακῆς μας ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ προσοδοφόρο ἐπάγγελμα γιὰ τὸ στήσιμο μιᾶς ἄλλης «εἰκονικῆς πραγματικότητος», πλαστῆς στὴν οὐσία, ἀφοῦ ἀνάλογα μὲ τὸ ποσὸν ποὺ καταβάλλεις τοποθετεῖται καὶ ἡ καταγωγὴ σου σὲ συγκεκριμένο τόπο καὶ χρόνον, ὅσο πιὸ πίσω γίνεται.

Μιὰ ἄλλη ἐσχατολογία

Ἀντιφατικῆς ἀσφαλῶς καταστάσεως. Μπορεῖ ὅμως αὐτοῦ τοῦ τύπου ἡ ἔρευνα νὰ μᾶς ὀδηγήσει πολὺ πιὸ πίσω. Ὁ λαὸς μας λέει ὅτι «ρωτῶντας πᾶς στὴν Πόλῃ». Ποιὸς νὰ ξέρει; Δὲν ἀποκλείεται, οἱ ἔρευνες αὐτῆς οἱ ἐπίμοχθες καὶ ἐπίμονες, νὰ μᾶς φέρουν ἐκεῖ ποὺ κάποτε ὁ Θεὸς «ἔταξε τὰ χερουβὶμ καὶ τὴν φλογίνην ρομφαίαν τὴν στρεφομένην φυλάσσειν τὴν ὁδὸν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς» (Γένεσι γ' 24). Ν' ἀνακαλύψουμε ἔτσι μιὰ ἄλλη ἐσχατολογία, τοπικὴ, ἐκεῖ ποὺ ἀρχίζει ἀλλὰ καὶ τελειώνει ὁ κόσμος, αὐτὸ τὸ «ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς» ποὺ μπορεῖ νὰ συμπέσει μὲ τὰ ἔσχατα τοῦ χρόνου.

Φθάνοντας ἐκεῖ, αὐτὸ τὸ ἐκεῖ μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ ἐδῶ, γιὰτὶ ὅταν μιλάμε προσεγγίζοντας τὰ πράγματα «ἐσχατολογικὰ» εἶναι σὰ νὰ βλέπουμε νὰ «στέκονται πράγματα μαζὶ ποὺ ἀλλιῶς εἶναι χωρισμένα». Αὐτὸ τὸ ἐκεῖ ἀφορᾷ καὶ στὴν καθημερινότητά μας. Ἀφορᾷ στὸν τρόπο ποὺ βλέπουμε καὶ ἀναγνωρίζουμε τὰ πράγματα. Ἴσως, μετὰ τὴν πρώτη φλόγα τῆς ρομφαίας ποὺ μᾶς τύφλωσε σὰν ἄλλους Μιχαὴλ Στρογκῶφ, νὰ μπορέσουμε ν' ἀναβλέψουμε καὶ τότε νὰ φανοῦν, στὴν ἀρχὴ σὰν δέντρα κινούμενα, ἀχνὰ στὸν ὀρίζοντα, τὰ δένδρα τοῦ παραδεί-

σου τῆς τρυφῆς, ὥσπου νὰ σταθεροποιηθοῦν καὶ νὰ εἶναι ἓνα κάλεσμα.

Τότε, ἡ ζωὴ μας ἐπὶ γῆς, θὰ εἶναι πραγματι μιὰ στάσι, μιὰ *στάσι ἐργασίας* μὲ τὴν ἀληθινὴ σημασία τῆς λέξεως, ὄχι ἐπανάστασι (ὅπως ἡ στάσι τοῦ Νίκα) οὔτε ἀποχὴ (στάσι ἐργασίας ὑπαλληλικοῦ - ἐργατικοῦ τύπου), ἀλλὰ στάσι — καὶ ὄχι στάθμευσι — κατὰ τὴν διάρκειά τῆς ὁποίας στεκόμαστε μέχρι νὰ φτάσουμε στὸν τελικὸ προορισμὸ μας καὶ διεκπεραιώνουμε κάποιες *ἐργασίες* ὅπως *τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ*, καὶ κάποια ἔργα τῶν χειρῶν μας (τὸ *ἐργό-χειρό* μας). Τὸ εἰσιτήριό μας, πολλαπλῶν διαδρομῶν, ἢ μᾶλλον ἢ κάρτα μας, μᾶς ἐπιτρέπει πολλῆς τέτοιες στάσεις, καὶ ἀπλῶν καὶ διαδρομῶν μετ' ἐπιστροφῆς. Μέχρις ὅτου φθάσουμε στὸν μεθοριακὸ σταθμὸ, μὲ θεωρημένο τὸ διαβατήριον, γιὰ τὴν τελικὴ ἔξοδο, ἀπὸ τὴ χώρα ἐδῶ, στὴ Χώρα τῶν ζώντων, ἐκεῖ. Ἀσυναίσθητα θυμᾶμαι ἓνα παλιὸ ἄσμα ποὺ ἄλλοτε φέρνει χαρὰ καὶ ἄλλοτε ἴσως θλίψη ὅταν τὸ ἀκοῦμε:

*Ναὶ ἐκεῖ, ναὶ ἐκεῖ,
ναὶ ἐκεῖ, ναὶ ἐκεῖ,
θέλομεν ποτε συναντηθεῖ,
ὦ πατρίς οὐρανία,
τρισευδαίμων καὶ τρισποθητή.*

Τότε στὸ «ἀπέναντι» θὰ γίνῃ ἡ Μεγάλῃ Συνάντησι.

Τὸ ἔργο ποὺ ἐγὼ «ἀνεβάζω» μὲ τὴ ζωὴ μου ἔχει ἄλλο τίτλον: Ἦρθα, ἀλλά... δὲν θὰ μείνω!

**ΤΡΙΑΛΟΓΙΑ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΤΗΤΟΣ
(Τοῦ Π. Β. Πάσχου)**

1. ΕΡΩΣ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ
2. Η ΔΡΟΣΟΣ ΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ
3. Ο ΓΛΥΚΑΣΜΟΣ ΤΩΝ ΑΓΓΕΛΩΝ
*μὲ κείμενα - κηρύγματα ὀρθοδόξου
πνευματικότητος.*

ΘΕΟΔΩΡΑ ΚΟΜΝΗΝΗ

Βασίλισσα και Μοναχή

Τού κ. ΔΗΜΗΤΡΗ ΦΕΡΟΥΣΗ

Στὸ παρελθόν, πολλοὶ ἱστορικοί, χρονικογράφοι, δημοσιογράφοι καὶ λογοτέχνες, προσπάθησαν νὰ πείσουν τὸν κόσμον ὅτι, κατὰ τὴ βυζαντινὴ περίοδο, τὸ πλῆθος τῶν γυναικῶν ζοῦσε ἀποτραβηγμένο καὶ ἀπομονωμένο στὸ γυναικωνίτη. Καὶ ὅτι οἱ περισσότερες σύζυγοι τῶν αυτοκράτορων, τῶν παλατιανῶν, ὀφικιάλων, καθὼς καὶ οἱ αὐγοῦστες, οἱ βασίλισσες, οἱ δούκισσες, οἱ ζωστές, οἱ πατρικίες καὶ οἱ ἀρχοντοκυράδες ἦταν, κατὰ τὸ πλεῖστον, φόνισσες, πόρνες, μεγαλομανεῖς, διεφθαρμένες, δηλητηριάστριες, καὶ ἐγκληματικά φιλόδοξες.

Ἡ ἔρευνα ὅμως καὶ ἡ ἀντικειμενικότητα ἀπέδειξαν, ὅτι τίποτα τὸ ἀναληθέστερο δὲν ὑπάρχει ἀπ' αὐτὴ τὴν προκατάληψη. Καὶ ὅτι οἱ γυναῖκες στὸ Βυζάντιο εἶχαν μιὰ θετικὴ καὶ ἀποφασιστικὴ παρουσία, ὄχι μόνον στὸν οἰκογενειακό, φιλανθρωπικό, νοσηλευτικὸ καὶ ἐπαγγελματικὸ στίβο· ἀλλὰ καὶ στὸν κοινωνικό, πολιτικό, οἰκονομικό, ἀκόμα καὶ στὸν στρατιωτικὸ τομέα.

Μάλιστα, πολλὲς ἀπὸ αὐτὲς τὶς γυναῖκες, ἔγιναν γνωστὲς γιὰ τὴν εὐφυΐα τους, τὴν εὐρυμάθειά τους, τὴ δεξιότητά καὶ τὴν αὐτοθυσία τους. Καὶ ἄφησαν ἀνεξίτηλη τὴ σφραγίδα τους στὴν ἰδιωτικὴ καὶ δημόσια ζωὴ τῆς Αὐτοκρατορίας.

Παράδειγμα ζωντανό, καταγραμμένο καὶ ἀποκαλυπτικὸ ἢ Θεοδώρα, Δούκαινα, Βασίλισσα τῆς Ἄρτας καὶ σύνευνη τοῦ Δεσπότη τῆς Ἠλείρου Μιχαὴλ Β' Ἄγγελου Κομνηνοῦ. Ἡ ὁποία, διακρίθηκε πραγματικά ὡς μιὰ δυνατὴ μορφή ἀγάπης, ἰκανοτήτων, μὲ ἀδαμάντινο χαρακτήρα, ἀνοιχτοὺς πνευματικοὺς ὁρίζοντες καὶ πίστη στὸ Θεὸ καὶ στὴ ζωὴ.

Σὲ καιροὺς ἄσχημους, γεμάτους κινδύνους, ἀλλὰ καὶ φθόνου, ὑποκρισίας, μίσου καὶ πολεμικῆς ἰαχῆς ἢ Αὐγούστα Θεοδώρα θριάμβευε μὲ τὴν ἀρετὴ, τὸ θάρρος καὶ τὶς προβλέψεις της. Μὲ ἀποτέλεσμα νὰ βγάξει συχνὰ ἀπὸ ἀδιέξοδα καὶ κρίσιμες καταστάσεις τὸ Δούκα Μιχαὴλ Β', ἀλλὰ καὶ νὰ σώξει τὸ ἴδιο τὸ Δεσποτάτο ἀπὸ τὴν καταστροφή.

Συνάμα ὡς γυναῖκα ὑπῆρξε καὶ ἓνα ἀθῶο πλάσμα, πληγωμένο καὶ πικραμένο. Στὴν προσωπικὴ ζωὴ της ἢ Θεοδώρα ἔφτασε στὰ ἔσχατα

ὄρια τῆς ἀνθρώπινης ταπείνωσης, ἀντοχῆς, ὑπομονῆς καὶ αὐτοσυγκράτησης. Κατορθώνοντας νὰ διατηρήσει ἀναλλοίωτο τὸν ἑαυτὸ της ἀπὸ τὸ συντριμμὸ τοῦ πεπρωμένου της. Ἀλλὰ καὶ ἀνεπηρέαστο ἀπὸ τὸν παρασυρμὸ τῆς δόξας καὶ τῆς βασιλικῆς τρυφῆς.

Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι διαβάζοντας τὴν ἀφηγηματικὴ ἰστορία τῆς τραγικῆς ζωῆς αὐτῆς τῆς γυναίκας, βρίσκεται σ' ἓνα ἀληθινὸ θρύλο. Γιατὶ περικλείνει καθολικὰ στοιχεῖα μιᾶς σπάνιας ἀνθρώπινης πορείας ἀπὸ τὴν ὁποία μπορεῖ καθένας καὶ σήμερα νὰ ἀντλήσει σπουδαῖα διδάγματα καὶ βιώματα γιὰ τὴ δική του ζωὴ.

Ἡ θρυλικὴ περιπέτεια αὐτῆς τῆς γυναίκας, ἀδελφῆς, σύνευνης, τραγικῆς μητέρας, Βασίλισσας καὶ Μοναχῆς, ζωντανεῦει μὲ τρόπο ἀφηγηματικὸ, εὐληπτο καὶ λογοτεχνικὴ δεξιότητά στὸ νέο βιβλίον τῶν ἐκδόσεων «ΑΚΡΙΤΑΣ» μὲ τίτλο «Θεοδώρα Κομνηνὴ - Βασίλισσα καὶ Μοναχή».

Πρόκειται γιὰ μιὰ διαχρονικὴ καὶ συνάμα ἐπίκαιρη, μυθολογικὴ βιογράφηση, πρότυπο καὶ καταλύτης ἱστορικῆς αὐτογνωσίας καὶ πνευματικοῦ καταρτισμοῦ. Ἀφοῦ ἀναφέρεται στὰ χρόνια τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠλείρου (1204-1453 περίπου), ὅπου σηματοδοτεῖται ἡ ἑναρξὴ τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ.

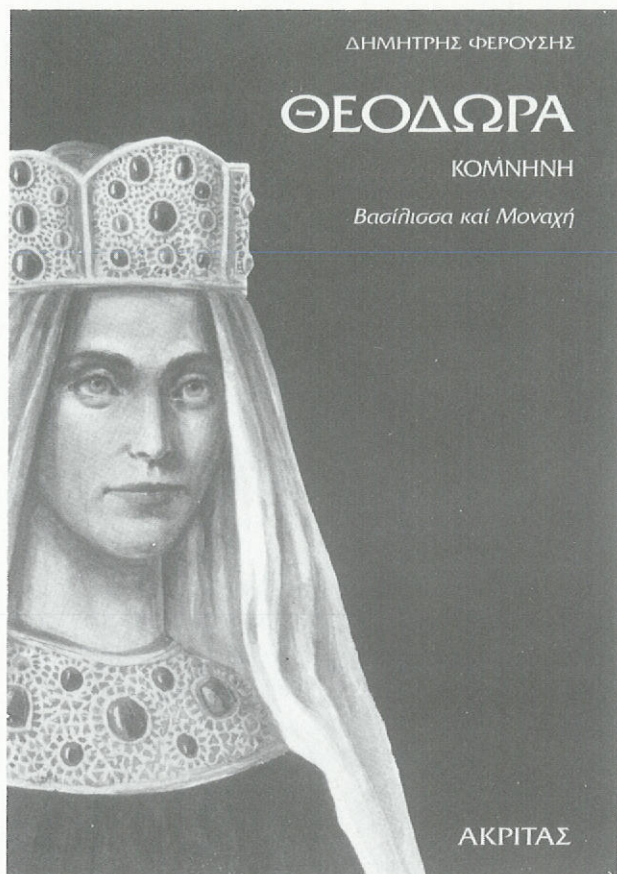
Προδημοσίευση ἀπὸ τὸ βιβλίον αὐτὸ εἶναι τὸ πρὸ κάτω ἀπόσπασμα:

ΟΙ ΤΕΛΕΥΤΑΙΕΣ ΧΑΡΕΣ ΚΑΙ ΛΥΠΕΣ

Εἶχε πέσει ἡ νύχτα σκοτεινὴ καὶ ἄγρια, κάτω ἀπὸ τὴ σκιά τῶν Τζουμέρκων. Ὁ Ἄραχθος βούιζε διαρκῶς θυμωμένος, ἔτοιμος νὰ παρασύρει στὴν ὄρμη του ὄχι μόνον τὰ μικρὰ πλεούμενα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ τὸ πέτρινον γεφύρι τῆς Ἄρτας.

Ἡ Μονὴ τῆς Βλαχέρνας ἡσύχαζε μέσα στὴ σιωπὴ τῆς νοερῆς προσευχῆς καὶ τῆς πνευματικῆς γαλήνης τοῦ κοινόβιου. Καὶ μόνον ἡ Ἠγουμένη Θεοδώρα ἔμενε ξάγρυπνη στὸ κελί της. Στὸ λιγοστὸ φῶς τοῦ κεριοῦ διάβαζε, ὅπως πάντοτε: «ἑαυτὴν ἐκγυμνάζουσα καὶ τὸν τῶν ἀρετῶν καρπὸν ἐπαυξάνουσα».

Κόντευαν μεσάνυχτα, ὅταν ἡ Πορτάρισσα τῆς Μονῆς χτύπησε διακριτικὰ καὶ στὴ συνέχεια

έσπρωξε την πορτούλα του κελιού της.

—Τί συμβαίνει, αδελφή Ἀγγελική, ρώτησε ἤρεμα και σιγὰ ἡ Θεοδώρα.

—Ὁ θεοσέβαστος Δεσπότης μας ζητάει νὰ μιλήσει στὴ μητέρα του.

—Τέτοια ὥρα;

—Εἶναι ἀνάγκη, εἶπε.

—Κατάλαβες ὅτι εἶναι ὁ γιός μου;

—Ναί, ἀγία μητέρα, ἐλόγου του εἶναι.

—Τότε νὰ τοῦ ἀνοίξεις. Ἡ ἀκολουθία του νὰ περιμένει στὸν ξενώνα.

Σὲ λίγο, βαριές, γρήγορες περπατησιές ἀκούστηκαν στὸν αὐλόγυρο τῆς Μονῆς. Μόλις πρόλαβε νὰ σηκωθεί ἡ Ἠγουμένη ἀπὸ τὸ σκαμνί της κι εὐθὺς ὁ Δούκας Νικηφόρος Α' πρόβαλε στὸ κατώφλι τοῦ κελιοῦ. Ἐσκυψε ἀργὰ και μπῆκε μέσα, φανερὰ συγκινημένος και ἀπορημένος.

—Ὡστε ἐδῶ εἶναι τὸ κρυψόφυγο τῆς Ἠγουμένης μητέρας μου; Κι εὐθὺς πήρε τὸ χέρι της και τὸ ἀσπάστηκε. Καὶ ὡς ἐκεῖνος ἔσκυψε λίγο ἀπὸ σεβασμὸ μπροστά της, ἐκείνη τὸν φίλησε τρυφερὰ στὸ μέτωπο.

—Ἐδῶ, εὐσεβέστατε γιέ μου, εἶναι ὁ πιὸ ὠραῖος χώρος γαλήνης ποὺ γνώρισα ποτὲ στὴ ζωὴ μου.

—Ὁ Θεὸς νὰ δώσει νὰ βρεῖς πραγματικὰ αὐτὸ ποὺ τόσα χρόνια ἀναζητοῦσε ἡ ψυχὴ σου.

Ὁ Δεσπότης Νικηφόρος διατηροῦσε μόνιμο θαυμασμὸ γιὰ τὴ μητέρα του. Ἐνῶ ἡ Μοναχὴ Θεοδώρα, ποὺ ἤξερε καλὰ τὴν ψυχολογία τοῦ γιοῦ της, στήριζε πάντοτε ἐλπίδες μεγάλες σ' αὐτόν: Θὰ ὀλοκλήρωνε μαζί του ὅλα τὰ ἔργα ποὺ εἶχε σχεδιάσει μὲ τὸν ἄντρα της. Σ' αὐτὸ μάλιστα τὸ θεάρεστο ἔργο θὰ τὴ βοηθοῦσε και ἡ νύφη της ἡ Ἄννα Παλαιολογίνα Καντακουζηνοῦ, ἡ ὁποία ἦταν καλὴ και ὡς σύζυγος και ὡς ἄνθρωπος. Κι ἀκόμα ἦταν σίγουρο ὅτι θὰ συνέτεινε και κείνη ὅπωςδήποτε, ὥστε νὰ βροῖκεται σὲ εἰρήνη τὸ Δεσποτάτο.

—Ποιὸς καλὸς ἄνεμος σὲ ἔφερε γιέ μου, νύχτα ὥρα, στὸ κελί μου;

—Φεύγω γιὰ τὴ Θεσσαλία σὲ λίγες μέρες. Θὰ συναντηθῶ μὲ τὸν ἀδελφό μου Ἰωάννη Δούκα και χρειάζομαι τὴ συνδρομὴ σου.

—Σ' ἀκούω.

—Ἴσως λείψω ἀρκετὸ καιρὸ και εἶναι ἀνάγκη και ἐσύ, κάποιες φορές, νὰ πηγαίνεις στὸ Κάστρο και ἡ Ἄννα νὰ ἔρχεται ἐδῶ στὴ Βλαχέρνα νὰ σὲ συμβουλευεταὶ γιὰ ἐπείγοντα ζητήματα. Ἡ πείρα και ἡ ἀξιοσύνη σου θὰ βοηθήσουν πολὺ, ὥστε ἡ ἀπουσία μου νὰ μὴ βλάψει τὸν τόπο.

—Μεῖνε ἡσυχος γιέ μου. Ὅσο βροῖκομαι στὴ ζωὴ και μέσα ἀπὸ τὸ κελί μου θὰ προσεύχομαι και θὰ μερμινῶ γιὰ τὸ καλὸ τῶν ἀνθρώπων τῆς δεσποτείας σου. Μὰ γιὰ πές μου, πάλι γιὰ ἐκστρατεία ξεκινᾷς;

—Ἐξέρω, μάνα, ὅτι πασχίζεις μιὰ ζωὴ γιὰ τὴν εἰρήνη. Ὅμως αὐτὸ οὔτε στὴ θέλησή μας ἀνήκει πάντοτε οὔτε εἶναι εὐκόλο νὰ ἐπικρατήσῃ, ἐξαιτίας τῶν ἰδίων τῶν γεγονότων.

—Και τότε ἀκολουθεῖς τὸ συντομότερο δρόμο ποὺ εἶναι ὁ πόλεμος, ἔτσι δὲν εἶναι;

—Τί μπορείς νὰ κάνεις, ὅταν ἀναγκάζεσαι; Ὅταν σὲ σπρώχνουν σ' αὐτόν;

—Γιέ μου ἡ ζωὴ, ἡ μοναξιά, ἡ φτώχεια τῶν ἀνθρώπων, ἡ δυστυχία, ἡ ἐγκατάλειψη, ἡ ἀνημπορία εἶναι κι αὐτὰ πεδία μάχης ποὺ καμιά φορὰ δημιουργοῦν μεγαλύτερους ἥρωες ἀπὸ κείνους τῶν πολεμικῶν συγκρούσεων. Δὲ φαίνονται συχνὰ ὡς θέαμα. Μὰ κερδίζουν ἀγῶνες, πολέμους μυστικούς, εὐγενικούς ποὺ θὰ ἄξιζαν με-

γαλύτερα θούρια από κείνα που παιανίζει ο στρατός.

—“Όλα αυτά είναι και δικές μου απόψεις μητέρα και τὸ γνωρίζεις. Τὰ ἀκούω ἄλλωστε τόσα χρόνια πὸν τὰ ἔλεγεσ και στὸν πατέρα μου. Ἄλλὰ ὅπως και κείνος σου ἀπαντῶ ὅτι ἡ εἰρήνη ἔχει σκληροὺς ὄρους, κάποτε και ἀπάνθρωπος σὲ τίμημα. Και τότε, γιὰ ποιὰ εἰρήνη μιλάμε; Χωρὶς ἐλευθερία, χωρὶς ἐγγυήσεις, συχνὰ χωρὶς τὴν συμμετοχὴ τοῦ ἴδιου τοῦ λαοῦ, μὲ λυγισμένο τὸ κεφάλι! Ἄλιμονο.

—Πήγαινε, παιδί μου, στὸ καλό, μὰ νὰ ξέρεις δὲν πρέπει νὰ γίνονται πόλεμοι ἔτσι γιὰ νὰ γίνονται, ἀπὸ πείσμα και ἀλληλοσφάζονται οἱ Ἕλληνες γιὰ πράγματα πὸν δὲν ἔχουν σημασία και φέρνουν μεγάλη δυστυχία στοὺς ἀνθρώπους. Ἐγὼ θὰ βρισκομαι πάντοτε κοντὰ σου, νὰ τὸ ξέρεις.

* * *

Ἡ Θεοδώρα και κατὰ τὴ ζωὴ της ὡς Βασίλισσα και τώρα ὡς Ἡγουμένη στὴ Μονὴ Βλαχέρνας, παρᾶμεινε θεματοφύλακας τοῦ Δεσποτάτου και τῆς εἰρήνης, σύμμαχος κάθε πολιτικῆς ἀνθρωπισμοῦ και ἐγνοιας γιὰ τὸ λαό. Ἦθελε ἓνα κόσμο μονοιασμένο και προστατεμένο. Και ὅσο ἦταν αὐτὸ μπορετό, μὰ κοινωνία μὲ λιγότερες θλίψεις και βάρη.

Ἐξᾶλλον, γιὰ κείνη, δὲν εἶχαν πὰ σημασία τὸ Παλάτι, τὸ Στέμμα, ἡ Πορφύρα, ἡ Ἐξουσία. Ὅλα αὐτὰ τὰ λαϊκὰ πράγματα τὰ εἶχε θάψει στὸ παρελθόν, δίνοντας μεγαλύτερη ἔμφαση στὴ βιωματικὴ και ἐκκλησιαστικὴ ζωὴ πὸν τώρα ἔκανε:

«ἀγρυπνίαισ και στάσεις παννύχοις σχολάζουσα. ψαλμοῖσ και ὕμνοις προσομιλοῦσα, τὸ σῶμα νηστείαισ κατατήκουσα».

(Τὸ Συναξάρι)

* * *

Καθὼς κυλοῦσε ὁ καιρός ἡ Θεοδώρα ζοῦσε ὀλοένα βαθύτερα τὴν καθημερινή, μοναστικὴ πραγματικότητα. Και συχνὰ, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, θυμόταν τὰ ὅσα ἔγραφε ὁ Συμεὼν ὁ Νέος Θεολόγος, τοῦ ὁποίου εἶχε κοντὰ της τὶς φυλλάδες:

«Εἶτε ζεῖ κανεῖσ σὲ μοναστήρι εἶτε στὸν κόσμο, ἐν παντί και ἐν πᾶσιν ἔργοισ και πράξεσις ὁ διὰ Θεὸν και κατὰ Θεὸν βίος παμμακάριστος».

Ἡ μοναχὴ Θεοδώρα ἂν και ἐγκαταβίωνε μόνιμα στὴ Μονὴ τῆς Βλαχέρνας, ἀποτραβηγμένη ἀπὸ τὴν πολύβουη πόλη τῆς Ἄρτας, ἐντού-

τοις ὁ κόσμος ἤξερε τὸ μονοπάτι τῆς ἀγάπης της και τὴν ἔβρισκε.

Ἀποφάσισε τὴ μοναστικὴ ἐγκαταβίωση ὡς «ἰμάτιον σωτηρίας» και συμμετεῖχε σὲ ἀγρυπνίες, λιτανεῖες και ἀκολουθίες μέρα και νύχτα. Ὅμως τὸ φιλανθρωπικὸ της ἔργο δὲν τὸ ἐγκατέλειπε. Πηγαινοερχόταν συνέχεια κόσμος στὴ Μονὴ μὲ αἰτήματα και ἀνάγκες. Ἀπόθετε πάνω της προβλήματα, θλίψεις και πόνους. Και μέσα σ' αὐτὸ τὸ κλίμα ζοῦσε ἀγγελικὴ ζωὴ. Συνάμα ἔστελνε ἀνθρώπους της νὰ ψάχνουν στὴν ἀγορὰ, στὰ καταγῶγια και ἄλλου γιὰ νὰ βροῦν φτωχοὺς, ξένους, ἔρημους και νὰ τοὺς βολέψει κάπου ἀνθρώπινα. Χτίζει ναοὺς και μικρὰ ἐκκλησιάκια. Διαχειρίζεται τὴν οἰκογενειακὴ περιουσία, κυρίως γιὰ τὸ «κοινὸν συμφέρον». Βοηθαῖ νέους και προσφέρει προίκες. Και ὡς ἔμπειρος στρατηγὸς στὰ στρατιωτικά, πολιτικά και διπλωματικά ζητήματα, δίνει τὴ μεγάλη μάχη τῆς φιλανθρωπίας πρὸς ὅλα τὰ πλάσματα τοῦ Θεοῦ. Ἐνῶ, διαμέσου τοῦ γιοῦ της, προωθεῖ συμμαχίες, ἔχει λόγο γιὰ μεγάλα πολιτικὰ ζητήματα τοῦ Δεσποτάτου και προτείνει λύσεις, συχνὰ μονολογώντας:

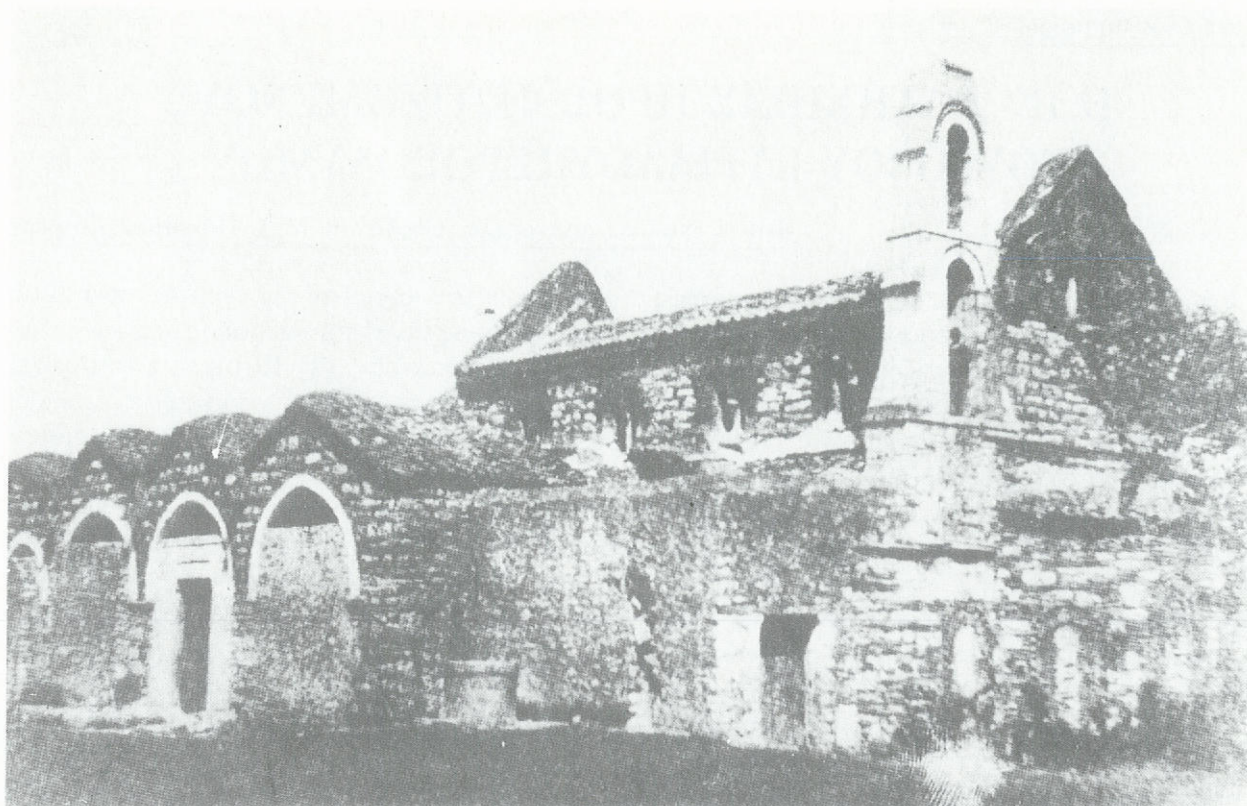
—Θεὲ μου, δείχνε μου τὰ δικαιώματά Σου!

Ἡ Θεοδώρα στὴ ζωὴ της εἶχε γνωρίσει πολὺ κόσμο. Τῆς χάρισαν τὴ φιλία τους σπουδαῖοι ἀνθρωποι. Διαπραγματεύθηκε σημαντικὲς ὑποθέσεις τοῦ Κράτους, πὸν τὶς ἔφερε ὅλεσ σὲ αἴσιο πέρας. Περιπάτησε μέσα σ' ἓνα κύκλο σπουδαίων ἱστορικῶν γεγονότων.

Ὅμως ἐκείνη, ὡς τὴν τελευταία πνοή της, ἐπιθυμοῦσε νὰ ἐξαντλήσει κάθε ἀπόθεμα ἀγάπης. Γι' αὐτὸ και δὲν σταματοῦσε. Διαρκῶς δημιουργοῦσε σχέσεις μὲ τοὺς ἀνθρώπους, στοὺς ὁποίους ἔλεγε: Ὅποιος δὲν ξέρει νὰ κλαίει μὲ ὅλη τὴν καρδιά του γιὰ τοὺς ἄλλους, δὲν ξέρει οὔτε νὰ χαίρεται οὔτε νὰ γελάσει!

Ἡ σκέψη και τὰ αἰσθήματα τῆς Θεοδώρας ξεπερνοῦσαν τὰ ὅρια τῆς Ἄρτας, ἀκόμα και τῆς Ἡπείρου. Και κάθε τι τὸ ἔκανε μὲ ταχύτητα ἀστραπῆς, παρ' ὅλο πὸν οἱ θλίψεις και οἱ ψυχικοὶ πόνοι της ἦταν δυσβάσταχτοι.

Ἐτσι, ὅταν στὰ 1273 τὸ Δυρράχιο καταστράφηκε ἀπὸ μεγάλη σεισμικὴ δόνηση και δὲν ἐπέζησαν παρὰ ἐλάχιστοι κάτοικοι, μερικοὶ πὸν ἔφθασαν ρακένδυτοι στὰ Γιάννενα και στὴν Ἄρτα, βρῆκαν ἄμεση περίθαλψη ἀπὸ τὴ Θεοδώρα. Τοὺς τακτοποίησε εὐθὺς σὲ σπίτια, σὲ ἰδρύματα, σὲ κελιά μοναστηριῶν. Και τοὺς προμήθευε ὅλα τὰ ἀναγκαῖα γιὰ νὰ ζήσουν.

*Ὁ ναὸς ποὺ ἀνοικοδόμησε ἡ Θεοδώρα ὡς βασίλισσα καὶ μοναχὴ, ὅπου ἐγκαταβίωσε καὶ ἐκοιμήθη.
(Φωτογραφία τοῦ 1936)*

- Νὰ μιὰ δυνατὴ γυναίκα, Μηνᾶ.
 — Τί ἐννοεῖς;
 — Μὰ δὲ βλέπεις ὅτι σηκώνει ὅλους τοὺς ἀνθρώπους στοὺς ὤμους της;
 — Ἐχεις δίκιο.
 — Λίγες μέρες μετὰ τὴ συμφορὰ μας καὶ κοντεύουμε νὰ ξεχάσουμε τὴ δυστυχία μας.
 — Ἄσε ποῦ τοῦτος ὁ τόπος εἶναι ἓνας ἀληθινὸς παράδεισος!

Στὸ μεταξὺ ἡ Θεοδώρα ἐβλεπε καὶ χαιρόταν τὴν οἰκογενειακὴ ζωὴ τῶν παιδιῶν της. Καὶ συχνὰ εἶχε εὐχάριστες καὶ προχωρημένες συζητήσεις μετὰ τὴ νύφη της Ἄννα, ἡ ὁποία παρακολουθοῦσε τὰ πνευματικὰ καὶ πολιτιστικὰ ἀνοίγματα τῆς Ἡγουμένης Θεοδώρας καὶ συμμετεῖχε σὲς πρωτοβουλίες της.

— Θὰ προσπαθῆσω καὶ γὼ νὰ μοιάσω σ' αὐτὴ τὴ γυναίκα ποὺ δὲν εἶναι μόνο φυσικὴ μητέρα τοῦ ἀντρα μου, μὰ ὅλων μας, συλλογίζοταν ἡ Ἄννα.

Ὅμως, νιώθει βαθὺ πόνο ξαφνικὰ καὶ λυπᾶται, ὅταν μαθαίνει τὸ θάνατο τοῦ πνευματικοῦ

της γέροντα Ἀνδρέα. Κρατᾶει ὡς φυλαχτὸ τὶς φυλλάδες ποὺ τῆς προμήθευε γιὰ νὰ καταρτίζεται ψυχικὰ καὶ νὰ ὀδηγηθεῖ ἀργότερα στὸ ἀγγελικὸ σχῆμα. Δὲν πῆγε ἢ ἴδια στὴν κηδεῖα του. Μὰ ἔστειλε ἀνθρώπους τῆς στὸ Μονοδέντρι κι ἔδωσε ἐντολὴ νὰ τοῦ γίνῃ ἀντάξιο τῆς ἀγιοσύνης του μνημεῖο καὶ ὠραῖος ναῖσκος.

«Ἔστι δ' ἐν αὐτῷ σπήλαιον μέγα, καὶ ἔσω αὐτοῦ οἰκοδομημένη μέχρι καὶ νῦν ἐκκλησία, ἔξωθεν τῆς ὁποίας πρὸς τὸ ἱερὸν κεῖται τάφος τοῦ Ἁγίου λειψάνου, περιτετευρισμένος ἔκτοτε θαυμασίως, διὰ προσταγῆς τῆς βασιλίσσης Θεοδώρας».

Τὰ χρόνια κυλοῦσαν. Οἱ μέρες μπλέκονταν μετὰ τὶς βδομάδες καὶ τοὺς μῆνες καὶ χάνονταν. Τώρα ἡ μέριμνα τῆς Θεοδώρας ἦταν τὸ πὼς θὰ τέλειωνε ἡ Μονὴ τ' Ἀι-Γιώργη. Ἐπρόκειτο γιὰ ἓνα Βασιλομονάστηρο λίγο πῶς ἔξω ἀπὸ τὸ κέντρο τῆς Ἄρτας. Ἡ κατασκευὴ του εἶχε ἀρχίσει ἀπὸ καιρὸ μὲ δική της πρωτοβουλία καὶ ἐπιβλεψη.

Η ΙΕ' ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΠΡΟΣ ΦΩΤΙΖΟΜΕΝΟΥΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΥΡΙΛΛΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ

Τοῦ κ. Νικ. Κ. Δρατσέλλα, Θεολόγου, Μ.Α. Παν/μίου Ἀθηνῶν

Α'. Ἡ ΙΔ' Κατήχησις πρὸς φωτιζομένους τοῦ ἀγίου Κυρίλλου Ἱεροσολύμων εἶχεν ὡς θέμα αὐτῆς τὴν ἐκ νεκρῶν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς καὶ τὴν ἀγίαν Ἀνάληψιν Αὐτοῦ, συμφώνως πρὸς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ σχετικοῦ ἄρθρου τοῦ Ἱεροσολυμιτικοῦ Συμβόλου κατὰ τὸν ἅγιον πατέρα. Οὕτως εἰς τὴν ἀνωτέρω Κατήχησιν ἀνέφερε τὸν ἀκριβῆ τόπον καὶ χρόνον τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Σωτῆρος καὶ προσεπάθησε νὰ ἐπιρρώσῃ τὸ ἀνωτέρω ὑπερφυσικὸν γεγονός διὰ προφητικῶν χωρίων ἐκ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ ἐκ τῆς Καινῆς χάριν τῶν ἐξ Ἰουδαίων χριστιανῶν. Ἐν συνεχείᾳ ὠμίλησε περὶ τῆς ἐν δόξῃ Ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου. Ἡ Κατήχησις αὕτη εἶχε χαρακτηῖρα ἱστορικόν, ἐρμηνευτικόν, δογματικὸν καὶ ἀπολογητικόν.

Ἡ ΙΕ' Κατήχησις πρὸς φωτιζομένους ἔχει ὡς θέμα, καθὼς δηλοῦται εἰς τὸν ὑπότιτλον, τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἄρθρου τοῦ Ἱεροσολυμιτικοῦ Συμβόλου «καὶ ἐρχόμενον ἐν δόξῃ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος»¹. Ὡσαύτως ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Ἀντιχρίστου καὶ ἐπιχειρεῖ ἐρμηνεύειν τῶν προφητειῶν τοῦ Δανιὴλ «ἐθεώρουν ἕως οὗ θρόνοι ἐτέθησαν καὶ παλαιὸς ἡμερῶν ἐκάθητο»². καὶ

«ἐθεώρουν ἐν ὄραματι τῆς νυκτός, καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ὡς υἱὸς ἀνθρώπου ἐρχόμενος»³. Ἡ Κατήχησις αὕτη ἔχει καθαρῶς ἐσχατολογικὸν χαρακτηῖρα. Ἀξίζει νὰ τονισθῇ ὅτι ἔχει σπουδαιοτάτην σημασίαν διὰ τὴν ἐποχὴν μας, εἰς τὴν ὁποίαν τὰ ἐσχατολογικὰ ζητήματα ἔχουν ἀποκτήσει ἰδιάζουσαν βαρύτητα καὶ συζητοῦνται εὐρέως καὶ διῆ καὶ δημοσίᾳ, λόγῳ τῆς γενικῆς ἀναστατώσεως, ἢ ὁποία ἐπικρατεῖ εἰς τὰς ἡμέρας μας.

Τὰ ἱερὰ κείμενα τῆς Καινῆς Διαθήκης δὲν ἀναφέρουν μόνον τὴν πρώτην ἐπὶ τῆς γῆς παρουσίαν τοῦ Θεανθρώπου, ἀλλὰ καὶ τὴν μελλοντικὴν τοιαύτην, ἢ ὁποία θὰ εἶναι πολὺ λαμπροτέρα. Κατὰ τὴν πρώτην ἐφανερώθη ἡ ὑπομονὴ τοῦ Κυρίου, ἐνῶ ἡ δευτέρα θὰ γίνῃ κατὰ τρόπον ἔνδοξον καὶ θὰ ἐκφράσῃ τὸ Βασιλικὸν ἀξίωμα Αὐτοῦ. Συνέβη δὲ εἰς τὴν περίπτωσηί τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶσαι αἱ ἐνέργειαι Αὐτοῦ νὰ ἔχουν διπλοῦν χαρακτηῖρα. Διπλῆ ἦτο ἡ Γέννησις Αὐτοῦ, μία ἡ Προαιώνιος ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ μία ἡ Σάρκωσις ἐκ τῆς Ὑπεραγίας Θεοτόκου διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων μέχρι τῆς συντελείας τῶν αἰῶνων. Ἡ πρώτη ἐπὶ γῆς Ἐπιφάνεια τοῦ Θεανθρώπου ὑπῆρξεν ἀφανής, ἢ δὲ μέλλουσα θὰ εἶναι

Τὸ μοναστήρι αὐτό, πλάι σχεδὸν σ' ἓνα καλοκαιρινὸ παλάτι τῶν Δουκάδων τοῦ Δεσποτάτου, θὰ εἶχε πολλαπλῆς λειτουργίης. Γύρω ἀπὸ τὸ ναὸ θὰ σχηματιζόταν ἓνα συγκρότημα ἀπὸ κελιά, ἀπὸ οἰκίματα, ξενῶνες, τείχη, πύλες καὶ ἄλλους λειτουργικοὺς χώρους. Αὐτὰ ὅλα θὰ πρόσφεραν ἓνα σύνολο πρακτικῶν διευκολύνσεων καὶ ἐξυπηρετήσεων στὸ λαό, ἐκτὸς βέβαια ἀπὸ τὴν κοινοβιακὴν ζωὴν, ποὺ θὰ διεύθυνε ἡ Ἱδία ἢ Ἡγουμένη Θεοδόξα:

«Καὶ αὐτὴ Γεωργίῳ θεῖον ἀνήγειρε σεμνεῖον καὶ εἰς γυναικεῖον τοῦτο συνεστήσατο».

(Τὸ Συναξάρι)

Χρόνια ὄνειρευόταν αὐτὸ τὸ πνευματικὸ τέμενος, ἀκόμα καὶ ὅταν ἦταν Αὐγούστα. Ἐκανε διάφορα σχέδια γιὰ τὴ δομὴ καὶ τὴν ὀργάνωσιν ἐνὸς πρότυπου κοινόβιου ποῦ ἡ Ἱδία θὰ κατασκεύαζε μόλις τὸ ἐπέτρεπε ὁ καιρὸς.

— Πιὸ εὐτυχομένη δὲν ἔχω δεῖ τὴ μητέρα μου σ' ὅλη τὴ ζωὴ της, ἔλεγε ὁ Δούκας Νικηφόρος στὴ γυναῖκα του Ἄννα. Τοῦτο τὸν καιρὸ ποῦ πασχίζει νὰ οἰκοδομήσῃ τὸ Μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, λάμπει τὸ πρόσωπό της.

— Ἡ περίπτωση τῆς μητέρας, Νικηφόρε, δὲν εἶναι κάτι συνηθισμένο! Πρόκειται γιὰ ξεχωριστὸ ἄνθρωπο, ποῦ γεννήθηκε καὶ ζεῖ σὲ μία σπουδαία ἐποχῇ...

ἔνδοξος. Κατὰ τὴν πρώτην παρουσίαν ὁ Κύριος ἐσπαργανώθη ἐν τῇ φάτῃ, ἐνῶ κατὰ τὴν μελλοντικὴν θὰ περιβληθῇ τὸ φῶς ὡς βασιλικὸν ἔνδυμα. Κατὰ τὴν πρώτην ὑπέμεινε τὸν Σταυρικὸν θάνατον καταφρονῶν αἰσχύνῃς, ἐνῶ κατὰ τὴν δευτέραν θὰ ἔλθῃ δορυφορούμενος ὑπὸ ταγματῶν ἀγγέλων. Κατὰ τὴν πρώτην ἐμφάνισιν τοῦ Κυρίου ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαὸς ἐπευφήμει τὸν Σωτῆρα διὰ τῆς ἐκφράσεως «εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου»⁴. Ἡ αὐτὴ ἔνδοξος κραυγὴ θὰ ἀκουσθῇ κατὰ τὴν Δευτέραν Παρουσίαν, ὅταν συναντήσωμεν τὸν Κύριον μετὰ τῶν ἀγγέλων προσκυνοῦντες Αὐτόν. Τότε ὁ Κύριος θὰ ἔλθῃ, ὄχι διὰ νὰ δικασθῇ ἐκ νέου, ἀλλὰ διὰ νὰ δικάσῃ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἐδίκασαν Αὐτόν. Ἐκεῖνος, ὁ Ὅποιος κατὰ τὴν δίκην Αὐτοῦ ἐσιώπα, ὑπενθύμισεν εἰς τοὺς σταυρωτάς του τὸ Ψαλμικὸν «ταῦτα ἐποίησας καὶ ἐσίγησα»⁵. Ὁ Κύριος ἦλθε τὴν πρώτην φορὰν ἕνεκα Θείας Οἰκονομίας, διὰ νὰ σώσῃ καὶ διδάξῃ τὴν θείαν ἀλήθειαν εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἐνῶ κατὰ τὴν Δευτέραν Παρουσίαν θὰ ἔλθῃ ὡς Οὐράνιος Βασιλεὺς εἰς αὐτούς, ἀκόμη καὶ ἂν οὗτοι δὲν ἐπιθυμοῦν αὐτό.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς δύο παρουσίας τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, προεῖπεν ὁ προφήτης Μαλαχίας. Περὶ τῆς πρώτης ἀναφέρει ὅτι «ἐξαίφνης ἦξει εἰς τὸν ναὸν αὐτοῦ ὁ Κύριος, ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε»⁶. Περὶ τῆς Δευτέρας ἀναφέρει ὅτι «καὶ ὁ ἄγγελος τῆς διαθήκης, ὃν ὑμεῖς ζητεῖτε. ἰδοὺ ἔρχεται κύριος παντοκράτωρ. καὶ τίς ὑπομενεῖ ἡμέραν εἰσόδου αὐτοῦ; ἢ τίς ὑποστήσεται ἐν τῇ ὄπτασίᾳ αὐτοῦ; διότι αὐτὸς εἰσπορεύεται ὡς πῦρ χωνευτηρίου καὶ ὡς πόα πλυνόντων. καὶ καθιεῖται χωνεύων καὶ καθαρίζων»⁷. Ἀναφέρει ὡσαύτως τὴν ἀπάντησιν τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν προφήτην: «καὶ προσάξω πρὸς ὑμᾶς ἐν κρίσει, καὶ ἔσομαι μάρτυς ταχὺς ἐπὶ τοὺς φαρμακοὺς καὶ ἐπὶ τὰς μοιχαλίδας καὶ ἐπὶ τοὺς ὀμνύοντας τῷ ὀνόματί μου ἐπὶ ψεύδει»⁸. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος θέλων νὰ ἀσφάλισῃ τοὺς πιστοὺς χριστιανοὺς ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας ἀνέφερον «εἴ τις ἐποικοδομεῖ ἐπὶ τὸν θεμέλιον τοῦτον χρυσοὺν καὶ ἄργυρον καὶ λίθους τιμίους, ξύλα, χόρτον, καλάμην, ἐκάστου τὸ ἔργον φανερόν γενήσεται ἢ

γὰρ ἡμέρα δηλώσει ὅτι ἐν πυρὶ ἀποκαλύπτεται»⁹.

Ὁ αὐτὸς Ἀπόστολος δηλώνει τὰς δύο παρουσίας τοῦ Κυρίου, διὰ τῶν ὄσων γράφει εἰς τὴν πρὸς Τίτον ἐπιστολήν: «ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ τοῦ σωτῆρος πᾶσιν ἀνθρώποις, παιδεύουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας σωφρόνως καὶ εὐσεβῶς καὶ δικαίως ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ»¹⁰. Ὡς πρώτη παρουσία τοῦ Θεανθρώπου νοεῖται ἐκείνη, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἀπόστολος εὐχαριστεῖ, ὡς δὲ Δευτέρα ἐκείνη, τὴν ὁποίαν ἀναμένομεν. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἢ πίστις, ἢ ὁποία παρεδόθη εἰς τοὺς κατηχουμένους εἶναι νὰ πιστεύουν: «εἰς τὸν καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθίσαντα ἐκ δεξιῶν τοῦ πατρὸς, καὶ ἐρχόμενον ἐν δόξῃ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος»¹¹.

(Συνεχίζεται)

1. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 185, 19-20.
2. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 185, 21-22, Πρβλ. Δαν. 7-9.
3. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 185, 23-24, Δαν. 7,13.
4. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 185, 36-186, 1, Μαθ. 21,9.
5. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 186, 7-8, Ψαλμ. 49,21.
6. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 186, 11-12, Πρβλ. Μαλ. 3,1.
7. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 186, 13-17, Πρβλ. Μαλ. 3, 1-3.
8. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 186, 17-19, Πρβλ. Μαλ. 3-5.
9. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 186, 20-23, Πρβλ. Α' Κορ. 3, 12-13.
10. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 186, 25-29, Πρβλ. Τίτ. 2, 11-13.
11. ΒΕΠΕΣ τ. 39, σελ. 186, 32-36.

Ἄνδρέα Θεοδώρου, «ΣΤΑΥΡΟΝ ΧΑΡΑΞΑΣ ΜΩΣΗΣ». Ἑρμηνεῖα στίς Καταβασίεις τῶν Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν ἑορτῶν. Ἀθήνα 1995, σχῆμα 14Χ21 ἑκατ., σσ. 208.

Οἱ Καταβασίεις εἶναι ὕμνοι ποὺ συγκινοῦν τὴν προσευχόμενη ψυχὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ μελέτη τοῦ ἐγκύριου συγγραφέως ἐρμηνεύει τίς Καταβασίεις τῶν Δεσποτικῶν καὶ Θεομητορικῶν ἑορτῶν ὄλου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ἔτους καὶ μὲ τρόπο ἀπόλυτα κατανοητὸ ἐμβαθύνει στὰ ὑπερ-οχα μηνύματά τους. Παρατίθεται τὸ πρωτότυπο κείμενο κάθε ὕμνου μὲ τὴν ἀπόδοσή του στὴ νεοελληνικὴ καὶ ἀκολουθεῖ σύντομος σχολιασμός.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ

Του κ. ΛΑΜΠΡΟΥ Κ. ΣΚΟΝΤΖΟΥ, Θεολόγου - Καθηγητού

Ο άειμνηστος κυβερνήτης Ιωάννης Καποδίστριας αποτελεί σπάνια, αν όχι μοναδική περίπτωση φιλοπάτριδος, έντιμου, άλτρουϊστού και βαθύτατα εύσεβους και θρησκευομένου πολιτικού του νεοελληνικού κράτους και γενικότερα της διεθνούς πολιτικής σκηνής. Ο μεγάλος αυτός πατριώτης και πολιτικός έθεσε τη δική του ανεξίτηλη σφραγίδα στη νεκρανάσταση της νέας Ελλάδος και το τιπάνιο έργο, το οποίο επιτέλεσε κατά τη διάρκεια της συντόμου, δυστυχώς, διακυβερνήσεώς του (1828-1831) έθεσε τα πιδ γερά θεμέλια πάνω στα όποια θεμελιώθηκε το κράτος και συγκροτήθηκε το έθνος. Όλοι σχεδόν οί πρωτοποριακοί θεσμοί, τους όποιους θέσπισε εκείνος ισχύουν ως τις μέρες μας και θα ισχύουν για πολύ ακόμα, γιατί είναι προϊόντα σκέψεως μιάς σπάνιας, εύφρους και διορατικής πολιτικής προσωπικότητας. Αυτός ως ύπουργός έξωτερικών του πιδ μεγάλου και ισχυρού κράτους της έποχής του, της Ρωσίας (1815-1828) μεσουράνησε κυριολεκτικά στο πολιτικό και διπλωματικό στερέωμα της ταραγμένης Ευρώπης του ΙΘ' αιώνα. Έλάχιστοι ασφαλώς γνωρίζουν πώς ή όντότητα του Γαλλικού κράτους και ή ανεξαρτησία του μέχρι σήμερα, είναι έργο του Ιωάννη Καποδίστρια και ή καντονοποίηση της Έλβετίας, ή μόνη ρεαλιστική μορφή διακυβέρνησης αυτής της πολύγλωσσης και πολυφυλετικής χώρας, είναι αποκλειστικά έργο δικό του.

Ο σοφός και ακούραστος κυβερνήτης, από την πρώτη κιόλας μέρα της ανάληψεως των καθηκόντων του, χρησιμοποιώντας την τεράστια γνώση και έμπειρία, την όποια είχε αποκομίσει από τα άνακτοβούλια της Ευρώπης, άρχισε την άνοικοδόμηση της κατεστραμμένης από την τουρκοκρατία και την μακροχρόνια Έπανάσταση χώρας. Κανένας τομέας του νεοσύστατου κράτους δεν ξέφυγε της προσοχής του Καποδίστρια: οικονομία, στρατός, δημόσια διοίκηση, δημόσια τάξη και ασφάλεια, έξωτερική πολιτική, παιδεία, δημόσια έργα, κοινωνική πρόνοια, κ.λπ. Παλεύοντας άνάμεσα στην έθνική οικονομική άνεχεια, την τραχύτητα και άπαιδευσία των πολιτών και το χειρότερο κάτω από τις φο-

βερές και βρώμικες ίντριγκες των φιλόδοξων και ξενοκίνητων πολιτικών του άντιπάλων, κατόρθωσε να προσφέρει άξιολογότατο έθνικό έργο στην πολύπαθη πατρίδα.

Ένας από τους τομείς που έδωσε προτεραιότητα ο Καποδίστριας ήταν τα έκκλησιαστικά πράγματα. Όπως θα δούμε στη συνέχεια, ή έκκλησιαστική πολιτική του εύσεβους Κυβερνήτη ύπήρξε όρθη και δικαιώθηκε από τα δραματικά έκκλησιαστικά γεγονότα, τα όποια άκολούθησαν την ξενοκίνητη, άνανδρη και έθνικά μοιραία δολοφονία του, στις 27 Σεπτεμβρίου 1831.

Η εύσέβεια του Κυβερνήτη

Ο Ιωάννης Καποδίστριας ύπήρξε σπάνια αν όχι μοναδική περίπτωση εύσεβους θρησκευομένου πολιτικού, τόσο στην έλληνική όσο και στην διεθνή πολιτική σκηνή. Οί διασωθείσες έπιστολές του, προς την Προσωρινή Διοίκηση, τον πρόεδρον της Έθνοσυνελεύσεως των Έλλήνων και προς άλλους διαφόρους άποδέκτες, άποδεικνύουν την βαθιά πίστη του στο Θεό και την άπόλυτη προσήλωσή του στην Όρθόδοξη Έκκλησία. Ο καθηγητής του Πανεπιστημίου Άθηνών Ε. Κωνσταντινίδης, σε σχετική έργασία του, τονίζει πώς «άναλαμβάνων, μετά την άφιξίν του εν Έλλάδι, το βαρύ έργον της διακυβερνήσεως της χώρας του ο Ιωάννης Καποδίστριας ένεπιστεύετο τουτο, ως και τον ίδιον τον εαυτόν του, εις την Θεϊαν Πρόνοϊαν» (Ε. Κωνσταντινίδης, Ιωάννης Καποδίστριας και ή έκκλησιαστική του πολιτική, Άθήναι 1983, σελ. 27).

Σέ άπαντητική έπιστολή του προς την Προσωρινή Διοίκηση από την Γενεύη την 12η Δεκεμβρίου 1825, από την όποια έκαλείτο να άναλάβει την διακυβέρνηση της Ελλάδος, έγραφε «... τās εύχάς, τās όποιās καθ' έκάστην άναπέμπω εις την Θεϊαν Πρόνοϊαν, διά να σās έπιδαψιλεύση τās εύλογίας της...», «... ήνωμένοι διá της εις Χριστόν και εις την Άγίαν του Έκκλησίαν σταθεράς πίστεως των...», «έκείνο δέ μεταξυ αυτών, όπερ διαλαμβάνει τὰ πάντα ως βλαστός καρποφόρος, είναι ή άπαραβίαστος πίστις, την όποϊαν ώρκίσθη (ή Έλλάς) προς τον Θεόν

καὶ πρὸς τὴν Ἁγίαν Ἐκκλησίαν του», «ὅταν λοιπὸν ἡ θρησκεία, τὴν ὁποῖαν ὠρκίσθητε νὰ φυλάξητε, θέλει εἶναι καθαρὰ καὶ ἀπαραβίαστος ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων, καθὼς εἶναι καὶ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, τὸ ἔργον σας θὰ λάβῃ πέρασ αἴσιον», «τελευταῖον, κύριοι! ἡ ἐλπίς μου εἶναι πρὸς τὸν Θεόν, ὡς καὶ ἡ ἰδική σας» (σελίδες 42-45).

Σὲ ἐγκύκλιό του, ἐπίσης, «Πρὸς ἅπαντας τοὺς πολεμικοὺς» ἀπὸ τὴν Αἴγινα τὴν 20ῆ Ἰανουαρίου 1828, τονίζει μὲ ἔμφαση τὴν πίστη του στὴ θεία βοήθεια, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἀναλήψεως τῶν καθηκόντων του ὡς κυβερνήτη τῆς Ἑλλάδος· «Μὲ πλήρη πεποίθησιν εἰς τὴν θεῖαν βοήθειαν ἰδοὺ ἀναδέχομαι τὰς ἡνίας τῆς Ἐθνικῆς Κυβερνήσεως...» (παρὰ Ε. Κωνσταντινίδη, μνημ. ἔργο σελ. 28-29, δὲς καὶ Δημ. Γατόπουλου, Ἰωάννης Καποδίστριας, ὁ πρῶτος Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1933).

Ἡ θρησκευτικότητα τοῦ Κυβερνήτη καὶ ἡ πίστη του στὸ Θεὸ δὲν ἦταν οὔτε εὐκαιριακὴ οὔτε ρηχὴ. Σὲ ὁλόκληρο τὸ βίο του διακατεχόταν ἀπὸ ἀταλάντευτη πίστη στὸ Θεό, εὐσέβεια καὶ ἠθικότητα. Ὑπῆρξε πιστὸ τέκνο τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, παρ' ὅλη τὴν ἑπτανησιακὴ του καταγωγὴ καὶ τὶς πολὺχρονας σπουδὲς καὶ τὴν παραμονὴ του στὴν ἑτερόδοξη Δύση. Οἱ πράξεις τῆς ζωῆς του εἶχαν ὡς γνώμονα τὴν ὑγιᾶ θρησκευτικότητά του. Δὲν εἶναι τυχαῖο πὼς ἄφησε τὴν τελευταία πνοή του, ἀπὸ τὸ δολοφονικὸ βόλι τῶν Μαυρομιχαλαίων, στὰ σκαλοπάτια τῆς ἐκκλησίας, στὴν ὁποία πῆγαινε νὰ ἐκκλησιασθεῖ! Μέσα σ' αὐτὰ τὰ πλαίσια θὰ πρέπει νὰ θεωρηθεῖ ἡ θαυμαστὴ γενικότερη πολιτικὴ του καὶ εἰδικότερα ἡ ἐκκλησιαστικὴ, ἡ ὁποία εἶναι ὀρθοδοξοκεντρικὴ καὶ ἑλληνοκεντρικὴ.

Ἡ μετεπαναστατικὴ ἐκκλησιαστικὴ κατάστασις στὴν Ἑλλάδα

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 731, ἀφότου ὁ εἰκονομάχος αὐτοκράτωρ τοῦ Βυζαντίου Λέων Γ' (717-741) ὑπήγαγε τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος στὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, καὶ ὡς τὸ 1821, παρ' ὅλα τὰ προβλήματα τῆς φραγκοκρατίας, τουρκοκρατίας καὶ ἐνετοκρατίας δὲν ὑπῆρξαν σοβαρὰ προβλήματα κοινωνίας Αὐτῆς μὲ τὸν Οἰκουμενικὸ Θρόνον. Μὲ τὴν ἔναρξιν ὁμως τῆς ἐπαναστάσεως ὅλες οἱ Ἐκκλησίαι ποὺ βρισκόνταν σὶς ἐπαναστατημένους περιοχὰς ἀποκόπηκαν τῆς κοινωνίας τοῦ Πατριαρχείου, μὲ ἀποτέλεσμα νὰ

προκύψουν σοβαρότατες δυσχέρειες κανονικότητος καὶ λειτουργίας των, κυρίως στὸ ζήτημα τῶν χειροτονιῶν ἐπισκόπων σὶς χηρεύουσες ἐπισκοπές. Ἡ δίνη τοῦ πολέμου δημιούργησε τεράστια κενὰ σὶς ἐπισκοπικὰς θέσεις. Μόνον στὴν Πελοπόννησο κατὰ τὸ πρῶτο ἔτος τῆς ἐπαναστάσεως πέθαναν ἀπὸ τὶς κακουχίας σὶς φυλακὰς Τριπόλεως πέντε ἀρχιερεῖς (πρβλ. Βασιλείου Ἀτέση, Ἐθνομάρτυρες Ἀρχιερεῖς τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ 1821-1869, στὴ «Θεολογία», τόμ. ΜΒ' 1971, σ. 1-29).

Τὸ πρόβλημα τῆς χηρείας τῶν ἐπισκόπων ἀνέλαβε νὰ θεραπεύσει κατ' ἀρχὴν ἡ Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος, μὲ τὴν τοποθέτησιν ἐπιτρόπων ἢ τοποτηρητῶν σὶς χηρεύουσες ἐπισκοπές, χρησιμοποιώντας σχολάζοντες ἀρχιερεῖς ἢ πρωτοσυγκέλους αὐτῶν ἢ ὁμόρων ἐπισκόπων. Γενικὰ ὁμως οἱ τρεῖς μεγάλες Πολιτικὰς Διοικήσεις ἢ Γερουσίαι, α) τῆς Πελοποννήσου, β) τῆς Δυτικῆς Χέρσου Ἑλλάδος, γ) τῆς Ἀνατολικῆς Χέρσου Ἑλλάδος (Ἄρειος Πάγος) καὶ ἐν συνεχείᾳ ἡ Προσωρινὴ Διοίκησις τῆς Ἑλλάδος μὲ τὴν ἴδρυσιν Μινιστερίου (= Ὑπουργείου) τῆς Θρησκείας, μὲ πρῶτο Μινίστρον τῆς Θρησκείας τὸν ἐπίσκοπον Ἀνδρούσης Ἰωσήφ (15.1.1822), κατέβαλαν κάθε δυνατὴ προσπάθεια ἐπιλύσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν προβλημάτων, καθότι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία συναγωνιζόταν στὸ πλευρὸ τῶν ἐπαναστατημένων Ἑλλήνων, κληρικοὶ ὅλων τῶν βαθμῶν διεδραμάτιζαν σοβαρὸ ρόλο στὰ πολιτικὰ πράγματα καὶ ἡ ὀρθόδοξη θρησκευτικότητα τῶν ἀγωνιστῶν εἶναι γνωστὴ. Σὲ ὅλες τὶς «Διακηρύξεις» ἐξαιρεται ἡ θρησκεία «ἢ τῆς Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας», ἢ ὁποία ἀναγνωρίζεται ὡς «ἐπικρατούσα».

Ὁ Μινίστρος τῆς Θρησκείας Ἀνδρούσης Ἰωσήφ διεπίστωσε σοβαρότατες κανονικὰς παραβάσεις ἀπὸ μέρους πολλῶν ἐπισκόπων καὶ δυσεπίλυτα ἄλλα προβλήματα, ὅπως ἡ παιδεία τοῦ κλήρου, ἡ ὁλοκληρωτικὴ καταστροφὴ τῆς ἐκκλησιαστικῆς περιουσίας ἐξαιτίας τοῦ πολέμου, κ.λπ. Ἡ χειρότερη ὁμως διαπίστωση ἦταν ἡ ὑποβόσκουσα τάση ἀνεξαρτητοποιήσεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο στὰ πλαίσια τῆς γενικότερης ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος, σύμφωνα μὲ τὰ δυτικόμερτα πρότυπα περὶ «ἐθνικῶν ἐκκλησιῶν». Ὁ «πολὺς» Κοραῆς ἔκανε ὅ,τι μπορούσε νὰ προωθήσει αὐτὲς τὶς ιδέες. «Τοῦ ἕως τὴν ὥραν ταύτην,

ἔγραψε, ἀπελευθερωθέντος μέρους τῆς Ἑλλάδος ὁ κληρὸς δὲν χρεωστεῖ πλέον νὰ γνωρίζῃ ἐκκλησιαστικὸν ἀρχηγὸν τοῦ τὸν Πατριάρχην τῆς Κωνσταντινουπόλεως... ἀλλὰ πρέπει νὰ κυβερνᾶται ἀπὸ σύνοδον ἱερέων, ἐκλεγμένην ἐλευθέρως ἀπὸ ἱερεῖς καὶ κοσμικοὺς...» (Ἄ. Κοραΐ, Προλεγόμενα εἰς τὰ Πολιτικά τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐν Παρισίοις 1821). Γι' αὐτὸ ἡ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἐπιτροπὴ» σὲ σχέδιο ἐπίλυσης τῶν σοβαρῶν ἐκκλησιαστικῶν προβλημάτων, ποὺ ὑπέβαλε πρὸς τὴν Γ' Ἐθνοσυνέλευση, τονίζει μὲ ἔμφραση πὼς «...οὐκ ἐγνωρίσαμεν ἄλλην μητέρα, εἰ μὴ τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν, οὐτ' ἄλλον Κυριάρχην εἰ μὴ τὸν Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχην... διὰ τοῦτο οὐκ ἐφεῖται ἡμῖν ἀποσπασθῆναι ἀπ' αὐτῆς καὶ ἀποσκιρτῆσαι...».

Ἐλάχιστα δυστυχῶς προβλήματα ἐπιλύθηκαν ἀπὸ τὴν Προσωρινὴ Διοίκησιν τῆς Ἑλλάδος, τὸ Μινιστέριον τῆς Θρησκείας ὑπὸ τὸν Ἀνδρούσης Ἰωσήφ καὶ ἀπὸ τὴν «Ἐκκλησιαστικὴ Ἐπιτροπὴ» τῶν πέντε ἀρχιερέων, ποὺ ὄρισε ἡ Γ' Ἐθνοσυνέλευση τῆς Τροιζήνας τοῦ 1827. Ὁ κληρὸς ἔλαχε στὸν Κυβερνήτη Ἰωάννη Καποδίστρια νὰ ἐπιληφθῆ καὶ νὰ ἐπιλύσει τὰ μεγαλύτερα καὶ ἐπείγοντα ἐκκλησιαστικὰ προβλήματα καὶ νὰ θέσει τὶς βάσεις γιὰ τὴν οἰκοδόμησιν τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας.

Οἱ πρῶτες ἐνέργειες τοῦ Κυβερνήτη

Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας ἔφθασε στὴν Ἑλλάδα τὴν 8η/20η Ἰανουαρίου 1828, κομίζοντας τὴν τεράστια πολιτικὴ του ἐμπειρία καὶ τὰ σπάνια φυσικὰ καὶ ἠθικὰ του χαρίσματα καὶ ἀναπερῶνοντας τὶς ἐλπίδες καὶ τὶς προσδοκίαις τῶν ἄρτι ἀπελευθερωθέντων καὶ ἐξαθλιωμένων Ἑλλήνων. Ἡ ὑποδοχὴ του στὸ Ναύπλιο ὑπῆρξε θριαμβευτικὴ. Ὁ ἱστορικὸς τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως Σπυρίδων Τρικούπης ἔγραψε χαρακτηριστικὰ γιὰ τὸ μέγα αὐτὸ ἔθνικὸ γεγονός, «οὐδέποτε ἄνθρωποι ἐδέχθησαν εὐνοϊκώτερον τὸν λυτρωτὴν των. Καὶ ὁ στρατιωτικὸς καὶ ὁ πολιτικὸς καὶ ὁ ιδιώτης τῆς Ἑλλάδος ἐχάρησαν ὅλοι τὴν αὐτὴν χαρὰν, διότι ὅλοι ἠσθάνοντο τὴν αὐτὴν χρεῖαν» (Σπ. Τρικούπη, Ἱστορία τῆς Ἑλλ. Ἐπαναστάσεως, ἐκδ. β', τόμ. Γ', σ. 237, ἐν Λονδίῳ 1862). Ἡ Ἀντικυβερνητικὴ Ἐπιτροπὴ (= Προσωρινὴ Κυβέρνησις) σὲ διάγγελμά της πρὸς τὸ Πανελλήνιο γιὰ τὸ μέγα γεγονός τῆς ἀφίξεως τοῦ Κυβερνήτη τόνιζε: «... Ὁ ἐξοχώτατος κόμης Ἰωάννης Καποδίστριας ἔφθασεν εὐ-

τυχῶς εἰς τὴν πατρίδα μας... Χαρῆτε λοιπὸν Ἑλληνας, χαρῆτε, καὶ ἀποδώσατε εὐχαριστίας εἰς τὸν Ὑψιστον, ὅτι ἐπεσκέψατο ἡμᾶς καὶ ἀπέστειλε τῶν ἐπιθυμιῶν ἡμῶν τὴν ἐκπλήρωσιν» (Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσ. Σχολῆς Ἀθηνῶν, Περίοδος δευτέρα, τόμ. ΚΔ', ἔτους 1973-1974, σ. 206-207).

«Ἐδικαιολογοῦντο ὅμως τόσαι προσδοκίαι καὶ ἐλπίδες, τὰς ὁποίας οἱ πάντες ἐν Ἑλλάδι ἐστήριζαν ἐπὶ τὸν Κυβερνήτην; παρατηρεῖ ὁ καθηγητὴς Ε. Κωνσταντινίδης. Ἀσφαλῶς, ναί! Διότι, ἡ ἐξέχουσα ὄντως φυσιογνωμία τοῦ Καποδίστρια, αἱ ἀρεταὶ αἱ πολιτικαὶ αἱ ὁποῖαι τὸν ἐκόσμου, ἡ σπανία αὐτοῦ μόρφωσις, ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ προσήλωσις του εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν, πάντα ταῦτα ἀπετέλουν ἀσφαλεῖς προϋποθέσεις καὶ ἐχέγγυα διὰ τὴν ἄμεσον καὶ ὀρθὴν ἐπίλυσιν τοῦ πλήθους τῶν πάσης φύσεως προβλημάτων, ἅτινα ἀνέμενον τὸν πρῶτον Κυβερνήτην τῆς Ἑλλάδος. Δυνάμεθα δὲ νὰ διακρίνωμεν τὰ προβλήματα ταῦτα εἰς δύο κυρίως κατηγορίας: 1) τὰ πολιτικὰ καὶ 2) τὰ ἐκκλησιαστικὰ» (Ε. Κωνσταντινίδης, ὅπου ἄνωτ., σελ. 26). Τὰ ἐκκλησιαστικὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα θὰ μᾶς ἀπασχολήσουν στὸ πόνημα αὐτό, κίνησαν ἀμέσως τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ εὐσεβοῦς Κυβερνήτη. Ἔτσι στίς 23 Ἰανουαρίου 1828 διὰ τοῦ Δ' Ψηφίσματος: «Καθίσταται Ἐκκλησιαστικὴ Ἐπιτροπὴ ἐπιφορτισμένη νὰ προμηθεύῃ εἰς τὴν Κυβέρνησιν ὅλας τὰς παρ' αὐτῆς αἰτουμένας πληροφορίας περὶ τῆς καταστάσεως καὶ τῶν χρεῶν τῆς Ἐκκλησίας» (Ἐν Αἰγίνῃ τῇ 23 Ἰανουαρίου 1828). Τὴν ἴδια καὶ ὅλας ἡμέρας ἐξέδωσεν διάταγμα τὸ ὁποῖο κανόνιζε τὸν ὄργανισμὸ τῆς Ἐπιτροπῆς.

Ὁ διορατικὸς Κυβερνήτης ἤθελε νὰ ἔχει σαφῆ γνώση τῶν πραγματικῶν προβλημάτων τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ ἐμπιστά καὶ εἰδήμονα πρόσωπα, καὶ κατόπιν νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν λύσιν αὐτῶν. Ὑστερα ἀπὸ μιὰ διερευνητικὴ περίοδο ὀκτώμισι μηνῶν συγκρότησε τελικὰ τὴν Ἐπιτροπὴ ἀπὸ τοὺς ἐξῆς πέντε ἀρχιερεῖς: 1) Αἰγίνης Γεράσιμος, 2) Τριπόλεως Δανιὴλ, 3) Ταλαντίου Νεόφυτος, 4) Ἀνδρούσης Ἰωσήφ, καὶ 5) Δαμαλῶν Ἰωάννης (Θ.Η.Ε. τόμ. 7ος, σ. 334). Ἐπρόκειτο πράγματι γιὰ ἐπιτυχέστατη ἐπιλογὴ τοῦ Κυβερνήτη, διότι οἱ σεβάσμιοι αὐτοὶ ἐπίσκοποι, σύμφωνα μὲ τὸν ἱστορικὸ Τ. Γριτσόπουλο, «συνεκέντρωναν τὸν γενικὸν σεβασμὸν, ὥστε ν' ἀποβαίνουν οἱ πλέον ἐνδεδειγμένοι, ἵνα χρησιμο-

ποιηθῶν πρὸς τὸν σκοπὸν, δι' ὃν συνέστη ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἐπιτροπὴ» (Τ. Γριτσόπουλου, Ἡ ὑπὸ τοῦ Καποδίστρια διορισθεῖσα πενταμελὴς Ἐκκλ. Ἐπιτροπὴ καὶ τὸ ἔργον αὐτῆς, Ἐν Ἀθήναις 1954, σελ. 10).

Πρὶν ἀρχίσει τὸ ἔργο της ἡ Ἐπιτροπὴ κλήθηκε σὲ προσωπικὴ συνάντησι μετὰ τὸν Κυβερνήτη, ὁ ὁποῖος ἔδωσε τὶς κατευθυντήριες γραμμὲς σὲ αὐτήν. Συνέστησε στοὺς πέντε ἀρχιερεῖς νὰ πράξουν τὸ καλύτερο δυνατὸ ὥστε τὸ ἔργο τῆς Ἐπιτροπῆς νὰ στεφθεῖ ἀπὸ ἐπιτυχία. Τοὺς προέτρειψε νὰ ἐκλέξουν «μεταξὺ τῶν κληρικῶν καὶ τῶν ἐφημερίων τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν» καταλλήλους καὶ ἀξίους συνεργάτες, οἱ ὁποῖοι θὰ τοὺς διευκολύνουν στὸ ἔργο τους. Τοὺς ἐξουσιοδότησε νὰ τοποθετήσουν προσωρινὰ στίς χηρεύουσες Μητροπόλεις σχολάζοντες ἢ πρόσφυγες ἀρχιερεῖς, ὥστε νὰ μὴ μένουν χωρὶς ποιμένα οἱ πιστοὶ μέχρι νὰ ὁμαλοποιηθεῖ ἡ κατάστασι καὶ ἡ Μεγάλῃ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, τὸ Οἰκουμενικὸ Πατριαρχεῖο, νὰ πληρώσει τὶς θέσεις αὐτές. Τοὺς ἀνέθεσε νὰ καταγράψουν με ἀκριβῆ στοιχεῖα, τὴν οἰκονομικὴν κατάστασι τῶν ἐκκλησιαστικῶν περιφερειῶν καὶ τὶς ἐλλείψεις σὲ ἱερὰ σκευὴ καὶ ἄλλα χρειώδη. Νὰ καταγράψουν τὶς ἱερᾶς Μονῆς, τὸν ἀριθμὸ τῶν μοναχῶν καὶ τὴν κατάστασι εἰσοδημάτων κάθε Μονῆς καθὼς καὶ τὴν χρῆσι αὐτῶν. Νὰ ἐπιμεληθοῦν τοῦ θεῖου κηρύγματος πρὸς καταρτισμὸ καὶ παρηγοριὰ τῶν πιστῶν καὶ πρὸς ἀνύψωσι τῆς θρησκευτικῆς καὶ ἠθικῆς τάξεως αὐτῶν. Τοὺς ἐπιφόρτισε τέλος μετὰ τὸ ἔργο εὐποιίας, τὴ διανομὴ δηλαδὴ βοηθημάτων στοὺς πενομένους χριστιανοὺς ἀπὸ τὰ ἔσοδα βεβαίως τῶν ἐπισκοπῶν καὶ ὄχι ἀπὸ τοῦ «εὐρισκομένου εἰς μεγαλοτάτην ἔνδειαν» δημοσίου ταμείου.

Ἀπὸ αὐτὰ φαίνεται πῶς ὁ εὐσεβὴς Κυβερνήτης ἤθελε νὰ ἔχει μιὰ σφαιρικὴ γνώσι τῶν ἐκκλησιαστικῶν προβλημάτων, καὶ εἶχε τὴ διάθεσι νὰ δώσει καθολικὴ λύσι σὲ αὐτὰ, σύμφωνα μετὰ μεγαλόπνοο μακροχρόνιο σχέδιο, τὸ ὁποῖο δὲν πρόλαβε νὰ ὑλοποιήσει.

Τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς χωρίσθησαν σὲ δύο κλιμάκια. Τὸ πρῶτο μετὰ τοὺς Τριπλόεως Δανιήλ, Ἀνδρούσης Ἰωσήφ καὶ Ταλαντίου Νεόφυτο καὶ γραμματέα τὸν Νεόφυτο Καστόρχη, μετέπειτα ἐπίσκοπο Φθιώτιδος, περιόδευσε στὴν Πελοπόννησο, ξεκινώντας ἀπὸ τὴν Ἐπίδαυρον τὴν 1η Φεβρουαρίου 1829 ὡς τὶς 3 Μαΐου τοῦ ἰδίου ἔτους. Τὸ δεύτερο μετὰ τοὺς

Αἰγίνης Γεράσιμο καὶ Δαμαλῶν Ἰωάνη καὶ γραμματέα τὸν Διονύσιο Χρήστου κατευθύνθηκε στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου, λίγο ἀργότερα ἀπὸ τὸ πρῶτο κλιμάκιο. Μετὰ ἐπιτόπια ἐποπτεῖα καλοῦνταν νὰ ἐντοπίσουν τὰ προβλήματα, νὰ τὰ καταγράψουν καὶ νὰ δώσουν λύσι σὲ ὅσα μπορούσαν. Κυρίως ἐστάλησαν «οἱ πρὸς περιοδεῖαν ἀπερχόμενοι διὰ τοῦ ἰδίου παραδείγματος καὶ νοθεσιῶν εἰς ἐπάνοδον τοῦ Κλήρου εἰς τὴν ὑψηλὴν γραμμὴν τῆς ἀποστολῆς του, εἰς παρηγοριάν τῶν πονεμένων καὶ ἠθικὴν κατάρτισιν τοῦ λαοῦ» (Θ.Η.Ε. τόμ. 7ος, στ. 334).

Οἱ σεβάσιμοι ἀρχιερεῖς ἐργάσθησαν μετὰ ζήλο καὶ παρ' ὅλες τὶς ἀντικειμενικὰς δυσκολίας ἔφεραν σὲ πέρας τὸ ἔργο, τὸ ὁποῖο τοὺς ἀνετέθη. Ὅπως ὄριξε τὸ Κυβερνητικὸ Διάταγμα, τὰ δύο κλιμάκια ὑπέβαλαν στὸν Κυβερνήτη χωριστὰς ἐκθέσεις. Μᾶς ἔχει διασωθεῖ τὸ «Πρωτόκολλον Ἐξερχομένων» τοῦ πρώτου κλιμακίου (Χειρόγραφο ἀριθ. 98 τῆς Δημ. Βιβλιοθήκης Δημητσάνας) καὶ ἡ «Ἐκθεσις» αὐτοῦ πρὸς τὴν Κυβέρνησι (Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, Ἐκκλησιαστικὰ Β-11-5/α), μετὰ ἡμερομηνία 10 Ἰουνίου 1829. Τὸ δεύτερο κλιμάκιο ὑπέβαλε τὰ «Πρακτικά», δηλαδὴ ἐκθεσι πεπραγμένων τὴν 13η Σεπτεμβρίου 1829, πρὸς τὸν Κυβερνήτη, τὸ ὁποῖο δυστυχῶς δὲν διασώθηκε.

Ἀπὸ τὸ κείμενο τῆς ἐκθέσεως καὶ τὴν ἀλληλογραφία τοῦ πρώτου κλιμακίου ἀντλοῦμε χρῆσιμα στοιχεῖα γιὰ τὸ ἐπίπνοο ἔργο τῆς Ἐπιτροπῆς, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν χαώδη κατάστασι ποὺ ἐπικρατοῦσε στίς ἐκκλησιαστικὰς ἐπαρχίαι. Σύμφωνα μετὰ αὐτὸ, οἱ περιοδεύοντες ἀρχιερεῖς κατόρθωσαν νὰ καταγράψουν καὶ νὰ ἐκθέσουν στὴν Κυβέρνησι ἐπακριβῶς τὴν κατάστασι. Κατὰ τὰ ἄλλα τὸ ἔργο τους ἦταν «κυριώτατα ἠθικόν, περιορισθὲν εἰς νοθεσίας, ἐπιλύσεις μᾶλλον δευτερευόντων ζητημάτων, ἐμμέσους ἀπειλάς, διορισμὸν ἐκκλησιαστικῶν ἐπισκοπῶν ἢ ἐπιτρόπων, μὴ ἐπακριβῶς γνωστῆς δικαιοδοσίας, ὑποσχέσεις, ἐκδόσεις ἀφοριστικῶν τιμῶν, συμβιβασμοὺς κ.λπ.» (Θ.Η.Ε. ὅπου ἀν. στ. 334). Ἡ ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἐπιτροπῆς τεραματίσθη μετὰ τὴν παραπομπὴ τῶν πορισμάτων τῆς στὴν Δ' Ἐθνοσυνέλευσι τοῦ Ἄρχου (Ἰούλιος 1829) καὶ τὴν ἰδρυσι ἀπὸ αὐτὴ Ὑπουργείου Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Δημοσίας Παιδείας, μετὰ ὑπουργὸν τὸν ἐκ Σίφνου λόγιον Ν. Χρυσόγελο.

Τὰ πορίσματα τῆς Ἐπιτροπῆς ὑπῆρξαν χρησιμώτατα γιὰ τὸν Κυβερνήτη Ἰωάννη Καποδίσ-

στρια, διότι είχε μπροστά του σαφή εικόνα της εκκλησιαστικής καταστάσεως στην ελεύθερη Ελλάδα. Τώρα μπορούσε να προχωρήσει στην εκπόνηση συγκεκριμένου σχεδίου για την επίλυση των σοβαρών εκκλησιαστικών προβλημάτων.

Αξίζει να αναφέρουμε πώς ο ευσεβής Κυβερνήτης ούδέποτε θεώρησε την Επιτροπή ως εκκλησιαστική αρχή της ελευθέρως Ελλάδος, αλλά ως γνωμοδοτικό όργανο της Κυβερνήσεως, σε αντίθεση με τους πολιτικούς του αντιπάλους και ιδιαίτερα τον «πολύ» Θεόκλητον Φαρμακίδη, ο οποίος χαρακτήρησε την Εκκλησιαστική Επιτροπή «ἴση με τὸ μηδέν», επιθυμούσε σφόδρα την ανεξαρτητοποίηση της Ελληνικής Εκκλησίας ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸ Θρόνο καὶ ὁ ὁποῖος τελικὰ πραγματοποίησε τὸ σχέδιό του μετὰ τὴ δολοφονία τοῦ Καποδίστρια.

Τὸ ἔργο τῆς «Γραμματείας ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίου Παιδείας»

Ὁ Κυβερνήτης Ἰωάννης Καποδίστριας κατὰ τὴν 13^η Συνεδρίαση τῆς Δ' Ἐθνοσυνελεύσεως ἐξέθεσε με λεπτομέρειες τὰ ἐκκλησιαστικὰ προβλήματα καὶ τὴν ἀνάγκη ἐνισχύσεως τῆς Ἐθνικῆς Παιδείας καὶ ιδιαίτερα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐκπαιδεύσεως. Ἔτσι στὶς 2 Αὐγούστου 1829 ὑστερα ἀπὸ εἰσήγηση τοῦ Κυβερνήτη μετὰ τὸ ΛΔ' Ψήφισμα ἰδρύθηκε ἡ Γραμματεία ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίου Παιδείας, δηλαδή Ἰπουργεῖο Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Δημοσίου Παιδείας.

Ὁ εὐσεβής Κυβερνήτης θεωροῦσε ὅτι ἡ ἀνόρθωση τῆς Ἐκκλησίας, τῆς μόνης πνευματικῆς τροφῆς τοῦ Γένους, καὶ ἡ ὑποστήριξη τῆς Παιδείας, ἦταν ὄχι μόνο «ἐν τῶν κυριωτέρων χρεῶν» τῆς νεοσυστάτου Πολιτείας πρὸς τὴν Πατρίδα, ἀλλὰ ἐπεδίωκε «τὴν διὰ τῆς ἱερᾶς θρησκείας καὶ τῆς ὀρθῆς παιδείας ἠθικὴν τῶν πολιτῶν διαμόρφωσιν». Ὑπήγαγε τὶς δύο ὑπηρεσίες σὲ ἓνα φορέα, τὴν ἴδια Γραμματεία, γιατί πίστευε ὡς «τὰς δύο ταύτας ὑπηρεσίας ἀχωριστούς, ὡς μίαν ἐχούσας ἀρχήν, τὸν Πατέρα τῶν φώτων, καὶ πρὸς ἓνα συντρεχούσας σκοπόν, τὴν ἠθικὴν τῶν πολιτῶν διαμόρφωσιν, ἣτις εἶναι ἡ βᾶσις τῆς κοινωνίας καὶ τῆς πολιτικῆς τοῦ ἔθνους ἐπανορθώσεως». Ἀπὸ τότε μέχρι σήμερον τὸ Ἰπουργεῖο Παιδείας εἶναι καὶ Ἰπουργεῖο τῆς θρησκείας. Θεωροῦσε μάλιστα ὡς προϋπόθεση τῆς συγκροτήσεως βελτιώσεως τῆς Ἐθνικῆς Παιδείας τὴν βελτίωση τῆς ἐκκλησιαστικῆς

καταστάσεως. Κι αὐτὸ γιατί γνώριζε καλὰ πὺς ἡ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία μόνη αὐτὴ προσέφερε παιδεία στὸ ὑπόδουλο Γένος, θὰ μπορούσε καὶ στὸ ἐξῆς νὰ συμβάλλει καὶ νὰ παῖξει πρωτεύοντα ρόλο στὴν ἐκπαίδευση τοῦ ἐλευθέρου κράτους. Πράγματι ἡ Ἐκκλησία διέθετε ἀρκετὰ μορφωμένα στελέχη, τὰ ὁποία θὰ ἐχρησιμοποιούντο ὡς στελέχη τῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ ὡς διδάσκαλοι. Διέθετε ἐπίσης κτιριακὴ ὑποδομὴ καὶ τὸ κυριότερο, παρ' ὅλη τὴν καταστροφὴ ποὺ ἐπέφερε ὁ μακροχρόνιος πόλεμος, διέθετε κάποιους οικονομικοὺς πόρους οἱ ὁποῖοι θὰ μπορούσαν νὰ χρησιμοποιηθοῦν γιὰ τὸ σκοπὸ τῆς Ἐθνικῆς Παιδείας, καὶ οἱ ὁποῖοι ἔλειπαν ἀπὸ τὸ κρατικὸ ταμεῖο.

Ἡ Ἐθνοσυνέλευση παρέσχε στὴν Κυβέρνηση τὸ δικαίωμα νὰ διαχειρίζεται τὰ ἔσοδα ἀπὸ τὰ κληροδοτήματα καὶ τὰ ἱερὰ προσκυνήματα γιὰ λογαριασμὸ τῆς Γραμματείας ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίου Παιδείας. Τὰ συλλεγόμενα χρήματα θὰ τίθενται σὲ εἰδικὸ «γαζοφυλάκιο» γιὰ τὴν «βελτίωσιν τοῦ ἱερατείου, προικισμὸν τοῦ Ὀρφανοτροφείου, εἰς ὑποστήριξιν... σχολείων ἀνωτέρας τάξεως διὰ τοὺς ἐκκλησιαστικούς...» [Γενικὴ Ἐφημερὶς τῆς Ἑλλάδος, ἔτος Δ' (1829) σελ. 55].

Μὲ τὴν μετ' ἀριθμ. 14 Ἐγκυκλιὸν τοῦ στὶς 8 Ὀκτωβρίου 1829 ἀπὸ τὴν Αἴγινα «Πρὸς τοὺς Ἰερωτάτους Μητροπολίτας, Θεοφιλεστάτους Ἐπισκόπους, καὶ Ἐκκλησιαστικούς Τοποτηρητὰς» ὁ Κυβερνήτης γνωστοποίησε τὴν ἴδρυσήν καὶ τοὺς σκοποὺς τῆς Γραμματείας καθὼς καὶ τὴ βούλησίν του νὰ ἐπιλύσει τὰ ἐκκλησιαστικὰ προβλήματα. Ἐπίσης διατάχθηκαν οἱ ἀνὰ τὴν ἐπικράτεια πολιτικοὶ διοικητὲς καθὼς καὶ οἱ ἐκκλησιαστικοὶ παράγοντες νὰ συνδράμουν τὸ ἔργο τῆς Γραμματείας καὶ νὰ ἀπευθύνονται πλέον πρὸς τὴν Κυβέρνηση μέσω τῆς Ὑπηρεσίας αὐτῆς.

Ὅπως ἀναφέραμε, πρῶτος Γραμματέας αὐτῆς διορίσθηκε ἀπὸ τὸν Κυβερνήτη ὁ ἐκ Σίφνου λόγιος διδάσκαλος, ἀγωνιστὴς καὶ πολιτικὸς Νικόλαος Χρυσόγελος (1780-1857). Ὁ ἐν λόγῳ ὑπουργὸς ἀποδέχθηκε πλήρως τὴν ἐκκλησιαστικὴν πολιτικὴν τοῦ Κυβερνήτου, ἡ ὁποία ἦταν «ἡ βελτίωσις τοῦ κλήρου, ἡ ἐκκλησιαστικὴ εὐνομία καὶ εὐταξία καὶ ἡ ἐπάργεια τῶν ἀναγκαίων εἰς τοὺς λειτουργοὺς τοῦ Θεοῦ, ἵνα σχολάζοντες τῶν βιοτικῶν μεριμνῶν ἐνασχολοῦνται ἐπιμελέστερον περὶ τὴν ὑπηρεσίαν τῶν θείων καὶ τὴν τῶν ψυ-

χών παιδαγωγίαν καὶ προστασίαν». Ἡ ὑλοποίηση δὲ τοῦ προγράμματος αὐτοῦ ἔλυνε σωρεία προβλημάτων τῆς Ἐκκλησίας, ἀκόμα καὶ τὴν οἰκονομικὴ ἐξασφάλιση τοῦ ἱεροῦ κλήρου, ἡ ὁποία πραγματοποιήθηκε μετὰ ἀπὸ 150 χρόνια καθυστέρηση ἀπὸ τοὺς μετέπειτα πολιτικούς!

Ὁ ὑπουργὸς Ν. Χρυσόγελος ἀμέσως μετὰ τὴν ἀνάληψη τῶν καθηκόντων του ἀπέστειλε «Ἐγκύκλιο Ὁδηγῶν», «Πρὸς τοὺς Ἱερωτάτους Μητροπολίτας, Θεοφιλεστάτους Ἐπισκόπους καὶ Ἐκκλησιαστικούς Τοποτηρητάς, ὁσιωτάτους μοναχοὺς καὶ πάντα τὸν ἱερὸν κλῆρον» [Γενικὴ Ἐφημερὶς τῆς Ἑλλάδος, ἔτος Δ' (1829) ἀριθ. 74, σελ. 297]. Τὸ κείμενο αὐτὸ φανερῶνει τὴν εὐσέβεια τοῦ ὑπουργοῦ καὶ τὴν αἴσθηση εὐθύνης ἀπέναντι στὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα. Ἀξιοπρόσεκτο εἶναι τὸ πλῆθος τῶν βιβλικῶν χωρίων ποὺ χρησιμοποιεῖ στὸ κείμενο αὐτό, ἀποδεικνυόμενος ὡς συνειδητὸς ἐκκλησιαστικὸς ἄνδρας. Μέσω τῶν «Ὁδηγιῶν» συμβουλεύει, προτρέπει καὶ ἀπαγορεύει στοὺς ὑπευθύνους τῆς Ἐκκλησίας, ἐπιθυμῶντας τὴν ἐπίλυση τῶν προβλημάτων. Περισσότερο ἀπὸ ὅλα ἐπικέντρωσε τὴν προσοχή του στὶς χειροτονίες, οἱ ὁποῖες ἔπρεπε νὰ γίνονται ὕστερα ἀπὸ ἄδεια τῆς Κυβερνήσεως.

Πρέπει νὰ τονισθεῖ πὼς παρ' ὅλη τὴ διαφαινόμενη πολιτικοκρατικὴ τάση ἢ Γραμματεία (Ἵπουργεῖο) ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, ἀσκούσε μόνον ἐποπτεία στὴν Ἐκκλησία, τὴν ὁποία ἤθελε ὁ Κυβερνήτης ἐλευθέρη. Βεβαίως τὰ ὅποια μέτρα ἐλήφθησαν δικαιολογοῦνται ἀπὸ τὴν κρίση τῶν περιστάσεων. Ζητοῦσε ὁ εὐσεβὴς Κυβερνήτης τὴν τήρηση τῶν ἱερῶν κανόνων τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τοὺς ἱεράρχες, καθὼς καὶ ὁ ὑπουργὸς του, Ν. Χρυσόγελος. Ἡ ἔλλειψη διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας τοῦ ἐλεύθερου ἑλληνικοῦ κράτους (κάποιο εἶδος Συνόδου) ἀναπληρώνονταν κατ' ἀνάγκη ἀπὸ τὴν κρατικὴ ὑπηρεσία, ἀλλὰ μόνον προσωρινά, μέχρι τὴν ἀποκατάσταση τῆς κοινωνίας μὲ τὴ Μεγάλὴ Σύνοδο τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου.

Ἡ ἵδρυση Ἐκκλησιαστικοῦ Σχολείου. Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἐκπαίδευση

Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας πίστευε ἀκράδαντα στὴν εὐεργετικὴ ἐπίδραση τῆς παιδείας στὸν ἄνθρωπο καὶ ἰδιαίτερα στὴ νεότητα. Ἦδη ἀπὸ 25ετίας, ὅταν ἦταν Γραμματέας Ἐπικρατείας τῆς Ἐπτανήσου Πολιτείας στὴν Κέρκυρα (1803), ἐξεδήλωσε ζωηρότατο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἐκ-

παίδευση τῆς νεολαίας. Ἀπὸ τὴ θέση μάλιστα τοῦ «Ἐπιθεωρητοῦ (=ὑπουργοῦ) τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως» (1804) προώθησε σπουδαιότατο σχέδιο μορφώσεως τῶν νέων τῶν Ἐπτανήσων καὶ ἰδιαίτερα τοῦ ἱεροῦ κλήρου. Ἰδρυσε δὲ γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ «Κεντρικὴ Σχολὴ» στὴν Κέρκυρα καὶ τὴν ἀνέθεσε στὸ σοφὸ διδάσκαλο καὶ ἱερέα Ἀνδρέα Ἰδρωμένο (Ἀρχεῖα Ἰονίου Γερουσίας, Κιβ. 198, ἀριθ. 97). Τόση δὲ μεγάλῃ σημασία ἔδινε ὁ Καποδίστριας στὴ μόρφωση τοῦ κλήρου, ὥστε ἀπέκλειε τῆς χειροτονίας αὐτοὺς ποὺ ἀρνοῦνταν νὰ φοιτήσουν στὴ σχολὴ καὶ σχόλαζε τῶν ἱεροτελεστιῶν τοὺς ἱερεῖς οἱ ὁποῖοι δὲν τελείωναν τὴν ἐκπαίδευσή τους στὴ σχολή.

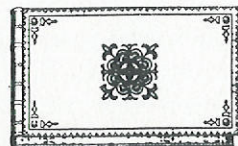
Μὲ τὴν ἀνάληψη τῶν καθηκόντων του ὡς Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος, ὅπως ἀναφέραμε πρὸ πάνω, μεταξὺ τῶν πρώτων ἐνεργειῶν του ὑπῆρξε καὶ ἡ μέριμνα γιὰ τὴν παιδεία τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας, μὲ ἄμεση προτεραιότητα τὴ μόρφωση τοῦ κλήρου. Ὁ εὐσεβὴς καὶ σοφὸς Κυβερνήτης ὑπολόγιζε στὴ βοήθεια τῆς Ἐκκλησίας. Ὅπως στὸ παρελθὸν μόνη αὐτὴ μόρφωνε τὴ νεολαία τοῦ Γένους, τὸ ἴδιο καὶ τώρα, στοὺς δύσκολους χρόνους τῆς ἀνασυγκροτήσεως τοῦ ἐλεύθερου κράτους, θὰ πρόσφερε τὶς πολυτίμες ὑπηρεσίες Της, πιστὰ καὶ ἀφοσιωμένα. Γιατὸ καὶ προέταξε τὴν Ἐκκλησιαστικὴ Ἐκπαίδευση.

Χωρὶς καθυστέρηση πήρε τὴ μεγάλη ἀπόφαση καὶ στὶς 18 Δεκεμβρίου 1829 μὲ Ἐγκυκλιό του «Πρὸς τοὺς Πανιερωτάτους Μητροπολίτας καὶ Θεοφιλεστάτους Ἐπισκόπους κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπικράτειαν» (ἀριθ. 243) ἵδρυσε «Σχολεῖον Ἐκκλησιαστικὸν διὰ τοὺς ἀφιερωθησομένους εἰς τὴν ἱερατικὴν ὑπηρεσίαν». Μὲ τὸ μὲ ἀριθμ. 409 Ψήφισμα τῆς 3ης Φεβρουαρίου 1830 ἐπελέγη ὡς ἔδρα τοῦ Σχολείου «τὸ ἐν νήσῳ Πόρου ἱερὸν μοναστήριον τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς». Ἐπίσης μὲ ἀριθμ. 528 τῆς 6ης Μαρτίου 1830 ὁ Κυβερνήτης ἐξέδωκε τὸν ἀποτελούμενο ἀπὸ 6 κεφάλαια «Ὁργανισμὸν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Σχολείου» καὶ μὲ τὸ μὲ ἀριθμ. 529 Διάταγμα τῆς ἰδίας ἡμέρας διόρισε τοὺς δύο πρώτους διδασκάλους: τὸν ἐκ Σύμης ἱερομόναχο Βενέδικτο Ρώσσο καὶ τὸν ἐξ Ἰθάκης ἀρχιμανδριτὴ Προκόπιο Δενδρινό, λόγιους μοναχοὺς ἀγιορείτες. Ὁ Βενέδικτος μάλιστα ὀρίσθηκε ὡς «Ἐφορος» τοῦ Σχολείου, ὁ δὲ ἡγούμενος τῆς Μονῆς ποὺ στεγαζόταν τὸ Σχολεῖο ὀρίσθηκε ὡς «ἐπὶ τῆς Οἰκονομικῆς ὑπηρεσίας τοῦ αὐτοῦ καταστήματος». Οἱ μαθητὲς θὰ ἦσαν ὑπότροφοι τῆς Κυβερνήσεως.

(Συνεχίζεται)

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

**Τιμητικὸν Ἀφιέρωμα
ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΗΝ ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗΣ,
ΒΥΡΩΝΟΣ ΚΑΙ ΥΜΗΤΤΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΝ
Ἐκδόσεις «Ζωοδόχου Πηγῆς» Καρέα**

Ὁ πλούσιος σὲ σελίδες καὶ περιεχόμενο τόμος — ἀφιέρωμα ὀφειλόμενου σεβασμοῦ καὶ τιμῆς στὸν Σεβ. Ποιμενάρχη κ. Γεώργιο — εἶναι μία πλούσια ἀναφορὰ στὴ ζωὴ, τὸ ἔργο καὶ τὴν πολυμερῆ ποιμαντικὴ καὶ κατηχητικὴ διακονία τοῦ σεμνοῦ καὶ ἀξίου Ἱεράρχη.

Πράγματι, μέσα ἀπὸ τὶς ἀδρὲς γραμμὲς τοῦ βιογραφικοῦ ὁδοιπορικοῦ ποὺ προτάσσεται, γραμμένο ἀπὸ τὸν ὁμότιμο Καθηγητὴ κ. Ἀνδρέα Θεοδώρου, περιγράφεται ὅλη ἡ φιλοπονία, τὸ ἦθος καὶ ἡ πνευματικὴ διακονία ἐνὸς ἀνώτατου Ἱερωμένου, ὁ ὁποῖος ἔχει ἀναλώσει, γιὰ πενήντα χρόνια, κάθε ἱκμάδα τοῦ στὴν ἀποστολὴ πληροφορήσης, διδασχῆς καὶ λύτρωσης τοῦ ποιμνίου του.

Ταυτόχρονα ὅμως, στὶς 500 σελίδες τοῦ τιμητικοῦ βιβλίου, δίνεται ἡ εὐκαιρία νὰ περιληφθοῦν καὶ περισπούδαστες ἐπιστημονικὲς μελέτες, πρωτότυπες ἐρευνες, ἄρθρα καὶ ἀναλύσεις θεολογικοῦ, ἐκκλησιολογικοῦ, κοινωνιολογικοῦ καὶ πνευματικοῦ περιεχομένου, ποὺ ἔγραψαν μερικοὶ ἀπὸ τοὺς πιὸ δόκιμους κληρικούς, θεολόγους καὶ συγγραφεῖς τῆς Ἐκκλησίας μας.

Θέματα καυτὰ τῆς σύγχρονης σκέψης καὶ ζωῆς, καθὼς καὶ ἱστορικὲς καὶ αἰσθητικὲς ἀναλύσεις, κάνουν αὐτὸν τὸν τόμο χρήσιμο θησαυροφυλάκιο γνώσεων, πολλαπλὰ ἀπαραίτητο γιὰ τοὺς ὀρθόδοξους στοχαστὲς, πιστοὺς χριστιανοὺς καὶ ἄλλους.

Καὶ βέβαια δὲν εἶναι μόνο οἱ ἀξιοὶ συγγραφεῖς ποὺ ἀποτελοῦν τὴν ἐγγύηση τῆς αὐθεντίας ἐγκυρότητας. Ἀλλὰ εἶναι καὶ ἡ ἐπιλογή τῶν θεμάτων ποὺ συγκροτοῦν τὸν τόμο σὲ ἓνα χρήσιμο κλειδί κατάρτισης. Καὶ πρόκειται γιὰ προωθημένες ἀναφορὲς σὲ προβληματισμοὺς καὶ θεολογικὲς θέσεις μεγάλης σημασίας.

Ἔτσι, ποὺ ἐνῶ ὁ τόμος ἔχει ὡς ἀφορμὴ τὸ δίκαιο ἐγκώμιο τοῦ Σεβασμιωτάτου κ. Γεωργίου, εἶναι καὶ μία προσφορὰ πατερικῆς, ἐκκλησιολογικῆς καὶ πνευματικῆς κατάθεσης μὲ μεγάλο ἱστορικό, φωτιστικό περιεχόμενο, γιὰ τὴ σύγχρονη καθόλου θεολογικὴ Γραμματεία.

**Ἰωάννου Δ. Μπουγάτσου
Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΚΩΝ/ΝΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΝ ΤΟΥ 1821**

Ρίγη συγκίνησης, σεβασμοῦ καὶ ἀγάπης πρέπει νὰ πλημμυρίζουν τοὺς Πανέλληνες κάθε φορὰ ποὺ καὶ μόνο προφέρουν τὸ ὄνομα τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου, τοῦ ἐξ Οἰκονόμων. Τοῦ Γενάρχη αὐτοῦ τοῦ Ἐθνους μας, ὁ

ὁποῖος νύχτα καὶ μέρα ἀνάλωνε τὴ ζωὴ, τὴ σκέψη καὶ τὶς δυνάμεις του γιὰ νὰ μποροῦν οἱ Νεοέλληνες σήμερα νὰ ἀναπνέουν καὶ νὰ στοχάζονται ἐλεύθερα, ὅπως τραγουδοῦσε καὶ ὁ Ρήγας Φεραῖος.

Καὶ βέβαια τιμητικὴ διάκριση καὶ θαυμασμός ἀνήκει καὶ σὲ ὅλους ἐκείνους τοὺς μελετητὲς, ἐρευνητὲς, στοχαστὲς καὶ ἱστορικοὺς συγγραφεῖς — καὶ ἀνάμεσά τους ὁ ἀκούραστος Ἰωάννης Μπουγάτσος — ποὺ ξόδεψαν καὶ ξοδεύουν τὸ βίο καὶ τὴ σκέψη τους, γιὰ νὰ κάνουν γνωστὸ τὸ πολυσχιδὲς ἔργο τοῦ πνευματικοῦ καὶ πολύπλευρα ἐκκλησιαστικοῦ τιτάνα. Νὰ λύσουν διάφορα προβλήματα γύρω ἀπὸ τὴν ὑπαρξὴ του καὶ νὰ ρίξουν ἀπλετο φῶς στὴν προσωπικότητά του. Μία προσωπικότητα ποὺ λάμπει σήμερα στὸ στερέωμα τῆς ἱστορικῆς πορείας μας καὶ στὶς ρίζες τῆς αὐτοσυνειδησίας τῶν Ρωμιῶν, ὅπου Γῆς.

Ἔργο ζωῆς εἶναι γιὰ τὸν Ἰω. Μπουγάτσο ὁ Μέγας Διδάσκαλος τοῦ Γένους, ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων (1780-1857). Ἐνα πάθος, θὰ ἔλεγα, ποὺ τὸν ὀδηγεῖ μὲ ἀταλάντευτη γνώση καὶ τόλμη στὶς ἀγνωστες πλευρὲς τῆς Ἱστορίας, ὅπου ἀνιχνεύει τὸ κρυμμένο μεγαλεῖο τοῦ γίγαντά του. Κι ὕστερα, μὲ μαστοριά καὶ ὑπομονή, ὄχι συνηθισμένη, μᾶς τὰ παρουσιάζει μὲ δικαιολογημένη περηφάνεια καὶ θαυμασμό. Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο, ὅμως, ἡ προσφορὰ τοῦ σ. εἶναι μία ἐθνικὴ προσφορὰ. Συμβάλλει ἀποφασιστικὰ στὴν αὐτογνωσία μας, στὸν πατριωτισμὸ μας καὶ στὴν ἱστορικὴ μας δικαίωση, διαχρονικά.

Ἐξάλλου τὸ βιβλίο τοῦ Ἰω. Μπουγάτσου, ἐκτὸς τῆς ἀναλυτικῆς καὶ ρωμαλέας γραφῆς, περιλαμβάνει καὶ αὐθεντικὲς ἱστορικὲς μαρτυρίες, ντοκουμέντα, πλούσια βιβλιογραφία καὶ πολλές χρήσιμες σημειώσεις ποὺ κάνουν καὶ αὐτὸ τὸ βιβλίο τῶν 200 σελίδων, ἓνα ἀληθινὸ θησαυρὸ Ὀρθοδοξίας, Ἐκκλησιολογίας καὶ Πατριωτισμοῦ.

Συνάμα, μέσα ἀπὸ τὴν ἀξόδευτη μνήμη, τὸ ἐγκώμιο καὶ τὴν πνευματικὴ καταξίωση τοῦ Οἰκονόμου ἀφήνει νὰ λάμπει καὶ ἡ μεγάλη ἐλπίδα. Ἡ ἐλπίδα τῆς Ρωμιοσύνης, τὴν ὁποία ὑπηρετήσαν μὲ μοναδικὸ σθένος ὅλοι οἱ μεγάλοι τιτάνες τοῦ Γένους. Καὶ ἔνεκα τῆς ὁποίας, τελικά, σώθηκε καὶ σώζεται διαμέσου τῶν αἰῶνων ὁ Ἑλληνισμός.

Αὐτὴ ἡ ἐλπίδα ἐνισχύεται καὶ στὶς μέρες μας, εὐτυχῶς, ποικιλοτρόπως καὶ μὲ ἔμφαση ἀπὸ μελετητὲς, ἀγωνιστὲς — Ἕλληνες καὶ ξένους, ποὺ ρίχνουν πιὰ ἀνενόχλητα ἀπλετο φῶς σὲ μορφές, γεγονότα καὶ ἱστορίες ποὺ μᾶς κατοχυρώνουν παγκόσμια ὡς μοναδικὸ λαὸ Πίστης καὶ Πατριωτισμοῦ. Κι ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς τοὺς συνεχιστὲς, ἀσφαλῶς καὶ ἀξιος ἐργάτης ὁ Ἰω. Μπουγάτσος μὲ τὸν Διῶχο «του» Κωνσταντῖνο Οἰκονόμου.

Φς

ΕΠΙΚΑΙΡΑ

«Η παιδική ηλικία είναι δώρο μιάς φοράς»!

Η Ήμέρα του Παιδιού της Αφρικής καθιερώθηκε το 1991 από τον Όργανισμό Αφρικανικής Ενότητας. Μερικές από τις επιτυχίες που έχουν σημειωθεί στην Αφρική είναι: Ο ρυθμός παιδικής θνησιμότητας κάτω των πέντε ετών, έχει μειωθεί στο μισό από το 1960 και το προσδόκιμο ζωής έχει αυξηθεί κατά 13 χρόνια.

Οι αφρικανικές κυβερνήσεις – με την υποστήριξη μη κυβερνητικών οργανισμών – παρέιχαν ασφαλές νερό και αποχέτευση σε ακόμη 120 εκατομμύρια ανθρώπους μέσα στη δεκαετία του '80 και σήμερα περισσότερο από το 80% του πληθυσμού που ζει σε αστικές περιοχές, έχει πρόσβαση σε καθαρό νερό.

Τα κορίτσια της Αφρικής ακόμη αντιμετωπίζουν αυξημένες δυσκολίες σε σχέση με τα αγόρια, αλλά παρόλα αυτά 67% παρακολουθεί τη βασική εκπαίδευση έναντι του 40% το 1970.

Οι στόχοι για το έτος 2000 που αφορούν στο παιδί της Αφρικής, περιλαμβάνουν:

Τη μείωση κατά ένα τρίτο των παιδικών θανάτων και μείωση στο μισό του παιδικού υποσιτισμού.

Ασφαλές νερό και σύστημα αποχετεύσεως για όλους.

Βασική εκπαίδευση για όλα τα παιδιά και πρωτοβάθμια εκπαίδευση για τουλάχιστον το 80% των παιδιών.

Παρόλη την πρόοδο που έχει σημειωθεί, η κατάσταση παραμένει κρίσιμη για εκατομμύρια παιδιά, ιδιαίτερα αυτά που ζούν στη νότια της Σαχάρας Αφρική. Το εξωτερικό οικονομικό χρέος, η άργη οικονομική ανάπτυξη, οι ανεπαρκείς επενδύσεις στους κοινωνικούς τομείς, η ξηρασία και η περιβαλλοντική υποβάθμιση, η εξάπλωση του AIDS, η πολιτική αστάθεια και οι ένοπλες συρράξεις παρεμποδίζουν την πρόοδο στην περιοχή. Δεινό πρόβλημα παραμένει ο υποσιτισμός που πλήττει το 30-40% του παιδικού πληθυσμού. Μεγαλύτερη επιτυχία έχουν σημειώσει στην επίτευξη των στόχων τους για το παιδί, οι χώρες της Βορείου Αφρικής, όπου τα επίπεδα έμβολιασμού είναι ιδιαίτερα υψηλά, ή πρόσβαση σε ασφαλές νερό και αποχέτευση είναι αυξημένη και η συμμετοχή στο σχολείο υψηλή, παρότι παραμένουν έντονες οι διακρίσεις των δύο φύλων.

Με την ευκαιρία της αναρρήσεως στον πάνσεπτο

ἀποστολικό θρόνο του Αγίου Μάρκου, του Μακαριωτάτου κ. Πέτρου νέες προοπτικές διανοίγονται όχι μόνο για το σωτηριώδες μήνυμα της Ορθοδοξίας, αλλά και για να γίνει λιγότερο «μαύρη» ή γενικότερη κατάσταση στη μαύρη Ήπειρο.

Ευαίσθητα πρωτόλεια

Χαριτωμένη συνέχεια – τα μικρά στιχουργήματα, πρωτόλεια ασφαλώς – αξίζουν την κατάφαση και την αποδοχή μας:

Είναι ο πόλεμος και η πείνα
που κάνουν τα μάτια μου
να σε κοιτάζουν μελαγχολικά
και στενοχωρημένα.

Η κοιλίτσα μου είναι προσημένη, πεινώ.
Τα ρούχα μου είναι σκισμένα, κρυώνω.
Τα ποδαράκια μου είναι γυμνά, πονώ.
Οί γονείς μου είναι χαμένοι, τον πόλεμο μισώ.
Θά ήθελα να είμαι φίλος σου, να παίζουμε μαζί!
Να τρέχουμε χαρούμενα, αυτό κάνω εύχη!
Είμαι ο Μινάνη από την Αφρική.
Ξέρω ότι με σκέφτεσαι και με αγαπάς.
Όνειρεύομαι να σε δω κάποτε, μικρέ μου φίλε.
Μή με ξεχνάς!

(Φώτης Σταθόπουλος, Β2
Δημ. Σχολείο Άγιος Ίωσήφ, Βόλος)

Θά ήθελα να αφιερώσω στα παιδιά που είναι μόνα, το παρακάτω ποίημα:

Τα παιδιά όλα να τ' αγαπάμε
το χρώμα τους να μην κοιτάμε.
Το μόνο που πρέπει να δούμε
είναι το χρώμα της καρδιάς.

(Βασιλική Σουλιώτη)

Οί ψυχές αυτών των παιδιών
είναι σαν ένα παλιό καιϊκι
καμωμένο χάρβαλο
βαλμένο στη στεριά και ξεχασμένο...

Κάποιο έρειπωμένο
άμαξι παλαιϊκό
στην άκρη μιάς αλάνας άφημένο...

Ένα βαγόνι τραίνου
άλλοτινών καιριών
σταματημένο σε γραμμή παράκαμψης

κάποιου άσήμαντου έπαρχιακού σταθμού...

Σάν τὰ βλέπουμε όλ' αυτά
κυλούν άπό τὰ μάτια μας δυό κόμποι δάκρυα.
Μέ τέτοιες θλιβερές εικόνες...

(Θάνος Καλτσάμης
5ο Γυμνάσιο Δράμας)

Έφαγαν 4.000 ανθρώπους...

Τους σκότωσαν, τους άποκεφάλισαν, έφαγαν τις καρδιές τους και ήπιαν τὸ αίμα τους. Τρία χρόνια πριν άπό τὸ πέραςμα στην έπόμενη χιλιετία, οί άνθρωποφάγοι τής φυλής Νταγιάκ στη Βόρνεο τής Ίνδονησίας σκότωσαν τελετουργικά 4.000 ανθρώπους τής αντίπαλης φυλής τών Μαντουριζ. Τὸ άπίστευτο κι όμως άληθινὸ γεγονός, πὸν ξεπερνά τὰ όρια τής ανθρώπινης φαντασίας, συνέβη στις άρχές του χρόνου. Άδιάσειστα άποδεικτικά στοιχεία τὰ άποκεφαλισμένα πτώματα στην πυκνή ζούγκλα. Η κυβέρνηση τής Ίνδονησίας προσπάθησε νά καλύψει τὸ γεγονός, όμως οί μαρτυρίες άλλοδοπών και οί φωτογραφίες τών θυμάτων τών άνθρωποφάγων έκαναν τὸ γύρο του κόσμου!...

«Μεθυσμένη πολιτεία μ' εύωδιαστὸ λιμάνι»!

Τὸ γεγονός ιστορικό. Κάτι σάν έλεγείο μαζί και δοξαστικό ήσαν οί τελετὲς γιὰ τήν παράδοση του Χόνγκ Κόνγκ, τὰ μεσάνυχτα τής 30ής Ιουνίου. Τὸ παρελθόν του πλούσιο, κυριολεκτικά και μεταφορικά, θά στοιχειώνει κάθε γωνιά γιὰ τὸ Χόνγκ Κόνγκ. Πολλαπλῶς μοναδικό, άφου εκεί υπήρχαν οί περισσότερες κατὰ κεφαλήν... Ρόλς Ρόις, εκεί τὰ περισσότερα κατὰ κεφαλήν κινητὰ τηλέφωνα, αὐτὴ ἡ μεγαλούπολη ήταν ὁ πρώτος σὲ παγκόσμια κλίμακα εἰσαγωγέας κονιάκ και μπράντι.

Πὸς θά γυρίσει στην άγκαλιὰ τής Κίνας ἡ μεθυσμένη άπό τὸν πλοῦτο πολιτεία;

Εἶναι πιὸ πλούσια άπό τὴ Βρετανία και ἡ φορολογία τής εἶναι ἡ χαμηλότερη τής γῆς.

Τὰ στοιχεία πὸν παραθέτει τὸ εὐημερία τών έπιχειρήσεων και έργαζομένων, εἶναι έντυπωσιακά: ένας εργάτης βιομηχανίας ένδυμάτων, λόγου χάριν, στὸ Χόνγκ Κόνγκ κερδίζει 5 δολάρια τὴν ώρα, ενώ ὁ συνάδελφός του στην Κίνα δὲν βγάζει πάνω άπό 58 σέντς τὴν ώρα, οὔτε ένα δολάριο δηλαδή. Η άνεργία εἶναι γύρω στὸ 2,5% και σὲ μία τέτοια κοινωνία δὲν εἶναι νά άπορεῖ κανείς πὸν τὸ προσδόκιμο ζωῆς εἶναι άπό τὰ ύψηλότερα στὸν κόσμο: μέσος όρος έπιβίωσης τὰ 79 χρόνια.

Άλλά αὐτὴ ἡ κοινωνία τής άφθονίας έχει και ποταμὸ άποβλήτων, πὸν τὸ μεγαλύτερο μέρος τους πέφτει στὸ περιβόητο λιμάνι του Χόνγκ Κόνγκ. Και νά

σκεφθεῖ κανείς ὅτι τὸ όνομα τής μεγαλούπολης σημαίνει άκριβῶς «εύωδιαστὸ λιμάνι».

Υπέρ!...

Δέσποτα, Κύριε Ίησοῦ Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, κλίνον τὸ οὖς σου και άκουσον του άγαπώντος τὸ όνομά σου κατὰ πάντα εν πάσι πρόσχες, και λαλήσω τῷ κράτει τής σῆς έξουσίας και δυνάμεως.

Δέομαί σου και παρακαλῶν ίκετεύω τὸ θεῖον κράτος σου· έλθέ, Ίησοῦ, τὸ φῶς εκ του φωτός εἰς τὴν εκλειψιν τής ψυχῆς μου· κάτελθε, άγιε, εἰς τὸ παραλαβεῖν τὴν ψυχὴν μου· έλέησον, αγαθέ, και έγγισόν μοι εν φωτί, εν αγαλλιάσει, εν εύπροπεία, εν τερπνότητι· σὺ γάρ εἶ ὁ επαγγειλάμενός μοι ὅτι αὐτὸς ἐγὼ έλληθῶς δέξομαί σου τὸ πνεῦμα εν εἰρήνῃ· μὴ τοίνυν έμποδίσωσιν αἱ άνομίαι μου τὴν άληθινὴν σου επαγγελίαν· μὴ άποστρέψῃς τὸ πρόσωπόν σου άπ' έμου, αλλά μνήσθητι ὅτι σὺ με εκ τής δυσωδίας του δράκοντος εἴληφας, και κεχωνευμένον όντα με εν τῇ παμφάγῳ αὐτοῦ κοιλία, συλλέξας έξωποποίησας και ζωώσας εφώτισας και φωτίσας ήγίασας και άγιάσας ελάμπρυνας και λαμπρύνας εθέωσας.

Ὁ Θεός, ὁ Θεός, έτι και έτι δέομαί σου, μνήσθητι, Κύριε, άρχιεπισκόπων, άρχιερέων, ιερέων, διακόνων, άναγνωστῶν και παντός κλήρου ιερατικού.

Μνήσθητι, Κύριε, τῶν εν ερημίαις και όρεισι, και σπηλαιόις και ταῖς ὄποις τής γῆς και παντός άγίου σχήματος τῶν τιμίων μοναχῶν.

Μνήσθητι, Κύριε, χάριτι θεία προσέχων σοι πλεόντων, ὀδοπορούντων, νοσοῦντων, καμνόντων, αἰχμαλώτων, και τής σωτηρίας αὐτῶν προμήθειαν ποιήσον. Μνήσθητι, Κύριε, χηρῶν, ὀρφανῶν, ξένων, προσηλύτων, παροίκων, πεινόντων, διψόντων τὸ έλεός σου τὸ πλούσιον και τὸ θεϊότατον.

Μνήσθητι, Κύριε, τῶν εν φυλακαῖς, εν δεσμοῖς, εν άνάγκαις, εν ὀδυρμοῖς, εν στενοχωρείαις, και πάντων τῶν εν καμάτῳ τής νόσου καμνόντων· μέγα έλεος κυκλώσει αὐτούς, φιλάνθρωπε.

Μνήσθητι, Κύριε, τῶν ψυχικῶς νοσοῦντων και τιτρωσκομένων τῷ πονηρῷ βέλει τής άμαρτίας. Μνήσθητι, Κύριε, θλιβομένων, πειραζομένων, στενοχωρουμένων και πάντων τῶν εν ὀδύναις χαλεπαῖς κατατρυχομένων· εκχυσον σταλαγμὸν ήδονῆς εἰς καρδίας αὐτῶν του άγίου και ζωοποιου σου Πνεύματος, ίνα γλυκαζόμενοι, ήδυνόμενοι, δοξάζωσι τὴν σὴν αγαθότητα, και μὴ εν τῇ βλασφημίᾳ φθειρίζωνται· οὔτω γάρ οἶδα τὴν εύωδίαν σου νέμουσαν, και μάλα εἰκότως τοὺς ύπομένουσί σε εν κόποις, εν πόνοις, εν βίαις, εν άνάγκαις, εν στενοχωρείαις εκουσίως. (Ὁσ. Νήφωνος Κωνσταντιανῆς).

Μ. Μελ.